

Vemund Imrik

”Jæ bruker’n når jæ trenger’n”

*Fredrikstad–dialekt blant noen utvalgte
ungdommer i Plankebyen*

Masteroppgave i nordisk språkvitenskap
Høsten 2011
Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Sammendrag

Denne masteroppgaven handler om talemål blant noen utvalgte ungdommer fra Fredrikstad. På den ene siden har jeg kartlagt språkbruken til ungdommene. Jeg har undersøkt i hvilken grad ungdommene snakker tradisjonell Fredrikstad–dialekt. På den andre siden har jeg forsøkt å komme nærmere en forståelse av bakgrunnen for språkbruken deres; *hvorfor* de i ulik grad holder på de tradisjonelle språktrekkene. Målet med undersøkelsen har vært å få en dypere innsikt om språklig variasjon blant ungdommer, samt å få mer kunnskap om fenomenet dialektnivellering.

I oppgaven har jeg brukt både kvantitativ og kvalitativ metode. For å komme nærmere en forståelse av bakgrunnen for ungdommenes språkbruk, har jeg også benyttet meg av flere teorier. Den språklige tilpasningsteorien (Giles og Smith 1979), Acts of Identity (Tabouret-Keller og Le Page 1985), den sosiale nettverksteorien (Milroy 1980), og teorien om lingvistiske markeder (jf. Bourdieu & Wacquant 1995, Bourdieu 1993) står sentralt i oppgaven.

Resultatene fra undersøkelsen viser at de fleste av ungdommene stort sett unngår de mest markerte variantene i den tradisjonelle Fredrikstad–dialekten. Det er kun én av ungdommene som kan sies å være utpreget tradisjonell i sine språklige valg. Vedkommende bruker i høy grad *ær*-endelser, og vi finner dessuten tjukk *l* av eldre *rð* hos ham.

Samtidig er det helt klart variasjon mellom ungdommene, både med hensyn til i hvilken grad de er tradisjonelle og når det gjelder hvilke språktrekk de benytter eller unngår. Et interessant funn er at språktrekket apikal *l* etter *a* og *å*-lyd (*a*lle, *bå*l osv), et typisk trekk i tradisjonell Fredrikstad–dialekt, i høy grad også forekommer blant de ungdommene som i liten grad bruker tradisjonelle trekk.

De fleste ungdommene i undersøkelsen har ambivalente holdninger til Fredrikstad–dialekten, og det er flere som har forestillinger om talespråk som er "*finere*", "*renere*" eller "*mer seriøst*". Språkbruken kan i nokså stor grad sies å være i samsvar med deres holdninger, forestillinger og vurderinger.

Forord

Å gjennomføre en omfattende talemålsundersøkelse har vært både spennende og svært lærerikt. Det har også vært krevende, og det er flere som kan takkes for at dette masterprosjektet har latt seg fullføre.

Først vil jeg takke veilederen min, Unn Røyneland, for interessante og givende veiledningstimer.

Videre vil jeg takke kona mi, Camilla, for god støtte og oppmuntring. Takk også til guttene våre, Eirik, Vetle og Eivind. Dere har vært tålmodige, og dere har sørget for viktig avkobling underveis! Dessuten skal foreldre og svigerforeldre ha en stor takk for all støtte!

Sist, men ikke minst, vil jeg takke informantene som har stilt opp i undersøkelsen og alle som har hjulpet til med å rekruttere dem.

Vemund Imrik

Fredrikstad, november 2011

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Bakgrunn.....	1
1.2	Problemstillinger	2
1.3	Dialektnivellering	3
1.4	Tradisjonell Fredrikstad–dialekt	4
1.5	Tidligere undersøkelser	5
1.6	Om Fredrikstad by.....	6
1.6.1	Beliggenhet og kortfattet historikk.....	6
1.6.2	Industrihistorie	7
1.6.3	Industri og næringsliv i nyere tid	8
1.6.4	Skoler og utdanningsinstitusjoner	8
1.6.5	Areal og befolkning.....	8
2	Sosiolingvistisk metode og teori	11
2.1	Kvalitativ og kvantitativ sosiolingvistik	11
2.2	Kvantitativ metode	12
2.3	Kvalitativ metode	13
2.4	Metodevalget for denne undersøkelsen	14
2.5	Tilpasningsteorien	15
2.6	Acts of Identity.....	17
2.7	Den sosiale nettverksteorien	18
2.8	Lingvistiske markeder	19
3	Informantene i undersøkelsen	22
3.1	Valg av informanter.....	22
3.2	Kriterier for informantutvelgelse	22
3.3	Rekruttering av informantene	23
3.4	En kort introduksjon av informantene	23
4	Innhenting av materialet.....	28
4.1	Tegneoppgaven	29

4.2	Diskusjonsoppgaven.....	29
4.3	Det kvalitative intervjuet	30
4.4	Erfaringer med opplegget	31
5	Behandling av materialet	33
5.1	Transkripsjon	33
5.2	Ekserpering	33
6	Språklige variabler.....	35
6.1	Prinsipper for valg av språklige variabler i undersøkelsen.....	35
6.2	Om de språklige variablene	36
6.3	Sosiale variabler	40
7	En oversikt over den språklige variasjonen	46
7.1	Tradisjonelle dialektvarianter i gjennomsnitt pr. informant	46
7.2	Resultat pr. variabel.....	47
7.3	Variabelvariasjon	48
7.4	Språkbruk og sosiale bakgrunnsvariabler	54
7.5	Oppsummering av de kvantitative resultatene	55
8	En kvalitativ analyse av den enkelte informant.....	57
8.1	Mohammed	57
8.2	Abdi	60
8.3	Jan.....	64
8.4	Per.....	67
8.5	Miryam	70
8.6	Mano	73
8.7	Hang	75
8.8	Maria.....	78
8.9	Dunja	80
8.10	Ali	83
8.11	Marianne	85
8.12	Rino.....	88

9	Oppsummering/konklusjon	92
9.1	Tradisjonelle dialektvarianter og <i>kje</i> –/ <i>sje</i> –sammenfall	92
9.2	Holdninger og språkbruk	93
9.3	Normidealer	94
9.4	Sosiale normer (språklige forventninger)	95
9.5	Forslag til videre forskning	96
	Litteraturliste	97
	Vedlegg 1: Samtaleoppgaver	101
	Vedlegg 2: Intervjuguide	106
	Vedlegg 3: Eksempel på transkripsjon	107
	Vedlegg 4: Informasjon/samtykkeerklæring	108

1 Innledning

Som tittelen antyder, handler denne masteroppgaven om dialektbruk blant noen utvalgte ungdommer fra Fredrikstad. Ungdommenes språkbruk blir kartlagt med hensyn til i hvilken grad de snakker tradisjonell Fredrikstad-dialekt. Oppgaven tar også sikte på å si noe om *hvorfor* ungdommene snakker som de gjør; hvorfor de snakker mer eller mindre tradisjonelt.

I det følgende skal jeg si noe om bakgrunnen eller motivasjonen for mitt masterprosjekt. Deretter vil jeg mer presist gjøre rede for problemstillingene i oppgaven.

1.1 Bakgrunn

Da jeg studerte nordisk på lavere nivå ved Universitetet i Bergen, gjennomførte jeg en mindre talemålsundersøkelse. Jeg intervjuet to personer, en ungdom og en voksen fra Fredrikstad. Fokuset var her på språkforskjeller mellom generasjonene. Dette var både spennende og lærerikt, og det er nok en erfaring som har inspirert meg til å gå i gang med en talemålsundersøkelse på masternivå.

Jeg ble nokså tidlig overbevist om at jeg ønsket å gjennomføre en sosiolingvistisk undersøkelse blant ungdommer. Ungdom kan sies å være en interessant gruppe, språklig sett. På den ene siden viser ungdom seg i mange tilfeller å være språklig ”innovative”. Ifølge Unn Røyneland (2005: 76,77) er ungdom sentrale når det gjelder spredning og formidling av nye språkformer: ...”gjennom kompisar og ungdomgjengar får nye språklege variantar fotfeste og blir overførte til nye grupper av ungdomar”. På den andre siden har flere undersøkelser av ungdommers språkbruk dokumentert at det kan være en god del variasjon blant denne gruppen. Samtidig som mange unge fanger opp og tar i bruk ”nye” språktrekk, viser det seg også at en del ungdommer kan være svært tradisjonelle når det gjelder språkbruk. Det kommer blant annet fram i en talemålsundersøkelse fra Sandefjord (jf. Dahl 2002), en undersøkelse jeg skal komme tilbake (jf. pkt. 1.5).

Talespråk er en dynamisk størrelse. Talespråk er noe som stadig er i bevegelse og som vil endre seg. Et fenomen det har blitt forsket på og skrevet mye om de senere årene, er dialektutjamning eller *dialektnivellering*. I tillegg til det å få mer kunnskap om språkbruk blant ungdom, har et viktig mål med mitt masterprosjekt vært å lære mer om/få en dypere forståelse av sistnevnte fenomen. Begrepet dialektnivellering vil jeg gå mer inn på i pkt. 1.3.

1.2 Problemstillinger

I min undersøkelse har jeg ønsket å få oversikt overkart *hvordan* ungdommenes språkbruk varierer, men først og fremst har målet vært å komme nærmere en forståelse av *hvorfor* den varierer.

I forhold til førstnevnte, har jeg ønsket svar på følgende spørsmål:

- a) I hvilken grad bruker informantene tradisjonelle Fredrikstad-språkformer?
- b) I hvilken grad forekommer kje-/sje-sammenfall blant informantene?

For å komme nærmere en forståelse av hvorfor språkbruken varierer, har jeg forsøkt å besvare følgende spørsmål:

- a) Hvilke assosiasjoner og holdninger har informantene til Fredrikstad-dialekten?
- b) Hvilke språklige normidealer har informantene?
- c) Hvilke språklige forventninger/sosiale normer forholder informantene seg til?

Fredrikstad har en sammensatt befolkning, både sosialt og kulturelt sett. Blant annet er det slik at byen har relativt mange innbyggere med innvandrerbakgrunn. Mitt utvalg av informanter gjenspeiler et mangfoldig språksamfunn. Flere av mine informanter har foreldre som er født og oppvokst i et annet land enn Norge. Halvparten av de 12 informantene benytter ikke norsk som "hjemmespråk". I tillegg er det en som sier hun snakker både norsk og morsmålet med foreldrene.

På forhånd var jeg nok særlig nysgjerrig på hvilken verdi tradisjonell Fredrikstad-dialekt hadde for disse informantene; om deres språklige holdninger og vurderinger i noen grad skilte seg fra de øvrige.

Jeg vil komme tilbake til hva jeg legger i *tradisjonell Fredrikstad-dialekt*, men i det følgende vil jeg først gjøre rede for begrepet dialektnivellering.

1.3 Dialektnivellering

De norske dialektene har endret seg mye etter annen verdenskrig (jf. Skjekkeland 2005 :23). Flere talemålsundersøkelser de senere årene har gitt grunnlag for å si noe om hvordan dialektene har utviklet og fortsatt utvikler seg.

Et tydelig utviklingstrekk er at dialektforskjeller innenfor regioner utjamnes, som regel på den måten at lokale og markerte språktrekk viker til fordel for språktrekk med større utbredelse. Det er en utvikling som i praksis også ofte innebærer språklig forenkling; enkle grammatiske løsninger vinner ofte over mer kompliserte (jf. Sandøy 2002). Det er blant annet mange dialekter som har fått en enklere substantivbøying. I Trøndelag har for eksempel flertallsendelsen *-an* blitt vanlig i alle kjønn.

Endringene i dialektene har av flere talemålsforskere blitt omtalt som *regionalisering* (for eksempel Sandøy 2002, Skjekkeland 2005). Det har vist seg at det gjerne er språktrekk fra folkemålet i de største byene i regionen som sprer seg til de mindre byene, og deretter fra byene til bygdene omkring. Dialektendringene vi har sett i Norge er imidlertid komplekse fenomener. Utjevninga av dialektforskjellene skjer ikke på samme måte og i samme tempo overalt. Unn Røyneland (2005) er noe kritisk til bruken av begrepet regionalisering. Hun mener begrepet til en viss grad foregriper utfallet av en nivelleringsprosess: ”Det er nemleg slett ikkje sikkert at ein språkleg nivelleringsprosess vil føre med seg framvekst av regionale talemål, sjøl om sjansane for det er temmeleg store” (Røyneland 2005:50).

Hos Røyneland (2005) står begrepet *dialektnivellering* sentralt, horisontal og vertikal dialektnivellering (etter Auer & Hinskens 1996). Dialektutjamningsprosesser er gjerne to- eller flerdimensjonale prosesser. Det er noe som foregår både horisontalt (mellom dialekter) og vertikalt (mellom dialekt og standard). Når jeg i denne oppgaven bruker begrepet nivellering, er det i denne betydningen.

En del talemålsforskere mener det er i ferd med å utvikle seg regionale standardtalemål i Norge og at det langt på vei har utviklet seg et standardtalemål på Østlandet (jf. begrepet *standardøstlandsk*). Det er imidlertid stor uenighet om vi har et standardtalemål i Norge (jf. diskusjonen i *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* nr. 1/2009). Det er på det rene at vi ikke har et *offisielt* standardtalemål i Norge. Samtidig er det nok, som Solheim (2010) peker på, mange språkbrukere som har forestillinger om at det finnes talemål som står ”over” andre talemål:

talemål som ligg nær opptil skriftspråket bokmål, og som kan heimfestast til Sørøstlandet, har ein overordna posisjon i høve til andre dialektar. Denne norma blir m. a. omtala som 'standard austnorsk', 'tala bokmål' og til og med 'normaltalemål' (Solheim 2010:78)

I denne oppgaven bruker jeg i liten grad begreper som standardtalemål eller standardøstlandsk. Imidlertid bruker jeg i en viss utstrekning begrepet "standard" med referanse til de språklige størrelser som informantene selv opplever og forholder seg til, for eksempel "bokmålsspråk", "formelt" osv.

1.4 Tradisjonell Fredrikstad–dialekt

Dialektgeografisk hører Fredrikstad til det området som kalles for vikkværsks. Ordet vikkværsks kommer av *vika*, det gamle ordet for fjord. Det vikkværske området dekker begge sider av Oslofjorden, altså Vestfold og Østfold, samt de nedre delene av Buskerud og Telemark (Grenland) og bygdene lengst øst i Aust–Agder (jf. Papazian og Helleland 2005: 87).

Dialektene i Østfold har naturligvis mange likhetstrekk, men det er også en del forskjeller innenfor fylket. I tradisjonell Fredrikstad–dialekt kløyves infinitivene etter jamvektsregelen (*å gjøra, å kaste*). Lenger sør i Østfold derimot, blant annet i Halden og på Hvaler–øyene, deles ikke infinitivene. Der har en *e*–mål, noe som trolig har sammenheng med påvirkning fra svensk.

Et typisk språktrekk i Østfold og i det vikkværske området for øvrig, er bøyingsformer med trykksvak *æ*. Norrøn *–ar* har blitt videreført som *–ær* i flere ordklasser, for eksempel *kastær, knivær*. I Indre Østfold, blant annet i Trøgstad og Askim, bøyes både hunkjønnsord og hankjønnsord med *–ær*, for eksempel *dørær, vennær* (jf. Endresen 1990:95). I tradisjonell Fredrikstad–dialekt derimot, bøyes substantivene etter et system som er mye likt det vi kjenner fra det nynorske skriftspråket. De fleste hankjønnsord bøyes slik i flertall: *bilær–bilane* (ev. *bilæne* i bygdene), mens hunkjønnsord bøyes med *–er* og *–ene*, for eksempel *jenter–jentene*. På samme måte som i nynorsk, fins det unntak, altså hankjønnsord med *–er* og *–ene* og motsatt, for eksempel *venner–vennene* og *kjerringær–kjerringane*.

I søndre og ytre strøk av Østfold er ellers monoftonger et typisk trekk. Fredrikstad ligger innenfor det såkalte monoftongeringsområdet, og en kan forvente å høre former som for eksempel *sten* og *røk* blant folk som snakker Fredrikstad–dialekt.

Senking av vokaler ($e > \text{æ}$, $i > e$ og $y > \text{ø}$) må også sies å være et karakteristisk trekk i tradisjonell Fredrikstad-dialekt. Eksempler på former med senket vokal er *ælv*, *drekke*, *fløtte*.

Det samme gjelder apikal *l* etter *a*- og *å*-lyd, for eksempel som i *alle* og *bål*. Dessuten er tjukk *l* [ɾ] både av eldre *l* og *r* et tradisjonelt trekk, for eksempel *mål* og *joɾ*.

Videre er pronomenformen *døm*, både i subjektsposisjon og objektsposisjon, et karakteristisk trekk i tradisjonell Fredrikstad-dialekt. Jeg vil dessuten regne former som *jæ* og *mæ* som karakteristiske, tradisjonelle former.

I tillegg til de trekkene som er nevnt, finnes det også andre språktrekk som kan regnes som typiske i tradisjonelle Fredrikstad-trekk. Det gjelder for eksempel fortidspartisipper som *drokke* og nektingsadverbet *ente*. Dette er imidlertid språktrekk som jeg ikke har hatt fokus på i min undersøkelse.

1.5 Tidligere undersøkelser

Fredrikstad-dialekten blir omtalt flere steder (for eksempel i Strømshaug 1995, Lundeby 1995). Fra nyere tid finnes det imidlertid ikke mange undersøkelser som har satt fokus på talemålet i Fredrikstad.

Jeg har funnet én kvantitativ studie fra 2006 (Lund 2006) som har tatt for seg Fredrikstad-dialekten. I denne kvantitative undersøkelsen konkluderes det med at Fredrikstad-dialekten står under sterkt press. Ifølge Lund (2006: 131) blir de lokale språkformene ”jevna ut til fordel for regionale og standardiserte former”. Det var stor forskjell blant de yngre og eldre informantene når det gjaldt bruk av tradisjonelle og markerte språkformer. De unge informantene, og særlig de med foreldre med høyere utdanning, brukte for eksempel i mye mindre grad *ær*-endelser.

En talemålsundersøkelse fra Halden (Hult 2008) viste en tilsvarende tendens, men her ble det også avdekket interessante individuelle forskjeller. En av de unge viste seg i høy grad å bruke mange av de lokale og tradisjonelle språkformene. Talemålet hans var faktisk mye likt talemålet til de to eldre informantene på 76 og 79 år (Hult 2008: 137).

Marianne Dahl (2002) undersøkte talemålsstrategier blant barn og unge i Sandefjord. Den strategien som dominerte blant informantene var en såkalt blandingsstrategi, en

talemålsstrategi som innebar nivellering av de saliente trekkene i sandefjordsdialekten. Trekk som mange i stor grad kuttet ut, var *ær*-endelser (Dahl 2002: 157,158). Samtidig fant hun enkelte i alle aldersgrupper som hadde ”en nokså tradisjonell dialektstrategi” (Dahl 2002:266). Dahl hevder hun fikk støtte for sin hypotese om at språkbruk i dagens språksamfunn er mer individualisert. Det så ikke ut til at det var sterke normer eller sanksjoner som var bestemmende for den enkeltes språklige valg. Det var ”et vidt spekter av sosialpsykologiske og sosiokulturelle faktorer” som lå bak den enkeltes talemålsvalg (Dahl 2002: 267).

I en større holdningsundersøkelse fra Drammen, ”Holdninger til vikværsk” (Kristiansen 1996), kom det fram at informantene hadde svært ulike holdninger til ulike språktrekk. Et av de trekkene et flertall av ungdommene hadde negative holdninger til, var kløyvd infinitiv. En av informantene sa følgende: *”Når jeg hører folk snakke slik som jeg gjør av og til, gjørra og verra, høres de kjedelige og dumme ut”* (Kristiansen 1996: 145). Et annet språktrekk som ungdommene i undersøkelsen hadde negative holdninger til, var tjukk *l* av eldre *rø*. Tjukk *l* av eldre *l* var derimot i stor grad et akseptert språktrekk.

1.6 Om Fredrikstad by

I det følgende vil jeg forsøke å gi et bilde av Fredrikstad by og dens befolkning, både i et historisk og nåtidig perspektiv. Denne redegjørelsen er ment å fungere som en bakgrunnsinformasjon, et grunnlag som kan kaste lys over mitt strategiske valg av informanter (jf. pkt. 3.1). Etter å ha gitt denne bakgrunnsinformasjonen om Fredrikstad, vil jeg ta for meg sociolingvistisk metode og teori.

1.6.1 Beliggenhet og kortfattet historikk

Fredrikstad ligger ved kysten i Østfold fylke, nærmere bestemt ved utløpet av Glomma. Byen grenser til Råde i nord, Sarpsborg i øst og Hvaler i sør. Bykjernen ligger vest for Glomma, men det opprinnelige sentrum, Gamlebyen, lå på østsiden. Gamlebyen er i dag et populært turistmål.

Fredrikstad ble grunnlagt i 1567 av Fredrik II som var konge i Danmark–Norge fra 1559 til 1588. Sarpsborg hadde blitt brent ned av svenskene, og Fredrikstad oppstod som en slags gjenreising av Sarpsborg. Byen het faktisk Sarpsborg før den fikk navnet Fredrikstad i 1569.

1.6.2 Industrihistorie

Fredrikstad blir kalt for ”Plankebyen”. Byen var i sin tid kjent for en omfattende produksjon og eksport av høvlet trelast. I 1876 stod Fredrikstad for over halvparten av all høvlet trelast som ble sendt ut av Norge (jf. Svendsen 2004: 28). I tillegg til sagbrukene, var det også andre virksomheter som utnyttet tømmeret. For eksempel ble sagflis brukt til produksjon av oksalsyre, et produkt som ble solgt videre til blant annet garverier.

I 1870-årene ble også teglverksindustri og stein- eller granittindustri betydelige industrier. Teglverkene lå tett ved sagbrukene langs Glomma, og steinhogst foregikk flere steder i og rundt Fredrikstad (Torsnes, Ullerøy, Hvaler). Det var mange svensker som flyttet til Fredrikstad for å jobbe i disse industriene. De fleste kom fra Bohuslenkysten. Folketellinga fra 1900 viser at 913 av 15026 innbyggere i Fredrikstad var svenskfødte, det vil si 5,7 %. I Borge, som i dag er en del av Fredrikstad kommune, var 747 av 6861 innbyggere svenskfødte, altså 9,8 %.

Mekanisk industri fikk etter hvert også stor betydning for byens vekst. I 1870 ble *Fredrikstad mekaniske verksted (FMV)* etablert på Kråkerøy. Først var dette et verksted som leverte maskiner til sagbruksindustrien, men utover på 1900-tallet utviklet FMV seg til et av de største skipsverftene i landet. På det meste sysselsatte FMV over 2500 personer.

På 1900-tallet ble kjemisk industri og næringsmiddelindustri viktige industrier. I 1912 og 1916 ble henholdsvis *Denofa AS (De norske fabrikker)* og *Kronos Titan* etablert på Øra, sør for Gamlebyen. Ved Denofa ble hvaloljefett herdet til råstoffer som kunne brukes i såpe- og næringsmiddelindustrien. Kronos Titan startet produksjon av såkalt *titanhvitt*, et stoff som kunne brukes i malingproduksjon.

I 1895 grunnla Hans Petter Brynildsen *Fredrikstad Mineralvandfabrik*. Fabrikken gikk etter hvert over til å produsere drops. På 1930-tallet ble den utvidet og modernisert. Den fikk navnet *Brynildsen Fabrikker*, og den utviklet seg til en stor bedrift med mange ansatte.

Det samme gjorde *Stabburet A/S*, etablert av Gunnar Nilsen i 1943. Stabburet gjorde i etterkrigstiden stor suksess med hermetiske matvareprodukter, leverpostei ”på boks” (1949) og makrell i tomat (1958).

I 1978 kjøpte Jøtul opp konkursrammede Kråkerøy Verk. Fra begynnelsen av 1980-tallet ble hovedproduksjonen av støpejernovner lagt til anlegget på Kråkerøy.

1.6.3 Industri og næringsliv i nyere tid

Med unntak av FMV, er de ovennevnte fabrikkene fortsatt levedyktige og viktige virksomheter. Fabrikkene Kronos Titan, Stabburet og Brynildsen sysselsetter mange. Det samme kan sies om *Jøtul A/S*. Siden begynnelsen av 1980-tallet, har det blitt produsert støpejernovner i bedriftens lokaler på Kråkerøy.

I tillegg til det en kan kalle tradisjonell industri, finnes det i dag også flere kunnskapsbaserte/teknologibaserte industrier og næringer i Fredrikstad. Et eksempel er *Infocus*, en bedrift som produserer avanserte projektorer.

Det er flere virksomheter som tilbyr ulike former for teknisk rådgivning. *Stiftelsen Østfoldforskning* og ingeniørselskapet *Cowi* er for eksempel begge virksomheter som har miljørådgivning som et av sine satsingsområder.

1.6.4 Skoler og utdanningsinstitusjoner

Fredrikstad har to store videregående skoler, *Glemmen videregående skole* og *Fredrik II videregående skole*. Førstnevnte er Østfolds største yrkesfaglige skole. Fredrik II er en skole som først og fremst tilbyr studiespesialiserende utdanning.

I Gamlebyen ligger Fredrikstad internasjonale skole. Skolen tilbyr voksne fremmedspråklige opplæring i norsk med samfunnsfag. Den skolen er for øvrig min arbeidsplass.

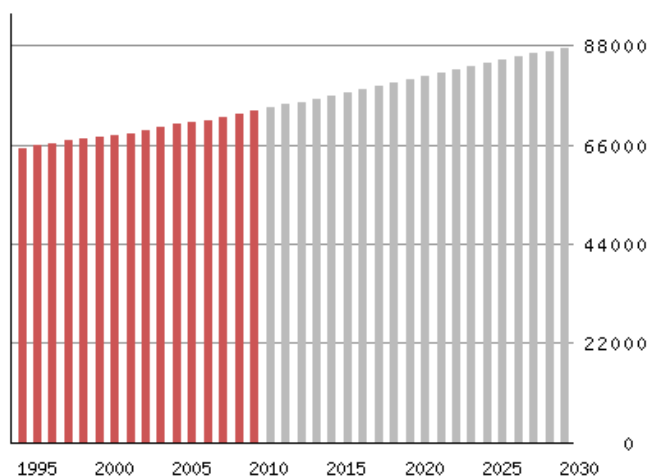
I senere tid har også flere skoler og utdanninger på høyskolenivå blitt etablert i Fredrikstad. *Høgskolen i Østfold* tilbyr sykepleierutdanning, vernepleierutdanning og ingeniørutdanning. På Kråkerøy ligger også *Akademi for Scenekunst*.

1.6.5 Areal og befolkning

I 1994 ble kommunene Rolsøy, Onsøy, Borge og Kråkerøy slått sammen med Fredrikstad. Fredrikstad kommune har i dag en utstrekning på 283 km². Målt i innbyggertall, er Fredrikstad i dag Østfolds største og Norges sjetteste største kommune. Kommunen har ca. 74000 innbyggere.

Fredrikstad har hatt og har en jevn befolkningsvekst, noe som framgår av følgende tabell fra Statistisk sentralbyrå (SSB):

Folkemengde 1995-2010 og framskrevet 2011-2030:

Det er relativt kort avstand mellom Oslo og Fredrikstad, i underkant av 10 mil. I en artikkel fra Statistisk sentralbyrå (Høydahl 2010a) blir Fredrikstad beskrevet som en by i ytre del av Oslo-regionen. Den relativt korte avstanden til Oslo, og lavere boligpriser enn i Oslo og omegn, gjør nok Fredrikstad til en attraktiv by å bosette seg i. Uansett er det slik at befolkningsveksten i Fredrikstad i stor grad skyldes økt tilflytting. Det vises tydelig i følgende oversikt fra SSB:

Befolkningsutvikling 1997-2009

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Fødselsoverskudd	-30	16	29	21	2	-36	-14	71	44	90	32	-7	134
Nettoflytting inkl. inn- og utvandring	684	661	315	370	346	794	577	479	339	414	653	775	734
Folketilvekst	654	677	344	391	348	758	563	550	373	506	679	784	878

Mange av de som flytter til Fredrikstad har innvandrerbakgrunn¹. Det dreier seg blant annet om arbeidsinnvandrere fra europeiske land, for eksempel svenske helsearbeidere og polske håndverkere. De fleste med innvandrerbakgrunn har imidlertid bakgrunn fra ikke-vestlige

¹ Personer som selv har innvandret eller har foreldre som er innvandrere (SSB-definisjon)

land, fra afrikanske og asiatiske land. Mange av disse er flyktninger. I likhet med blant annet Drammen, skiller Fredrikstad seg ut med høyere tilflytting av flyktninger enn gjennomsnittskommunen (jf. Høydahl 2010b:56). Det dreier seg om flyktninger som bosettes i Fredrikstad, men det er også mange som selv velger å flytte til kommunen (sekundærflyktninger). Fredrikstads sentrale beliggenhet er nok en viktig faktor. Som Høydahl (2010a) peker på, ender mange innvandreres flyttehistorier i Oslo-regionen, altså innenfor en 10 mils radius fra Oslo.

2 Sosiolingvistisk metode og teori

2.1 Kvalitativ og kvantitativ sosiolingvistikk

Sosiolingvistikk er en språkvitenskapelig disiplin som tar "utgangspunkt i sjølve språket, og prøver å vise korleis det blir påverka av samfunnstilhøve og mellommenneskelege tilhøve" (Vikør 1999:17) Det finnes imidlertid flere ulike retninger innen sosiolingvistikken, retninger som speiler ulike syn på forholdet mellom språket og de sosiale faktorene.

Grovt sett kan en snakke om kvantitativ og kvalitativ sosiolingvistikk (jf. Akselberg 1997). Den kvantitative retningen blir først og fremst forbundet med William Labov og hans forskning. Da Labov undersøkte språklig variasjon i New York på 1960-tallet, benyttet han seg av et stort antall informanter. Videre brukte han frekvens- og korrelasjonsanalyse for å påvise sammenheng mellom klassetilhørighet og språkbruk. Labov hadde altså et gruppe- eller makroperspektiv, og han benyttet kvantitativ metode.

Labovs forskning har utvilsomt hatt stor betydning for utviklingen av fagfeltet. Svært mange sosiolingvistiske undersøkelser har hatt hans arbeid som modell eller inspirasjonskilde. Det er betegnende at faglitteraturen forteller om "det labovske paradigmet".

Imidlertid har Labov eller labovsk sosiolingvistikk også møtt sterk kritikk. Brit Mæhlum (1991: 168, 169) synes det er "(...) noe påtakelig at en innenfor en vitenskapelig disiplin som ønsker å studere menneskers talemål i virkelige sosiale kontekster, likevel "pakker inn" de individuelle resultatene i gruppebaserte gjennomsnittsbeskrivelser". Og Gunnstein Akselberg mener Labov hadde et "noko uproblematisk syn på sammenhengen mellom språk og samfunn" (Akselberg 1994:168). Hos Labov er det klassetilhørighet som bestemmer den enkeltes språkbruk. Akselberg mener Labovs modell representerer et behavioristisk menneskesyn; språkbruken er et passivt resultat av en stimulus-respons-prosess (jf. Akselberg 1994:163).

Post-labovsk sosiolingvistikk er mer individorientert. Brit Mæhlum mener "(...) perspektivet har blitt flyttet over til et nivå der individet studeres i interaksjon med et visst sosialt kollektiv" (1990: 171). Fokuset er ofte på mikroplanet, og i mange tilfeller benyttes kvalitative metoder. Siktemålet er ofte å forstå årsakene bak bestemte språklige realiseringer. Kvalitative metoder kan gi innsikt i flere forhold; kvalitative dybdeintervjuer og/eller

observasjon kan for eksempel gi kjennskap til hvordan informantene utnytter eller tilpasser språket i ulike situasjoner.

Det eksisterer et motsetningsforhold mellom kvantitativ og kvalitativ metode, mellom såkalt kvantitativ og kvalitativ sosiolingvistik:

Det er en kendt sag at der inden for sociolingvistisk empiri som inden for al anden empiri er en invers relation mellem bredde og/eller dækningsgrad på den ene side og analysedybde på den anden. Diskussionen mellem kvantitative og kvalitative metoder er stadig uafsluttet (og tak for det!) (Gegersen 2009:87)

Samtidig er det slik at kvantitativ og kvalitative metode i praksis ofte blir kombinert i mange sosiolingvistiske undersøkelser. Det kan i mange tilfeller være gode argumenter for å gjøre nettopp det. Før jeg kommer mer inn på det og gjør rede for eget metodevalg, vil jeg i det følgende beskrive nærmere hva som kjennetegner den typisk kvantitative og den typisk kvalitative metoden.

2.2 Kvantitativ metode

Gjennom omtalen av Labovs forskning ovenfor, har jeg allerede sagt noe om kvantitativ metode. Kvantitativ metode, slik den blir brukt i sosiolingvistiske undersøkelser innenfor den Labovske tradisjonen, kan beskrives slik Akselberg (1997: 24) gjør:

Metoden går kort ut på at ein operasjonaliserer og kvantifiserer dei uavhengige sosiale faktorane og kvantifiserer dei avhengige språklege variablane, og gjennomfører dinest statistiske korrelasjonsstudiar mellom dei avhengige og uavhengige variablane.

Her er det vanlig at en benytter seg av et relativt stort utvalg av representative informanter. De sosiale variablene skal dessuten være så ”objektive” og observerbare som mulig, for eksempel kjønn, alder eller yrke. Slik vil det være mulig å kunne generalisere.

Typisk kvantitative undersøkelser kjennetegnes ellers av at de er systematiske og strukturerte. Opplegg og spørsmål er som regel nøye planlagt og bestemt på forhånd, for eksempel er det vanlig å benytte et utarbeidet spørreskjema under intervju med informantene. Det er også slik at det skilles klart mellom ulike faser i undersøkelsen. Datainnsamling og fortolkning av dem er gjerne adskilte prosesser.

Fra ett perspektiv kan det argumenteres for at kvantitative metode, slik den her er skissert, har en styrke når det gjelder reliabilitet. At en opererer med mest mulig objektive og målbare

størrelser, gir gode muligheter for å teste dataenes reliabilitet. Det er fullt mulig å stille de samme spørsmålene på nytt for å teste om dataene er til å stole på. Et opplegg som er fastlagt og strukturert er det forholdsvis enkelt å gjenta, helt eller delvis.

Samtidig kan en sette et spørsmålstegn ved om det lar seg gjøre å teste data fra en sosiolingvistisk studie på en fullstendig kontrollert måte:

Idealet om mest mulig kontrollerbare omgivelser er hentet fra naturvitenskapen, men det er et spørsmål om det lar seg overføre til samfunnsvitenskapene og de humanistiske vitenskapene som noe annet enn et ideal det er vanskelig å oppfylle fullt ut. Under konstante fysiske forhold kan en varme opp vann og få det til å fordampe ved en bestemt temperatur. Man kan med andre ord forutsi vannets reaksjon når en utsetter det for en bestemt påvirkning. Mennesker oppfører seg ikke på samme måten. (Kristoffersen 1996:224)

Kvantitativ metode gjør det uansett mulig å gi tydelige svar. Den språklige variasjonen kan tallfestes, og resultatene kan presenteres tydelig, for eksempel grafisk.

2.3 Kvalitativ metode

Med den kvalitative metoden prøver ein å få innsikt i tilhøve som den kvantitative metoden ikkje kan fanga opp, t.d. det å forstå kvifor vi får bestemte språklege realiseringar og språklege variasjonar, og det å sjå språkbrukaren og språklege realiseringar i ein større samansett sosial og kulturell samanheng (Akselberg 1997: 26).

Den kvalitative metoden baserer seg på et færre antall informanter enn den kvantitative. En typisk kvalitativ studie er som regel individorientert, i motsetning til kvantitative studier som oftest er gruppeorientert. Ut fra resultatene fra en kvalitativ undersøkelse er det derfor vanskelig å generalisere. Det betyr ikke at en slik undersøkelse *bare* kan gi innsikt om språkbruken til informantene som er med i undersøkelsen:

Den kunnskapen som kommer fram, er like fullt relevant og viktig fordi den synliggjør hvilke mekanismer som kan være bestemmende for enkeltindividers språklige atferd. Slik sett vil en kvalitativ studie være interessant og dermed ha prinsipiell interesse utover de individene som faktisk er undersøkt (Mæhlum m.fl. 2006:75).

Det kan altså argumenteres for at kvalitativ metode kan egne seg når siktemålet er få en dypere forståelse av forholdet mellom sosiale faktorer og språkbruk.

Etter mitt syn kan en kvalitativ framgangsmåte ha en styrke når det gjelder det vitenskapelige kravet om validitet. Et kvalitativt opplegg er fleksibelt. En benytter ikke spørreskjemaer eller er bundet av en fastlagt spørsmålsrekkefølge. Det er derimot vanlig å lage en intervjuguide, en spørre- eller sjekklister (Akselberg 1997: 26) i forkant av intervjuene med informantene.

Underveis i intervjuet kan forskeren justere opplegget og stille nye spørsmål. Ut fra kravet om validitet, kan dette sies å være en fordel. Det er mulig å styre datainnsamlingen på en slik måte at informasjonen kan bli mest mulig relevant for problemstillingen (jf. Grønmo 1996:83).

Et kvalitativt forskningsintervju vil kunne arte seg som en form for hermeneutisk prosess, der innsamling av data og tolkning av dem vil kunne foregå parallelt. Innlevelse og innsikt fra forskerens side er viktig (Grønmo 1996:93). Informantens egen opplevelse eller tolkning av sin sosiale og språklige virkelighet er en viktig kilde til informasjon ved en kvalitativ framgangsmåte. Forskeren interesserer seg altså for subjektive størrelser.

I Norge er særlig sosiolingvisten Brit Mæhlum kjent som en tilhenger av den kvalitative metoden. Hun benyttet mer eller mindre ren kvalitativ metode da hun undersøkte språklig variasjon i Longyearbyen på Svalbard (Mæhlum 1990).

2.4 Metodevalget for denne undersøkelsen

Det er som nevnt et motsetningsforhold mellom kvantitativ og kvalitativ metode. De to metodene har ulikt opphav og representerer ulike forskningstradisjoner. Imidlertid er motsetningen ikke absolutt. Sigmund Grønmo (1996) mener ”at kvalitative og kvantitative tilnærminger ikke står i et konkurrerende, men et komplementært forhold til hverandre” (Grønmo 1996:106). Ved å kombinere kvalitativ og kvantitativ metode kan en få belyst fenomenet en undersøker fra flere innfallsvinkler.

Brit Mæhlum (1990), som særlig argumenterer for den kvalitative metodens fortrinn, gir også uttrykk for at det i mange tilfeller kan være nyttig å kombinere en kvalitativ og kvantitativ tilnærming: ”Ved å kombinere det kvalitative og det kvantitative i ulike former for synteser vil det være mulig i en viss forstand å komplettere analysen og tolkningen av bestemte fenomener, og slik sett oppnå en større, mer inngående, nyansert og helhetlig innsikt” (Mæhlum 1990:104).

Mæhlum har et viktig poeng når hun understreker at ”det er prosjektets problemstillinger og intensjoner som bør være avgjørende for metodevalget” (Mæhlum 1990:104). I mitt masterprosjekt, der jeg både har vært ute etter å kartlegge og få en dypere forståelse av språkbruk, har det vært hensiktsmessig å benytte både kvantitativ og kvalitativ metode. Min framgangsmåte kan nok med Grønmos terminologi beskrives som ”parallell utnyttelse av

kvalitative og kvantitative tilnærminger under både datainnsamling og dataanalyse” (jf. Grønmo 1996:). Jeg har telt språklige belegg fra opptakene av informantene og fremstilt den språklige variasjonen prosentvis i søylediagrammer. Jeg har også sett på samsvar mellom språkbruk og noen sosiale bakgrunnsvariabler, riktignok uten å foreta en statistisk korrelasjonsanalyse. Samtidig har jeg gjennom en kvalitativ, hermeneutisk prosess forsøkt å forstå sammenhenger mellom sosiale/sosialpsykologiske dimensjoner og språkbruk. Dette har vært en fortolkende prosess der både informantenes egne utsagn og aktuelle teorier har vært viktige elementer.

Teoriene jeg har benyttet, formidler alle relevante innsikter for min undersøkelse. De kan alle sies å ha et mikroperspektiv. Fokuset er på individet i en sosial kontekst. Videre er det slik at begrepet *identitet* står sentralt i flere av teoriene. Gjennom språkbruk, språklig samhandling, gir det enkelte individ uttrykk for sin identitet. Som vi skal se, kan en bestemt språkbruk også betraktes som en ”vare” som får en bestemt verdi i en bestemt sosial kontekst.

Etter mitt syn er det teorier som utfyller hverandre godt. De gir grunnlag for en helhetlig analyse med ulike innfallsvinkler. I det følgende skal jeg gjøre rede for dem.

2.5 Tilpasningsteorien

Den språklige tilpasningsteorien (*The Speech Accommodation Theory*) er en sosialpsykologisk teori som ble utviklet av Howard Giles og Philip Smith (1979). Dette er en teori som forsøker å synliggjøre hva som ligger bak menneskers språklige tilpasningsstrategier i ulike sosiale situasjoner (jf. Mæhlum 1990:109). Vi varierer språket ut fra hvem vi snakker med, og ifølge teorien er det slik at vi enten *konvergerer* eller *divergerer*. Det førstnevnte betyr at språket vårt blir mer likt samtalepartnerens. Divergens betyr det motsatte; den lingvistiske avstanden til samtalepartneren opprettholdes eller øker.

Tilpasningsteorien bygger på fire sosialpsykologiske prinsipper eller teorier: *Similarity-attraction*, *social exchange*, *causal attribution*, og *Tajfel's theory of intergroup distinctiveness* (Giles og Smith 1979 : 47). Jeg skal ikke gå i dybden på disse prinsippene her, men gi en kortfattet beskrivelse av dem.

Dersom samtalepartnere deler mange av de samme holdningene og oppfatningene, gir dette gode betingelser for at de gjensidig anerkjenner hverandre (*Similarity-attraction*). Å tilpasse språket sitt til samtalepartnerens, er én måte å bli mer lik han eller henne på. Graden av

konvergens vil avhenge av flere faktorer, blant annet om samtalepartnerne har noenlunde lik status.

Prosessene *konvergens* eller *divergens* vil også kunne være forbundet med kostnader. Å nærme seg en annens språk eller språkstil, kan innebære en viss risiko for tap av egen integritet eller identitet. Ifølge teorien *Sosial exchange* har vi i ulike samhandlingssituasjoner, også språklige, en tendens til å vurdere og handle ut fra et nytte- eller kostnadsperspektiv:

Thus, if we have the choice of doing (or saying) A or B, we tend to choose the alternative which maximizes the chances of a positive outcome, and minimizes the chance of an unpleasant one. Engaging in convergent speech acts should then incur more potential rewards for the speaker than costs (Giles and Smith 1979:48).

Tilpasningsteorien bygger også på *Causal attribution theory* (Giles og Smith 1979:50). Den sier at vi i en samhandlingssituasjon fortolker hverandres atferd og de motivene eller intensjonene som ligger bak en bestemt atferd. Ofte vil konvergens være mer ”lønnsomt” enn ikke-konvergens, men dette vil blant annet avhenge av om vi har tillit til den andre.

Sist, men ikke minst, bygger teorien på Tajfels *Theory of intergroup distinctiveness*. Et hovedpoeng her er at når medlemmer av ulike sosiale grupper møtes, vil de sammenligne seg på områder som er viktige for dem (Giles og Smith 1979:52). Språket kan være et slikt område. Språkbruk kan være en måte å signalisere gruppetilhørighet på; språklig divergens kan være en strategi for å markere at ens egen gruppe skiller seg ut fra andre grupper.

Det er ellers to viktige sider å merke seg ved språklig konvergens/divergens. Det ene er at det ikke nødvendigvis ligger bevisste intensjoner bak språklige konvergens eller divergens: ”From the point of view of the speaker, convergent acts will not always be intentionally active, and non-convergence intentionally passive responses- nor will they always be perceived as such by interlocutors” (Giles og Smith 1979 :51).

Det andre er at språkbrukere kan nærme seg hverandre eller divergere på flere måter og nivåer. Én ting er at vi kan snakke om leksikalsk, morfologisk og/eller fonologisk konvergens/divergens. I tillegg kan vi snakke om språklig tilpasning oppover eller nedover i det sosiale hierarkiet (jf. Røyneland 1994:86).

Fredrikstad-dialekten, eller i det hele tatt vikvørske dialekter, hører nok til blant de dialektene i Norge som kan sies å ha lavest prestisje (jf. Vikør 1999: 39). Et viktig anliggende

i min undersøkelse har vært å finne ut i hvilken grad informantene mine holder på tradisjonelle Fredrikstad-former, eller om de eventuelt konvergerer språklig mot andre språklige størrelser eller varieteter, mot det noen vil definere som standard.

2.6 Acts of Identity

Det er flere likhetstrekk mellom Tilpasningsteorien og *Acts of Identity*. Forskerne som står bak *Acts of Identity* (1985), kreolforskerne Tabouret-Keller og Le Page, gir selv uttrykk for dette, men peker også på forskjellene:

Generally speaking, accommodation theory has been concerned with interactive behaviour events, and the way in which people can be seen to accommodate linguistically, as in other ways, to their perceptions of each other; we are much more concerned with the ways in which people can perceive groups, whether in immediate contact or not, and clothe those perceptions with linguistic attributes (Tabouret-Keller og Le Page 1985:2).

I *Acts of Identity* blir forbindelsen mellom språkbruk og identitet understreket sterkt. Ifølge teorien er *alle* språkhandlinger identitetshandlinger. Gjennom språket viser språkbrukeren sin indre verden. Språkhandlingene er et uttrykk for hvilken gruppe han eller hun ønsker å identifisere seg med. Språkbruk er i stor grad et bevisst valg, men tilbakemeldinger eller respons fra gruppa vil kunne påvirke språkbruken:

By verbalizing as he does, he is seeking to reinforce his models of the world, and hopes for acts of solidarity from those with whom he wishes to identify. The feedback he receives from those with whom he talks may reinforce him, or may cause him to modify his projections, both in their form and in their content (Tabouret-Keller og Le Page 1985:181).

For at språkbrukeren kan handle i tråd med gruppa, må fire vilkår være oppfylt. For det første må han kunne identifisere gruppa. For det andre må han ha tilgang til gruppa og ha evne til å analysere atferdsmønsteret i den. For det tredje må motivasjonen hans være tilstrekkelig sterk, og for det fjerde må han ha evne til å endre eller justere sin atferd (Tabouret-Keller og Le Page 1985:182).

I min studie har jeg ønsket å få frem hvilke holdninger informantene har til Fredrikstad-dialekten, men også i hvilken grad Fredrikstad-dialekt er noe de identifiserer seg med.

2.7 Den sosiale nettverksteorien

Lesley Milroy er en sosiolingvist som på mange måter har videreutviklet Labovs metode. Hun brukte kvantitativ metode da hun studerte språklig variasjon i Belfast i Nord-Irland (Milroy 1980), men istedenfor ”klasse”, hadde hun fokus på sosiale nettverk. Milroy utviklet sin egen teori, *Den sosiale nettverksteorien*.

Ifølge denne teorien er det slik at egenskapene ved det sosiale nettverket språkbrukeren omgir seg med har betydning for atferden hans. Det skilles mellom nettverk med høy og lav tetthet, og dessuten mer funksjonelt mellom *multiplekse* og *uniplekse* nettverk. Et nettverk er tett dersom aktørene har regelmessig og utstrakt kontakt med hverandre. Motsatt er det følgelig lav tetthet dersom det er liten kontakt mellom dem. Videre kan et nettverk karakteriseres som multiplekst dersom aktørene er i interaksjon med hverandre gjennom flere roller (for eksempel ved at man både er kamerat, nabo, lagspiller osv.) I motsatt fall har vi å gjøre med et uniplekst nettverk (Akselberg 1994:169).

Et hovedpoeng i teorien er at tette og multiplekse nettverk fungerer normbevarende (jf. Milroy 1980:199). At individene samhandler (interagerer) på flere viktige områder, medvirker til at de språklige normene vedlikeholdes og opprettholdes. Milroys fant støtte for sin teori og hypoteser gjennom sin egen undersøkelse av sosiale nettverk i Belfast. Tette og multiplekse nettverk viste seg mer motstandsdyktige mot språklig påvirkning ”utenfra”. Her holdt individene i større grad på språket sitt, på lavstatusformene, og lot seg i mindre grad påvirke av standardspråket.

Milroys nettverksteori har blitt anvendt i en rekke sosiolingvistiske undersøkelser. Teorien har imidlertid også blitt kritisert. Enkelte har blant annet ment at teorien har sine klare begrensninger når det gjelder det å kunne *forklare* språklig variasjon og endring. Tette og multiplekse nettverk fungerer normbevarende, men skjer språklig endring i åpne, uniplekse nettverk? I så fall, hvordan? Forenklet kan vi si at nettverksteorien forklarer hvorfor språkbruk ikke endrer seg, men det er omdiskutert i hvilken grad den kan forklare endringer i folks språklige praksis (jf. Røyneland 2005:123, 124, Bortoni-Ricardo 1985).

Nettverksbegrepets anvendelighet som verktøy i en operasjonell analyse har også møtt kritikk. En del tilleggdimensjoner kunne med fordel ha vært føyd til for å få et mer fullstendig bilde av nettverket som undersøkes, for eksempel kunne det være fruktbart å se på frekvensen, intensiteten og varigheten i den sosiale kontakten mellom individene (jf. Mæhlum 1990:127).

I min egen undersøkelse har jeg hatt nytte av nettverksteorien og dens begreper, selv om jeg ikke har gjennomført en systematisk nettverksanalyse. Jeg har forsøkt å danne meg et bilde av den enkeltes sosiale miljø og de språklige normene der, først og fremst gjennom det kvalitative intervjuet.

2.8 Lingvistiske markeder

Teoriene til sosiologen Pierre Bourdieu har blitt anvendt av flere sosiolingvister, for eksempel Akselberg (1995) og Røyneland (2005). Det er nok flere grunner til sosiolingvister oppfatter Bourdieu som interessant og relevant, både på et generelt og et mer spesifikt nivå. Bourdieus praksisteori forsøker grovt sett å beskrive hva som styrer våre sosiale valg og handlinger. Forenklet sagt dreier det seg om et samspill mellom mentale og sosiale strukturer. Hver og en av oss har en *habitus*, det vil si en indre, iboende disposisjon eller ”strukturerende mekanisme” som er med på å bestemme hvordan vi tenker og handler i møte med andre (jf. Bourdieu & Wacquant 1995:35). Habitusen gjør oss i stand til å posisjonere oss i ulike sosiale rom eller *felt* og dessuten i ulike situasjoner eller *markeder*.

Jeg skal komme tilbake til begrepet felt og forholdet mellom habitus og felt. Først vil jeg gjøre rede for det Bourdieu sier om habitus og situasjon eller marked, eller mer presist; om forholdet mellom språklig habitus og lingvistiske markeder. Dette oppfatter jeg som særlig interessant og relevant i forbindelse med min undersøkelse.

Ifølge Bourdieu er enhver talehandling, alt talespråk, produktet av møtet mellom en språklig habitus og et språklig marked (jf. Bourdieu & Wacquant 1995: 131). Bourdieus lager en modell for dette forholdet: *linguistic habitus* + *linguistic market* = *linguistic expression*, *speech* (Bourdieu 1993: 78). Han sier følgende:

På den eine sida har vi eit system av sosialt konstituerte disposisjonar som inneber ein hang til å tale på en viss måte og å uttrykkje seg om visse saker (ei ekspressiv interesse), og som samtidig inneber ein kompetanse til å tale som er definert som eit uskiljeleg samanfall mellom språkleg dugleik til å lage tallause språklege uttrykk som rettar seg etter grammatikken og sosial evne til å bruke denne kompetansen på høveleg vis i ein gitt situasjon. På den hi sida har vi eit system av symbolske styrkeforhold som set seg gjennom ved hjelp av eit system av spesifikke sanksjonar og sensurinstansar, og som på denne måten er med på å prege den språklege produksjonen idet ”prisen” på språklege produkt blir fastsett. Den praktiske forventninga om kva for ein pris talen min vil oppnå, er med på å avgjere form og innhald i det eg seier [...] (Bourdieu & Wacquant 1995: 131).

Bourdieu bruker altså økonomiske termer. Språkbruk eller språklige uttrykk er produkter med en bestemt pris og etterspørsel i et marked. Det siste i sitatet ovenfor er særlig interessant; at det ligger en forventning hos den enkelte om at språkbruken har en bestemt verdi, noe som i sin tur er med på å bestemme form og innhold i språket. Ifølge Bourdieu er det imidlertid ikke snakk om en kalkulert atferd, den enkeltes forventning er

[...] resultatet av ein språkleg habitus som er produktet av eit langvarig forhold til ein viss marknad og som tenderer til å fungere som ein sans for kva som kan akseptast og kva som er den sannsynlege verdien av eins eigne språklege produkt. (Bourdieu & Wacquant 1995:131).

Begrepe *felt* og *kapital* er også sentrale hos Bourdieu. Et felt er et sosialt mikrokosmos, et nettverk av sosiale relasjoner med en egen logikk og felles verdier og interesser. Et individ kan ha tilgang til og delta i flere ulike felt, for eksempel idrettsfeltet, det kunstneriske feltet osv. Samtidig som individene i et felt er samlet om mange felles verdier og interesser, vil det også være en maktkamp mellom dem. I et felt er det konkurranse og konflikter; deltakerne kjemper om kontroll over den typen kapital som er virksom (jf. Bourdieu & Wacquant 1995: 35).

Bourdieu opererer med flere ulike former for kapital. Grovt sett dreier det seg om fire hovedtyper: *økonomisk kapital* (penger og materielle goder), *kulturell kapital* (utdannelse, kompetanse, dannelsen), *sosial kapital* (ressurser ervervet gjennom tilhørighet til sosialt nettverk eller gruppe), og ikke minst *symbolsk kapital* (akkumulert økonomisk eller kulturell kapital; kapital anerkjent av andre som en verdi). Kapitalen et individ besitter, er med på å bestemme dets posisjon i feltet.

Når Bourdieu snakker om språklige markeder, bruker han også begrepet *lingvistisk kapital*. Lingvistisk kapital er en form for kompetanse; det er evnen til å utnytte ” *the mechanisms of linguistic price formation* ” til sin fordel, til å trekke ut det som språklig verdsettes i et lingvistisk marked (jf. Bourdieu 1993: 80). Bourdieu presiserer at en bestemt kompetanse nettopp er knyttet til et bestemt marked: ”So a capital can exist and function as such, and bring in profits, only on a certain market” (Bourdieu 1993: 81).

Bourdieu er opptatt av fenomenet makt; hvordan bestemte maktforhold oppstår og opprettholdes. Han mener all språklig samhandling innebærer mulige makthandlinger. Dette gjelder særlig når fordelinga av kapitalformer er ujevnt fordelt mellom språkbrukerne eller ”agentane” (jf. Bourdieu & Wacquant 1995: 130).

Den lingvistiske kapitalen eller kompetansen Bourdieu snakker om, kan nok også beskrives som språklig bevissthet. I min undersøkelse ønsket jeg ikke bare å få tak i informantenes holdninger til Fredrikstad–dialekten, men også deres vurderinger og forestillinger om språkbruk i litt videre forstand. Jeg ville avdekke hvilke språklige normidealer informantene hadde, og jeg ønsket svar på om informantene i noen grad varierte språkbruken sin i ulike situasjoner og hvorfor de i så fall gjorde det.

3 Informantene i undersøkelsen

3.1 Valg av informanter

Som det gikk fram av redegjørelsen tidligere (pkt. 1.6), ser Fredrikstad–samfunnet annerledes ut i dag enn det gjorde for bare 10–20 år siden. Ved siden av den mer tradisjonelle industrien, har det blitt etablert flere kunnskapsbaserte virksomheter som både forutsetter og tiltrekker seg høyt utdannet arbeidskraft. På det området på Kråkerøy der Fredrikstad mekaniske verksted holdt til tidligere, er det nå blant annet Høyskolen i Østfold og ingeniørselskapet Cowi som har sine lokaler. Befolkningssammensettingen i Fredrikstad er dermed på mange måter mer mangfoldig enn det den har vært tidligere. Mange innbyggere er sysselsatt i tradisjonelle industribedrifter, men det er også mange som jobber i mer kunnskapsbaserte bedrifter og virksomheter. Befolkningen er også variert i den forstand at mange av innbyggerne har utenlandsk bakgrunn.

Dette har jeg tatt utgangspunkt i når det gjelder valg av informanter. Jeg har ikke valgt ut informanter med tanke på statistisk representativitet. Jeg har derimot gjort et strategisk utvalg av informanter. Informantene i undersøkelsen kan sies å være illustrerende representanter for den variasjonsbredden vi finner i Fredrikstad–samfunnet. Noen av ungdommene har foreldre med høyere utdanning, mens noen har det en kan kalle arbeiderklassebakgrunn. Noen har norske foreldre, og noen har utenlandske.

Som nevnt tidligere (jf. pkt. 1.2), var jeg nok særlig nysgjerrig på informantene med utenlandsk foreldrebakgrunn; om deres holdninger og vurderinger knyttet til Fredrikstad–dialekten i noen grad skilte seg ut fra de øvriges. Disse ungdommene har vokst opp og lever i en sammensatt språklig og kulturell virkelighet. De snakker norsk/dialekt utenfor hjemmet, men gjerne et annet språk (morsmålet) hjemme.

3.2 Kriterier for informantutvelgelse

Jeg bestemte meg for at informantene i undersøkelsen skulle være mellom 16 og 23 år, og at de alle skulle ha bodd i Fredrikstad siden før skolealder. Videre var det et kriterium at to og to informanter skulle kjenne hverandre fra før. Dette hadde sammenheng med at jeg i tillegg til et intervju med den enkelte informant, ønsket opptak av to og to informanter i samtale med

hverandre. I denne ”samtales” skulle informantene gjennomføre både en tegneoppgave og en diskusjonsoppgave (se vedlegg 1), uten at jeg eller andre var tilstede i rommet. At informantene kjente hverandre, var viktig av flere grunner, ikke minst var det viktig for å skape trygghet. Dette kommer jeg tilbake til i del 4 av oppgaven.

For øvrig ønsket jeg i utgangspunktet en noenlunde jevn fordeling av ”norske” og ”utenlandske” informanter.

3.3 Rekruttering av informantene

Informantene ble rekruttert ved hjelp av kollegaer ved min egen arbeidsplass, Fredrikstad internasjonale skole, og ved Fredrik II videregående skole. Jeg informerte lærere, morsmåslærere, samt en miljøarbeider om undersøkelsen jeg skulle i gang med. Disse spurte så egne slektninger eller bekjente om å delta, som igjen spurte en venn eller venninne.

Før det ble inngått avtale med aktuelle informanter om å være med på undersøkelsen, ble det gitt grundig informasjon. Jeg gav både muntlig og skriftlig informasjon om prosjektet (se vedlegg 4). I tillegg var jeg opptatt av å understreke at deltakelse var frivillig og at man når som helst kunne trekke seg fra undersøkelsen. Det var dessuten viktig å informere om at man var sikret full anonymitet. Anonymitet kan være en viktig forutsetning for å få ærlige svar.

Proessen med å rekruttere informanter viste seg å bli både tidkrevende og vanskelig. Det skyldtes nok særlig kravet om at to og to informanter skulle kjenne hverandre fra før. Jeg kom til et punkt hvor jeg måtte si meg fornøyd med antallet informanter. Fordelingen av informanter ble ikke jevn med tanke på foreldrebakgrunn. Syv av informantene har foreldre som har vokst opp i et annet land enn Norge. De resterende fem har norsk eller ”blandet” foreldrebakgrunn. Det er to informanter som har én norsk og én utenlandsk forelder, men det er norsk som er språket i hjemmet; ingen av dem behersker språket til sin utenlandske far eller mor.

3.4 En kort introduksjon av informantene

I denne delen vil jeg kort introdusere informantene i undersøkelsen. Jeg vil gjøre rede for relasjonen mellom informantene som utgjør par, og jeg vil si noe om interessene og

framtidspanene til hver av dem. Dessuten vil jeg gi opplysninger om informantenes språklige situasjon på hjemmebane. Senere i oppgaven vil jeg gå nærmere inn på den enkelte informant.

Alle navn er selvfølgelig fiktive.

Abdi og Mohammed

Abdi og Mohammed er to brødre med foreldre født og oppvokst i Somalia. Mohammed er 22 år gammel og kom til Norge da han var 2 år. Lillebroren Abdi er 19 år. Han ble født i Fredrikstad. Brødrene forteller at de alltid snakker somalisk hjemme med familien.

Både Mohammed og Abdi har vært aktive innen idrett i oppveksten. Begge har spilt fotball på fotballaget Trosvik. Mohammed har i tillegg drevet med friidrett.

Abdi forteller at han nå tar et friår. Han har fullført studiespesialiserende studieretning på videregående. Nå vil han jobbe og tenke over hva slags utdanning han vil ta videre. Storebror Mohammed har utdannet til maskiningeniør ved Høyskolen i Østfold, men studerer fortsatt. Han er i ferd å utdanne seg til kjemiingeniør i tillegg.

Begge brødrene sier ellers at de trives i Fredrikstad. De ser ikke bort fra at de kommer til å bosette seg i byen som voksne, men det kommer an på om den øvrige familien fortsatt bor her.

Jan og Per

Jan og Per er begge 16 år gamle. De har gått i samme klasse under oppveksten og kjenner hverandre godt. De tilhører samme kameratgjeng. Jan har bodd i Fredrikstad i hele sitt liv. Det samme har foreldrene hans. Per bodde derimot de tre første årene av livet i Tromsø. Moren hans kommer fra Tromsø, og faren bor fortsatt der.

I likhet med Mohammed og Abdi, har Jan og Per også spilt mye fotball. De er fortsatt ivrige fotballspillere, begge spiller i dag på fotballaget "Østsida".

Videre liker både Jan og Per "å henge" med vennene. Per sier at han i tillegg liker å spille mye på Xbox, mens Jan oppgir at han er glad i å kjøre motorsykkel.

Egentlig kommer det klart frem at begge er mer enn middels interessert i motorer og motorkjøretøy. Per ønsker å utdanne seg til bilmekaniker. Han går nå det første året på TIP (teknikk og industriell produksjon). Jan vil bli elektriker og går på elektrolinja på videregående.

For øvrig gir både Jan og Per klart uttrykk for at de kunne tenke seg å bo i Fredrikstad som voksne.

Miryam og Mano

Miryam og Mano, 17 år gamle, er tvillinger. Sammen med foreldrene kom de til Norge fra Marokko som treåringer. Hjemmespråket er marokkansk (berbisk).

Miryam og Mano har også begge hatt fotball og idrett som hovedinteresse i oppveksten. Miryam er fortsatt aktiv, både som fotballspiller og trener. Hun er fotballtrener for barn flere ganger i uka. Mano spiller ikke lenger fotball. Isteden trener hun fast på et helsestudio. Mano sier hun også liker å bruke mye tid sammen med venner.

Søstrene går ellers det andre året på videregående, studiespesialiserende studieretning. Miryam forteller at hun vil studere økonomi når hun er ferdig med videregående. Hun har lyst til å studere i Oslo. Mano er mer usikker på hva hun vil bli. Hun tror kanskje hun vil bli tanntekniker.

Miryam understreker at det er Fredrikstad som er hjembyen, og at det er her hun føler seg hjemme. Samtidig er hun usikker på om hun vil bo i Fredrikstad som voksen. Mano er på sin side helt sikker på at hun ikke har lyst til å bo i Fredrikstad i framtiden.

Hang og Maria

Hang og Maria, begge 17 år gamle, går i samme klasse på studiespesialiserende studieretning. Hang har vietnamesiske foreldre, men selv har hun alltid bodd i Fredrikstad. Hang forteller (både i intervjuet og i samtalen med Maria) at hun snakker *både* vietnamesisk og norsk med foreldrene. Det kommer frem at moren ønsker at Hang skal snakke norsk med henne (dette kommer jeg mer inn på i pkt. 8.7).

Maria har det en kan kalle en blandet foreldrebakgrunn. Faren er fra Nord–Norge, mens moren kommer fra Filippinene. Maria behersker ikke morens språk. Det er norsk som er språket i hjemmet, men hun sier hun noen ganger bruker engelske ord for å gjøre seg forstått når hun snakker med moren. Dette kommer jeg tilbake til i analysen. For øvrig har Maria vokst opp i bydel Onsøy, helt på grensen til Råde kommune.

I fritiden liker Hang å være sammen med venner. Hun liker dessuten å høre på forskjellig musikk; rock, pop og R'n'B. Musikk er også viktig for Maria. Maria spiller både bassgitar og piano på gehør, og tidligere har hun spilt i band. Maria skriver også tekster, både dagbok og tekst til musikk.

Etter videregående ønsker Maria å utdanne seg til psykolog. I tillegg vil hun bli forfatter. Hang ønsker å bli enten farmasøyt eller økonom.

Ellers gir både Maria og Hang uttrykk for at de kunne tenke seg å bo i Fredrikstad etter endt utdanning.

Dunja og Ali

Dunja (18 år) og Ali (17 år) har kurdiske foreldre (Irak). De går på den samme videregående skolen, og de kjenner hverandre gjennom det kurdiske miljøet i Fredrikstad. Begge snakker morsmålet kurdisk hjemme.

Dunja var 4 år da hun og familien flyttet til Fredrikstad. Ali forteller noe overraskende under opptaket at han kom til Fredrikstad da han skulle begynne i 4. klasse på barneskolen. Før det, bodde han i Bømlo, sør i Hordaland. Slik sett fyller ikke Ali et av kriteriene jeg hadde satt, nemlig at informantene skulle ha bodd i byen siden før skolealder. Jeg valgte likevel å beholde ham som informant. For det første ville det være vanskelig å finne en erstatter på kort varsel, og opptaket var nesten ferdig da denne informasjonen kom fram. For det andre var det også usikkert om Dunja kunne stille opp én gang til som informant.

Dunja forteller at hun tidligere har spilt fiolin og gått på turn, men nå prioriterer hun ikke disse interessene. Skolearbeidet tar mye av tiden, og dessuten jobber hun ofte i en dagligvarebutikk.

Ali har tidligere spilt både innebandy og fotball. I dag er han mer opptatt av data. Han liker å spille pc-spill og dessuten synes han det er gøy å reparere gamle datamaskiner. I likhet med Dunja, bruker han ellers mye tid på skolearbeid.

Dunja og Ali går begge på studiespesialiserende studieretning på videregående. Dunja går det siste året, Ali går i andre klasse på realfagslinja. Begge har planene klare når det gjelder utdanning etter videregående. Dunja sier hun vil ta sosionomutdannelse og jobbe med mennesker, Ali vil enten studere medisin eller ingeniørfag.

For øvrig tror Dunja at hun vil bosette seg i Fredrikstad etter endt utdanning. Ali er mer usikker, han sier det er ”fifty–fifty”.

Rino og Marianne

Rino og Marianne, begge 16 år gamle, går det første året på videregående skole. De går i samme klasse på medier og kommunikasjon.

Begge har vokst opp på Kråkerøy. Mens foreldrene til Marianne kommer fra Fredrikstad, har Rino en blandet foreldrebakgrunn. Moren hans er norsk og kommer fra Kråkerøy, mens faren hans kommer fra Iran. Imidlertid er det slik at Rino verken snakker eller forstår persisk, farens morsmål. Rinos foreldre bor ikke sammen, og i oppveksten har Rino bodd mest hos moren.

Rinos hovedinteresse er musikk. Han spiller gitar, og han lager egen musikk med egne tekster. Drømmen hans er å bli en profesjonell (og berømt) musiker. I tillegg til å bruke mye tid på musikk, liker han å trene på helsestudio.

Mariannes viktigste interesse er fotografering. Hun har alltid kameraet med seg, forteller hun. Tidligere spilte hun både håndball og drev med dans, men nå prioriterer hun skolearbeid fremfor slike interesser. Etter at hun har fullført videregående, vil hun begynne på Norges kreative fagskole i Oslo.

Marianne sier ellers det er sannsynlig at hun kommer til flytte tilbake til Fredrikstad etter at hun er ferdig med utdannelsen i Oslo. Rino ser for seg at han kan bo flere steder som voksen. Han kunne tenke seg et bosted på Kråkerøy, men han kunne også hatt lyst til å bo i utlandet.

4 Innhenting av materialet

De fleste av opptakene ble gjort på en skole i Fredrikstad, men fire av informantene ønsket at samtaler og intervju skulle foregå hjemme hos dem. Rekkefølgen var alltid den samme. Først fikk informantene som skulle snakke sammen utdelt tegneoppgaven, deretter fikk de diskusjonsoppgaven. Til sist ble informantene intervjuet enkeltvis.

Som nevnt skulle informantene sitte for seg selv under tegneoppgaven og diskusjonen. Dette var en bevisst strategi. Jeg ønsket å redusere det problemet Labov har beskrevet som ”observatørens paradoks” (jf. Labov 1972: 209):

[...] the aim of linguistic research in the community must be to find out how people talk when they are not being systematically observed; yet we can only obtain these data by systematic observation.

Jeg var opptatt av at informantene skulle få sitte mest mulig uforstyrret mens de snakket sammen. Jeg ville unngå at min tilstedeværelse skulle påvirke informantenes tale. Samtidig ville det være umulig å unngå helt at informantene ville føle seg overvåket eller observert under opptakssituasjonen. At de kjente hverandre fra før, gikk jeg ut fra ville gi en viss trygghet. Dessuten håpet jeg at selve opplegget, tegneoppgaven og diskusjonen, ville aktivisere informantene på en slik måte at de, i hvert fall i noen øyeblikk, ville glemme situasjonen.

Det er absolutt diskutabelt om Labovs ”the vernacular” (jf. Labov 1972: 208) eller ”det naturlige talespråket” finnes (jf. for eksempel Sollid 2002, Wolfson 1997). Man snakker slik det passer seg i gitte situasjoner, uten at den ene måten nødvendigvis er mer ”naturlig” enn den andre. Når det er sagt, ville jeg forsøke å fremme det mest mulig uanstrengte, umiddelbare talespråket til informantene.

Det kvalitative intervjuet ble som nevnt gjennomført *etter* samtalen mellom informantene. Også her ville jeg prøve å legge til rette for å få fram det uanstrengte eller umiddelbare talespråket, men intervjusituasjonen ville uansett bli annerledes enn samtalen mellom informantene. På flere måter ville det være større avstand mellom informantene og meg enn mellom informantene. For det første kjente ingen av informantene meg fra før. For det andre var det en aldersmessig avstand mellom oss. For det tredje ville det være en avstand gjennom at vi hadde ulike roller – jeg var ”forskeren” mens de var de utforskede. I det perspektivet så jeg det som en fordel at informantene hadde fått venne seg til opptakssituasjon først. Jeg ville

også forsøke å få til en intervjuform som fikk oppmerksomheten bort fra selve talen og situasjonen. Intervjuet skulle være fleksibelt, samtidig som jeg hadde et bevisst forhold til hvilke spørsmål eller temaer jeg ville starte med. Dette gjør jeg nærmere rede for i pkt. 4.3.

I etterkant ville jeg sjekke om språket varierte i de to situasjonene, om språkbruken i noen grad endret seg fra samtalesituasjonen til intervjuet med meg.

4.1 Tegneoppgaven

Jeg hadde utformet to sett med tegninger og bilder (jf. vedlegg 1). Først skulle den ene informanten ut fra det ene settet fortelle den andre hva han eller hun skulle tegne. Tanken var at jeg på denne måten ville få dokumentert hvilke språkvarianter vedkommende brukte. Når informanten for eksempel ba den andre om å tegne en gul bil, ville jeg få dokumentert hvilken variant av *l* han brukte. Etterpå ble rollene byttet. Den andre informanten skulle nå være den som instruerte med utgangspunkt i det andre tegnesettet.

Tilsvarende tegneoppgaver har blitt brukt i andre sosiolingvistiske undersøkelser. Opplegget mitt var inspirert av tegneoppgaven i hovedfagsavhandlingen til Reidunn Hernes (Hernes 1989).

Det var i alt syv tegninger som skulle tegnes. Før informantene gikk i gang med oppgaven, informerte jeg dem om at det ikke spilte noen rolle hvordan man tegnet. Det var ikke tegningene i seg selv som var viktige, og man skulle bare bruke farge der man ble bedt om å gjøre det.

Jeg håpet jeg ville få belegg på de fleste av de språklige variablene gjennom tegneoppgaven. Tegningene og bildene var valgt ut med omhu. Illustrasjonene var enkle, og etter min vurdering vanskelig å misforstå.

4.2 Diskusjonsoppgaven

I denne oppgaven skulle informantene kort sagt diskutere og snakke om hva de syntes om Fredrikstad og Fredrikstad-dialekten. Siktemålet var her særlig å få fram hvilke holdninger informantene hadde til det typiske og tradisjonelle talemålet i Fredrikstad. Informantene skulle ta utgangspunkt i noen spørsmål eller punkter (jf. vedlegg 1), men jeg informerte dem om at de sto nokså fritt i forhold til disse.

Jeg ønsket en åpen og fri diskusjon mellom informantene. Det var jo en av grunnene til å velge informanter som kjente hverandre.

Mange av de spørsmålene eller problemstillingene som informantene diskuterte, skulle jeg selv ta opp i intervjuet. Jeg har allerede nevnt at jeg ønsket å se om språket til informantene varierte i de ulike situasjonene; samtalen med hverandre og intervjuet med meg. Tilsvarende ønsket jeg å sjekke om informantene gav uttrykk for de samme holdningene i de forskjellige situasjonene. Dette var en måte å ivareta det vitenskapelige kravet om reliabilitet.

4.3 Det kvalitative intervjuet

Et viktig mål med intervjuet var altså å få et nyansert og mest mulig helhetlig bilde av informantenes holdninger til Fredrikstad–dialekten. Jeg var ikke bare interessert i informantenes positive og negative utsagn om dialekten. Jeg ville også forsøke å fange opp eventuelle ambivalente språkholdninger (jf. pkt 6.3, s.43). Jeg ønsket dessuten få tak i deres oppfatninger og vurderinger av Fredrikstad–dialekten i forhold til andre dialekter eller varieteter. I tillegg var det selvfølgelig viktig å få kartlagt informantenes interesser og hvilke miljøer de hørte til og/eller assosierte seg med.

Jeg hadde tenkt nøye igjennom hvordan jeg ville gå fram. Opplegget skulle for det første være fleksibelt. Informanten skulle få snakke seg ferdig om de ulike temaene som ble tatt opp. Jeg skulle forsøke å forholde meg nokså fritt til punktlista jeg hadde utarbeidet på forhånd (jf. vedlegg 2). Rekkefølgen på spørsmålene skulle i utgangspunktet ikke være fast, samtidig hadde jeg bestemt meg for å åpne intervjuet med å spørre om fritidsinteresser og hobbyer. For jeg ønsket for det andre å fremme en avslappet atmosfære under intervjuet. Tanken var at temaet ”interesser og fritid” ville være enkelt og uproblematisk for informanten å snakke om, et tema jeg gikk ut fra de fleste ville like å snakke om. Fra dette temaet ville dessuten veien være kort til andre temaer, som for eksempel venner, nærmiljø osv.

For det tredje ville jeg stille både direkte og indirekte spørsmål, i praksis de samme spørsmålene informantene hadde stilt hverandre. For eksempel spørsmål av typen: *Hva synes du om Fredrikstad–dialekten?*, *Hva synes du om folk som snakker Fredrikstad–dialekt?* Som nevnt ønsket jeg å finne ut om informantene gav uttrykk for det samme under intervjuet som de hadde gjort i diskusjonen.

4.4 Erfaringer med opplegget

Før tegneoppgaven ble utdelt, fikk informantene som nevnt beskjed om at det ikke var tegningene i seg selv som var viktige. Til tross for denne informasjonen, var enkelte av informantene veldig omstendelige og brukte mye tid på å tegne. Jeg var i noen tilfeller fristet til å gå inn i rommet for å avbryte, men gjorde det ikke. For det var jo nettopp et poeng at oppgavene skulle aktivisere og få informantene til å samhandle. Som nevnt tidligere ønsket jeg at fokuset skulle mest mulig bort fra selve opptakssituasjonen.

I praksis virket det som om mange av informantene glemte både tid og sted under tegneoppgaven. Oppgaven var konkret og praktisk, og den gav et samspill mellom informantene. Det skulle også vise seg at bilder og tegninger oftest ble skildret som forventet, men ikke i alle tilfeller. I det ene tegnesettet er det for eksempel et fotografi av to gule kyllinger. Ut fra dette fotografiet ba en av informantene den andre om å tegne to fugler, ikke kyllinger. Jeg fikk altså ikke avdekket et eventuelt *kje*–/*sje*–sammenfall hos denne informanten gjennom akkurat denne tegningen. Likevel fikk jeg nok belegg på denne variabelen, både hos vedkommende informant og de øvrige.

Når det gjelder diskusjonsoppgaven, kommer det frem i opptakene at denne ble gjennomført nokså forskjellig fra informantpar til informantpar. Mens mange hadde det en kan kalle en fri meningsutveksling om temaet, var det enkelte som nærmest intervjuet hverandre. Videre var det slik at noen informanter snakket mye og kom med både argumenter og eksempler, mens andre uttrykte seg mer kortfattet. Det var forskjeller både fra par til par, og fra informant til informant.

Det er selvfølgelig flere årsaker til det. Noen informanter er åpenbart interessert i temaet, mens andre gir uttrykk for at de egentlig ikke er så opptatt av dialekter i det hele tatt, verken Fredrikstad–dialekten eller andre. Noen av informantene virket dessuten generelt mer komfortable med i opptakssituasjonen, og med det å diskutere og gi uttrykk for sin mening. Dette er ikke overraskende. Det er blant annet forståelig at informantene som kjente hverandre svært godt fra før fra, som brødrene og søstrene, i større grad enn de øvrige fikk til en fri og uanstrengt meningsutveksling.

Jeg gjorde meg også en del interessante og viktige erfaringer i forbindelse med det kvalitative intervjuet med informantene. Jeg var på forhånd oppmerksom på at intervjusituasjonen ville bli annerledes enn samtalesituasjonen mellom informantene (jf. s. 28). For å få

oppmerksomheten mest mulig bort fra situasjonen, forsøkte jeg som nevnt å få til en fleksibel intervjuform. På mange måter ønsket jeg at også intervjuet skulle fortone seg som en form for samtale.

I realiteten var dette vanskelig å få til. Opptakene dokumenterer at jeg veksler på spørsmålsrekkefølge og at informantene får snakke mer eller mindre uten avbrytelser fra min side. Imidlertid er det liten tvil om at dette er et formelt intervju der jeg er intervjueren mens de er de intervjuede. En annen sak er at jeg i forsøket på å få intervjuet til å ligne en samtale, i en del tilfeller blir noe upresis i spørsmålsstillingen.

Det kan nok stilles spørsmålstegn ved om det i det hele tatt er hensiktsmessig å gå inn for at et intervju mest mulig skal ligne en samtale. Dette kan nok skape en viss usikkerhet hos informanten med hensyn til hvilken rollefordeling og hvilke konversasjonsnormer som gjelder, noe som igjen kan resultere i ”unaturlig” tale (jf. Wolfson 1997:120).

Ellers er jeg kritisk til at jeg i et par tilfeller kommer med det som kunne oppfattes som ledende spørsmål, spørsmål der man kunne forvente svaret *ja* eller *nei*. I et tilfelle stiller jeg følgende spørsmål: *Er det bokmål du mener?* På forhånd var jeg bevisst på at jeg ønsket å unngå spørsmål av denne typen. Noe av forklaringen på at jeg likevel har gjort det et par ganger, er nok at jeg ubevisst har forsøkt ”å hjelpe” informanten fram når det har oppstått taushet. Det var nemlig ikke bare under informantenes samtale med hverandre at enkelte uttrykte seg kortfattet. Stort sett klarte jeg heldigvis å la informantene snakke fritt og uavhengig om de ulike temaene jeg tok opp.

5 Behandling av materialet

5.1 Transkripsjon

Det er mange måter å transkribere talespråk på, og det er fordeler og ulemper knyttet til ulike transkripsjonsformer (jf. Hagen m.fl. 2008). I min undersøkelse skulle jeg både kartlegge informantenes språk og analysere innholdet i den enkelte informants utsagn. Jeg var dermed opptatt av at materialet skulle være lett å lese, og enkelt å søke i. Informantenes tale ble derfor i all hovedsak transkribert ortografisk og mest mulig i samsvar med bokmålsnormen. Enkelte språktrekk markerte jeg imidlertid med IPA-lydskrift. Det gjelder tjukk *l* [ɾ], apikal *l* [ɭ] og *kje*- og *sje*-lyd, henholdsvis [ç] og [ʃ]. Hele ord ble imidlertid ikke transkribert med lydskrift. IPA ble kun brukt for å markere den bestemte lyden i ordet, for eksempel *foɾk*, *normaɭ*, *fylling* osv.

For å gjøre transkripsjonsarbeidet mest mulig effektivt, laget jeg en hurtigtast for hvert IPA-symbol. Under arbeidet ble jeg for øvrig kjent med flere nyttige funksjoner i Word. Dette kommer jeg mer inn på nedenfor.

Jeg opprettet et ”originalt” transkripsjonsdokument i *Word* for hver enkelt informant. Informantens tale ble skrevet med vanlig (uformatert)skrift, mens intervjuerens og samtalepartnerens tale ble satt i *kursiv*. Oppsettet fikk form som et partitur, med linjeavstand mellom henholdsvis informantens tale og samtalepartnerens eller intervjuerens tale (se vedlegg 3 for eksempel på transkripsjon).

5.2 Ekserpering

Informantenes tale ble tatt opp med en Sony stemmeopptaker (Sony ICD-PX820). Denne hadde flere nyttige funksjoner, blant annet en funksjon som gjorde det mulig å spille av opptakene med redusert hastighet. Dette var helt klart en fordel når jeg lyttet til opptakene flere ganger. Flere passasjer i hvert enkelt opptak ble spilt om og om igjen for å forsikre meg om at jeg hadde hørt ”riktig”. Jeg benyttet øretelefoner og varierte både avspillingshastigheten og lydnivået.

Lydopptakene ble stort sett av god kvalitet. Til tross for dette er det flere tvilstilfeller, tilfeller der jeg rett og slett ikke er sikker på hva jeg hører. I enkelte tilfeller er det informanten som snakker litt lavt og utydelig. Det kan for eksempel dreie seg om ord som ”forsviner” i slutten av setninger. I andre er årsaken at informantene snakker i munnen på hverandre. Jeg har forsøkt å være konsekvent når det gjelder tvilstilfellene. Sekvenser der det er helt umulig å oppfatte hva informantene sier, har jeg holdt utenfor. I slike tilfeller noterte jeg dette i transkripsjonen med en kommentar i parentes. Der jeg er i tvil om hvilken språklig variant jeg hører, har jeg forsøkt å være streng. I en del tilfeller har det helt klart vært vanskelig å høre hva slags variant informanten brukte. Imidlertid har jeg ofte blitt sikrere ved å lytte flere ganger, og ved å lytte med lavere avspillingshastighet. Jeg erfarte også at jeg i løpet av prosessen ble en mer trent lytter.

Som nevnt ovenfor, laget jeg først et originalt transkripsjonsdokument for hver informant. Ut fra dette laget jeg så nye dokumenter; kopier av originaltranskripsjonen, men med ulike fargekoder for å markere de språklige beleggene. Belegg på variabelen apikal *l* ble for eksempel markert med to ulike farger, den apikale *l*’en ble markert med en bestemt blåfarge (se eksempel, vedlegg 3). Etter at dette arbeidet var gjort, var det forholdsvis enkelt å telle belegg. Dette kunne gjøres både manuelt og gjennom *Søk-funksjonen* i Word. Ved hjelp av sistnevnte funksjon, kunne jeg finne antall ord med en bestemt fargekode. Det var også mulig å holde ord i *kursiv* utenfor søket. Som nevnt ble min egen tale og samtalepartnerens tale skrevet i kursiv.

6 Språklige variabler

Følgende språklige variabler ble valgt:

1. Substantiv, hankjønn, ubestemt form flertall
2. Pers. pronomen 1. pers. entall
3. Pers. pronomen 3. pers. flertall, subjektsform
4. Infinitiv
5. Tjukk *l* av eldre *l*
6. Tjukk *l* av eldre *rð*
7. Monoftongering av de gamle diftongene *ei*, *au*, og *øy*
8. Senking
9. Apikal, fremre *l* etter *a* og *å*-lyd
10. Sammenfall av *kje*-og *sje*-lyd

Nedenfor skal jeg si noe om hvorfor disse variablene ble valgt, og dernest gjøre rede for dem.

6.1 Prinsipper for valg av språklige variabler i undersøkelsen

En del prinsipper lå til grunn for valget av de språklige variablene. For det første ble variablene i undersøkelsen valgt med utgangspunkt i problemstillingen. Jeg har i hovedsak valgt ut språktrekk som kan sies å være typiske i tradisjonell Fredrikstad-dialekt, men jeg har også tatt med språktrekk som kan sies å være ekspansive i talemål blant unge i dag.

Sammenfall av *kje*- og *sje*-lyd er et slikt trekk. Apikal *l* etter de bakre vokalene *a* og *å* er et tradisjonelt språktrekk i Fredrikstad og Østfold (jf. begrepet ”Østfold-l”), men det er, som jeg skal komme tilbake til, også et trekk som er på fremmarsj andre steder.

For det andre var jeg opptatt av at variablene skulle være noenlunde frekvente. Det var viktig å få nok språklige belegg, slik at jeg fikk et best mulig grunnlag for å si noe om språket til den enkelte. For det tredje ville jeg ha med variabler fra både formverk og lydverk. Jeg ønsket å få et mest mulig helhetlig bilde av språket til informantene.

6.2 Om de språklige variablene

I det følgende vil jeg kommentere de ulike språklige variablene. Jeg vil gjøre rede for hvilke varianter variablene har, og jeg vil gjøre rede for distribusjonen til de ulike språktrekkene.

Substantiv hankjønn, ubestemt form flertall

Variabelen har to varianter, en tradisjonell og en nivellert variant: *–ær* vs. *–er*, for eksempel *bilær* vs. *biler*. Bøying med *–ær* kommer av norrøn *–ar* og forekommer både etter kort og lang rotstavelse; *hestær*, *stavær* (jf. Skjekkeland 2005 : 96).

Jeg var interessert i å finne ut i hvilken utstrekning den tradisjonelle bøyingsendelsen med *æ* forekom blant informantene. Som nevnt er bøyingsendelser med *æ* også vanlig i andre ordklasser (*jobbær*, *finære*). For å avgrense oppgaven, valgte jeg å konsentrere meg om *–ær* i substantiv.

Pers. pronomen 1. pers. entall

Denne variabelen har to varianter, en tradisjonell og en nivellert variant: *jæ* vs. *jæi*. Objektsformene *mæ* og *mæi* har jeg ikke vært opptatt av i denne undersøkelsen. Varianten *jæ* er typisk i tradisjonell Fredrikstad–dialekt, for eksempel *Jæ kosær mæ*.

Pers. pronomen 3. pers. flertall, subjektsform

I tradisjonell Fredrikstad–dialekt brukes varianten *døm* både i subjekts- og objektsform. Pronomenvarianten *døm* har også vært typisk for folkemålet i Oslo, men ifølge Wiggen (1990:184) er *dem* blitt mer og mer vanlig blant de yngre språkbrukerne.

Jeg ønsket å kartlegge om informantene i min undersøkelse brukte *døm*, *dem* eller *di* i subjektsform.

Variabelen har tre varianter: Den tradisjonelle formen *døm*, den nivellerte formen *di*, og ”mellomvarianten” *dem*.

Infinitiv

I den sørlige delen av Østfold, i Halden og omegn og på Hvaler-øyene, har man *e*-mål. Fredrikstad tilhører derimot det store området som tradisjonelt kløyver infinitiven etter jamvektsprinsippet: *å gjøre*, men *å springe*. Dette språktrekket er gammelt. Skriftlige kilder dokumenterer reduksjon i overvektsord allerede på 1100-tallet (jf. Sandøy 1996: 156). I dag er dette språktrekket på vikende front i de østnorske dialektene, ifølge Skjekkeland (2005: 144).

Variabelen har to varianter: 1) ingen deling av infinitivene, *å gjøre*, *å springe* 2) infinitivene deles, *å gjøre*, *å springe*.

Tjukk l

Tjukk *l* [ɾ] kan omtales som en retrofleks lyd med tungeslag. Lyden har opphav i eldre (norrøn) *l* og eldre *rð*-forbindelse (henholdsvis f. eks. *sol* og *garð*). Noen områder i Norge har tjukk *l* bare av eldre *l*, for eksempel Vang i Valdres, Romsdal og Nordmøre (jf. Sandøy 1996: 160). I tradisjonell Fredrikstad-dialekt forekommer tradisjonelt tjukk *l* av begge opphav.

Grovt sett kan en forvente å finne tjukk *l* etter *b*, *k*, *p*, *f* og *g*, og dessuten postvokalisk etter *æ*, *o* og *å*, for eksempel i ord som *blå*, *sol* og *gård* > *bɾå*, *so:ɾ*, *gå:ɾ*.

Skjekkeland (2005: 67, 68) peker på en del kontekster der vi ikke vil finne tjukk *l*. Lyden forekommer ikke etter *i*:, *e*:, *y*:, *ei* og *øy*. Vi finner den heller ikke etter eller foran *d*, *t*, *s*, *r*, *n*, og den står ikke i framlyd eller i ord med lang *l* som i *stall*.

En kan altså peke på en del lydlige kontekster der vi kan forvente tjukk *l* og andre der den ikke vil forekomme. Samtidig er det, som Sandøy (1996:160) påpeker, vanskelig å lage en fast regel som forklarer i hvilke ord *l*'en er tjukk og i hvilke ord den ikke er tjukk (jf. Sandøy 1996:160). I den sammenheng kan det sies å være en stor fordel å kjenne godt til dialekten man skal undersøke nærmere. I tradisjonell Fredrikstad-dialekten er det for eksempel typisk med tjukk *l* i ordet *mål* (*må:ɾ*), men i ordet *bål* er det apikal *l* som er typisk (*bå:ɭ*).

Tjukk l av eldre l

Jeg regner med to varianter av denne variabelen, en tradisjonell variant med tjukk *l* av eldre *l*, for eksempel *bɿ̥l̥, må:ɿ̥, kaɿv* og en nivellert variant uten tjukk *l*, enten alveolar *l* eller apikal *l*.

Tjukk l av eldre rð

Variabelen har to varianter: 1) tjukk *l* av norrøn *rð*, (for eksempel *gå:ɿ̥, jo:ɿ̥*) 2) ikke tjukk *l* av *rð*.

Denne variabelen ikke er så frekvent, men jeg har valgt å ta den med allikevel. I den nevnte undersøkelsen fra Drammen, *Holdninger til vikværsk* (Kristiansen 1995), kom det fram at informantene hadde positive holdninger til tjukk *l* av eldre *l*, men negative holdninger til tjukk *l* av norrøn *rð*. Jeg fant det interessant å finne ut om et språktrekk med såpass lav ”status” i det hele tatt forekom blant mine informanter.

Monoftongering

Tradisjonell Fredrikstad–dialekt har former som *røk, sten* og *sævv* (*sau*). Fredrikstad og den sørlige delen av Østfold tilhører det store monoftongeringsområdet som dekker Danmark, det mest av Sverige, Østerdalen, Sør–Trøndelag, Romsdalen (jf. kart i Sandøy 1996: 148). De tre diftongene har i ulik grad blitt ”rammet” av monoftongering, diftongen *au* har i minst grad blitt monoftongert (jf. Sandøy 1996: 149).

Variabelen har to varianter: 1) monoftongering av diftonger: *øy>ø, ei>e, au>æ*, altså *røk, sten* og *sævv*. 2) inntakte diftonger: *øy, ei, au*, altså *røyk, stein* og *sau*.

Senking

Senking er også et markant språktrekk i den tradisjonelle Fredrikstad–dialekten. Korte vokaler har fått en lavere uttale, for eksempel vil en typisk kunne høre former som *æɿva* (*senking e>æ*), *rødde* (*senking y>ø*), *drekke* (*seking i>e*).

Variabelen har to varianter: 1) Senka vokaler jf. eksemplene ovenfor 2) ”intakte” vokaler.

Apikal l etter a– og å–lyd

Den apikale *l*’en [ɫ] er i seg selv ikke en spesiell eller sjelden lyd. Vi hører den etter fremre vokaler i ord som *pil*, *file* osv. Dessuten hører vi den i ord som *perle*, *ærlig* osv. , altså som et produkt av konsonantforbindelsen *rl*.

I dialektene i Østfold finner vi den også i andre posisjoner. Den er typisk etter bakre vokaler, etter *a–* og *å–*lyd. I tradisjonell Fredrikstad–dialekt er for eksempel former som *a[[e*, *bå:l* vanlige.

I dag er det imidlertid ikke bare i Østfold vi kan høre apikal *l* i disse posisjonene. I Oslo ser dette språktrekket ut til å være på fremmarsj blant unge språkbrukere (jf. Svendsen 2009, Bondi Johannesen 2009). Dette handler nok ikke om språklig påvirkning fra Østfold. Det er en utvikling som snarere kan beskrives som en språklig forenkling. Den apikale *l*’en er enklere å uttale enn den alveolare og andre *l*–lyder. Det er den *l*–lyden barn lærer først (jf. Svendsen 2009).

Jeg regner med to varianter av denne variabelen: 1) Apikal *l* etter *a–* og *å–*lyd 2) Alveolar *l* etter *a–* og *å–*lyd.

Sammenfall av kje–/sje–lyd

I likhet med apikal *l* etter *a–* og *å–*lyd, er sammenfall av *kje*–lyd [ç] og *sje*–lyd [ʃ] et ekspansivt språktrekk blant dagens unge. På Østlandet kan denne overgangen bare skje en vei, nemlig ved at *sje*–lyden kommer inn der det før var *kje*–lyd (jf. Skjekkeland 2005: 142), for eksempel (*kjole*) *ço:le* > *fo:le*. På samme måte som språktrekket apikal *l* etter *a–* og *å–*lyd, kan også dette fenomenet beskrives som språklig forenkling. *Kje*–lyden er relativt sett en mindre frekvent lyd, og det er en vanskelig lyd å lære. Ifølge Papazian og Helleland (2005:54) er det en av de siste lydene barn lærer.

Variabelen har to varianter: 1) *sje*–lyd istedenfor *kje*–lyd (i ord som *kjole*, *kylling*, *kino* osv) 2) inntakt *kje*–lyd.

6.3 Sosiale variabler

Siktemålet med min undersøkelse har som nevnt først og fremst vært å få en dypere forståelse av hvorfor språkbruk varierer. Jeg har ønsket å danne meg et helhetlig bilde av den enkelte språkbruker/informant gjennom en kvalitativ, hermeneutisk tilnærming. Som det gikk fram av problemstillingene (jf. pkt.1.2), er det særlig følgende sosiale dimensjoner jeg trekker inn i den kvalitative analysen: *Holdninger og tilknytning til hjembyen, assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten, språklige normidealer og sosiale normer/språklige forventninger.*

Men for å få et mest mulig oversiktlig og helhetlig bilde av informantenes språkbruk, trekker jeg også inn noen uavhengige sosiale bakgrunnsvariabler: *foreldrebakgrunn, sosial bakgrunn og skoleretning, interesser og livsstil.* Røyneland (2005:174) argumenterer for og viser i sin doktoravhandling at det er viktig å se ulike sosiale dimensjoner i lys av og i sammenheng med hverandre. Jeg tror bakgrunnsvariablene kan kaste lys over de ovennevnte sosiale dimensjonene. I det følgende vil jeg drøfte de ulike sosiale variablene. Jeg starter med bakgrunnsvariablene.

Foreldrebakgrunn

Denne variabelen har blitt mye brukt i sosiolingvistiske undersøkelser. Hvorvidt informantens foreldre kommer fra det aktuelle stedet eller ikke, har vist seg å ha en viss betydning for hans eller hennes språkbruk. Enkelte studier tyder på at denne variabelen særlig kan ha betydning for om bestemte fonologiske trekk i den lokale dialekten fanges opp eller ikke (jf. Røyneland 2005:184).

Begrepet foreldrebakgrunn får en litt utvidet betydning i denne oppgaven. Som nevnt har informantene i undersøkelsen en svært ulik foreldrebakgrunn. Noen har foreldre fra Fredrikstad, noen har foreldre som kommer fra andre steder i Norge. I tillegg har flere foreldre som begge er født og oppvokst i et annet land Norge, og enkelte har én norsk forelder og én forelder av utenlands opphav. Halvparten av de 12 informantene snakker et annet språk enn norsk når de snakker med foreldrene hjemme. De øvrige har norsk som hovedspråk, med unntak av én informant som bruker norsk og morsmålet om hverandre når hun snakker med foreldrene.

Det kan tenkes at foreldrenes bakgrunn og den språklige praksisen i hjemmet påvirker informantenes språk. Det kan dessuten tenkes at dette er noe som påvirker deres språklige bevissthet og tilpasningsevne.

Sosial bakgrunn

Det kan være en viss sammenheng mellom foreldrenes utdanningsnivå og barnas språkbruk. Røyneland (2005:182) peker på noen trekk som ofte kjennetegner foreldre med høyere utdanning. En ting er at disse gjerne er mer boklig orienterte enn foreldre uten høyere utdanning, noe som igjen kan ha betydning for barnas språklige valg og preferanser. En annen ting er at slike foreldre med høyskole–eller universitetsutdanning ofte er tilflyttere eller tilbakeflyttere. Talemålet til tilbakeflytta foreldre kan ha endret seg etter et lengre opphold ved et studieopphold i en større by.

Dersom talemålet til foreldrene avviker fra det lokale talemålet, vil nok barna oftest velge å snakke slik de jevnaldrende og omgivelsene gjør (jf. Røyneland 2005:183). Situasjonen kan imidlertid være en annen hvis den lokale dialekten er en dialekt som har lav anseelse blant befolkningen generelt:

Men dersom det lokale språket er sterkt stigmatisert på nasjonalt nivå, og foreldra snakkar eit meir prestisjefyllt språk, kan ein tenkje seg ein motsett situasjon der barna vel å snakke den varietetten som har størst stønad ute i samfunnet (jf. Røyneland 2005: 183).

Ifølge Røyneland er det for øvrig også en tendens til at barn av foreldre med høyere utdannelse ikke er like sterkt knyttet til lokalmiljøet og hjemplassen som barn av foreldre uten høyere utdanning. Blant annet viser undersøkelser av ungdoms flyttemønster at utferdstrangen blant førstnevnte gruppe er større enn blant sistnevnte (Røyneland 2005:182). I hvilken grad ungdommene føler sterk tilknytning til hjemstedet eller ikke, er noe som igjen kan ha betydning for deres holdninger til hjemstedet og til den lokale dialekten.

Skoleretning

Sosial bakgrunn er noe som kan ha betydning for ungdommers valg med hensyn til utdanning og yrke. Ungdoms valg av utdanning gjenspeiler ofte foreldrenes i mer eller mindre grad.

Samtidig er det ikke alltid slik. At foreldrene jobber i industrien, er ikke et nødvendigvis et hinder for at en ungdom velger å ta høyere utdanning.

Uansett er det grunn til å forvente et visst samsvar mellom ungdommenes valg av utdanning eller skoleretning og språkbruk. Røynelands undersøkelse fra Røros og Tynset (2005), viste en klar tendens til at ungdom som gikk på yrkesfag holdt mer på den tradisjonelle dialekten enn ungdom som gikk på studiespesialiserende studieretning.

I min undersøkelse har jeg innhentet bakgrunnsinformasjon både om foreldrenes utdanning og yrke og om informantenes egne utdanningsvalg.

Interesser og livsstil

Ungdommers interesser og livsstil kan nok også i mange tilfeller gi oss en pekepinn på hvilke språklige valg de gjør. Noen interesser og livsstiler kan sies å speile en orientering mot og interesse for det moderne og/eller urbane, mens andre kanskje kan sies å speile en orientering mot det tradisjonelle og lokale. Dette bekreftes både Akselbergs studie fra Voss (1995) og i Røynelands undersøkelse fra Røros og Tynset (2005). Røynelands studie viste at det var særlig stor forskjell på to subkulturelle grupper; ”råneren” eller ”busen” på den ene siden, og sossen/skaterne på den andre. De førstnevnte, som gjerne gikk på yrkesfaglig studieretning og var opptatt av motorkjøretøy, var positive til hjemlassen og snakket mer tradisjonell dialekt. De sistnevnte, som stod på snowboard og skateboard og var opptatt av klær og mote, var orientert mot det moderne og urbane. De ønsket seg vekk fra hjemstedet og brukte i liten grad den tradisjonelle dialekten.

I min undersøkelse har jeg spurt informantene om deres interesser og fritidsaktiviteter. Et par av informantene minner om ”busen” i Røynelands undersøkelse, de er opptatt av biler og motorsykler og går dessuten på yrkesfag. For øvrig er der flere som er eller har vært aktive innen idrett. Videre er det to informanter som driver mye med musikk og noen som er veldig opptatt av data.

Det er også informanter som forteller at de ikke har en spesiell interesse eller tilhører et spesielt livstilsfelleskap.

Holdninger og tilknytning til hjembyen

I hvilken grad ungdom føler sterk tilhørighet og har positive holdninger til hjemstedet, kan ha stor betydning for om de snakker tradisjonell dialekt eller ikke. En av konklusjonene i Røynelands undersøkelse fra Røros og Tynset, var at ungdom som var sterkt knyttet til hjemplassen, i langt større grad brukte tradisjonelle dialektformer enn de som hadde negative holdninger og i liten grad følte seg knyttet til hjemstedet (jf. Røyneland 2005: 486).

I min gransking har jeg stilt en rekke ulike spørsmål for å få et mest mulig fullstendig inntrykk av hvilke holdninger informantene har til Fredrikstad og i hvilken grad de føler tilhørighet til byen. Jeg har stilt både direkte og indirekte spørsmål. I tillegg til å spørre direkte om hva de synes om hjembyen, har jeg for eksempel stilt spørsmål for å avklare om de ser for seg en framtid i byen eller ikke.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

Flere undersøkelser har vist at det ofte er en sammenheng mellom holdninger og språkbruk. Imidlertid er sammenhengen mellom disse størrelsene ikke nødvendigvis enkel. Dersom en språkbruker velger å snakke tradisjonell dialekt, kan en gå ut fra at vedkommende har positive holdninger til den aktuelle dialekten. Uttalte positive holdninger til en egen dialekt er derimot ikke ensbetydende med det å bruke den. I den nevnte talemålsundersøkelsen fra Sandefjord (Dahl 2002), gav en del av informantene uttrykk for positive holdninger til sandefjorddialekten, men snakket likevel et normalisert talespråk (jf. Dahl 2002: 82). Å gi uttrykk for positive holdninger til egen dialekt, kan være en måte å vise lojalitet til hjemstedet og den lokale dialekten på. Det er for øvrig også en fare for at informanter i en intervjusituasjon uttaler seg mer positivt om egen dialekt og dialekter generelt enn de ellers ville ha gjort.

Forholdet mellom holdninger og språkbruk er sammensatt på flere måter, og i seg selv er holdninger en kompleks størrelse. Holdninger generelt er noe som har sammenheng med sosiale normer. Og når det gjelder språkholdninger hos individer, er det nok i mange tilfeller snakk om mer eller mindre ambivalente holdninger. En viss ambivalens til egen dialekt er trolig mer vanlig enn utelukkende positive eller negative holdninger.

Dersom et individ gir uttrykk for negative holdninger til egen dialekt, er det for øvrig ikke nødvendigvis dialekten som helhet vedkommende er negativ til. Undersøkelsen til Kristiansen (1995), *Holdninger til vikkværs*, dokumenterte som nevnt svært ulike holdninger til ulike språktrekk i Drammensmålet. Det er viktig å få klarhet i hva informantene i undersøkelsen har et positivt, negativt eller ambivalent forhold til; om det er alt ved den respektive dialekten eller et eller flere språktrekk.

Å få tak i informantenes ”egentlige” holdninger, stiller dermed store krav til metode. Det er viktig at en ikke bare har fokus på de språkholdningene informantene direkte gir uttrykk for. Det er minst like viktig å få tak i informantenes indirekte og kanskje ubevisste holdninger til egen dialekt. ”Slik også andre haldningsgranskingar har vist, har dei meir ’ubevisste’ haldningane større relevans for den språklege tilpassinga enn dei meir ’bevisste’ og gjerne ’politisk korrekte’ haldningane” (Røyneland 2005:196). For å få fram mine informanternes indirekte holdninger til egen dialekt, stilte jeg flere ulike spørsmål, blant annet *Hva synes du om folk som snakker Fredrikstad-dialekt?*

Etter mitt syn er det også viktig at fremgangsmåten i størst mulig grad sikrer at en får ærlige svar. I min undersøkelse konfronteres informantene med spørsmål om holdninger både i intervju og i samtale med hverandre. På den måten håper jeg å få et mest mulig troverdig og helhetlig bilde av deres holdninger.

I min analyse har jeg forsøkt å danne meg et bilde av hva informantene forbinder med Fredrikstad-dialekt, hva de assosierer med den, før jeg har fokusert på selve holdningene.

Språklige normidealer

Med tanke på at Fredrikstad-dialekten kan sies å ha lav prestisje på nasjonalt nivå, kan det godt tenkes at det er andre varieteter eller språklige størrelser som fungerer som rettesnor for noen av informantene. Det er med andre ord godt mulig at en eller flere informanter har andre *språklige normidealer* enn Fredrikstad-dialekten. Det kan for eksempel tenkes at Oslo-dialekt er et normideal for noen av dem.

Språklige forventninger (sosialer normer)

Innenfor den kvalitative sosiolingvistikken påpekes det at sosiale normer er noe som i stor grad kan påvirke språklig atferd. Mæhlum (1999:198) sier ”sosiale normer kan betraktes som et sett av forventninger; nærmere bestemt forventninger om hva som i et gitt sosiokulturelt fellesskap vurderes som passende, akseptabel og formålstjenlig atferd”. Det er i denne betydningen jeg snakker om sosiale normer i denne oppgaven. I et sosialt miljø eller i en bestemt sosial kontekst kan en møte språklige forventninger. En kan møte forventninger til hvordan en skal snakke, og tilbakemeldinger fra andre er noe som kan påvirke eller korrigere språkbruken. En av intensjonene med min undersøkelse har vært å finne ut om og i hvilken grad informantene opplever slike språklige forventninger. Som nevnt har jeg vært særlig nysgjerrig på om informantene med utenlandsk foreldrebakgrunn møter forventninger knyttet til det å snakke Fredrikstad–dialekt.

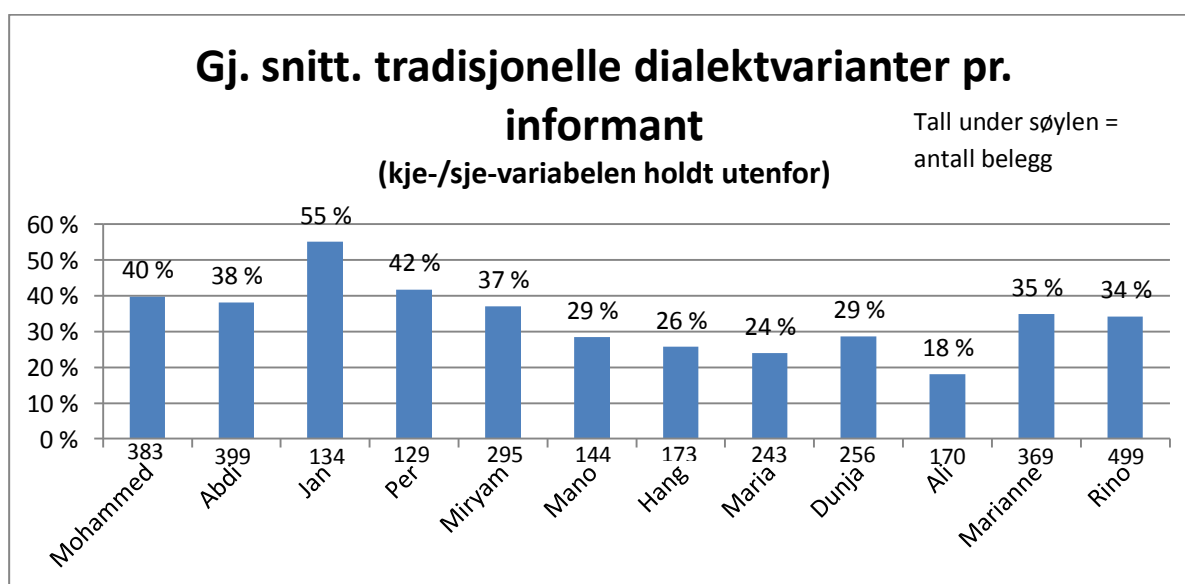
7 En oversikt over den språklige variasjonen

I denne delen vil jeg gi en oversikt over den språklige variasjonen blant informantene. Jeg vil presentere noen kvantitative resultater som jeg vil kommentere og drøfte. Det viste seg at språket til informantene i svært liten grad varierte i de to situasjonene, intervjuet og samtalen. Dermed er dette heller ikke et eget punkt i det følgende.

Jeg vil først gi en oversikt over *tradisjonelle dialektvarianter i gjennomsnitt pr. informant*, deretter kommer en oversikt over *resultat pr. variabel*. Der nest vil jeg gå nærmere inn på de enkelte variablene der vi finner til dels stor variasjon og interessant variasjon. Til sist gir jeg en oppsummering av de kvantitative resultatene.

7.1 Tradisjonelle dialektvarianter i gjennomsnitt pr. informant

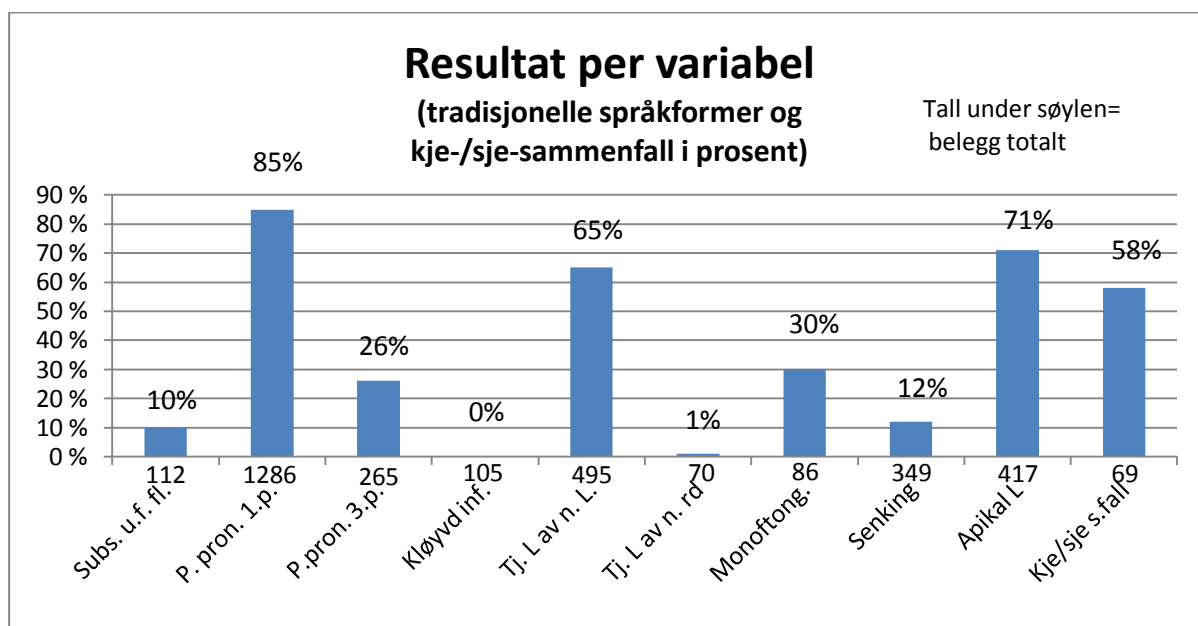
Diagrammet nedenfor angir i prosent den gjennomsnittlige forekomsten av tradisjonelle dialektvarianter hos den enkelte informant. *Kje-/sje-* variabelen er i akkurat denne oversikten utelatt fordi *kje-/sje-*sammenfall er et språktrekk med svært vid utbredelse. Det er ikke et fenomen vi bare finner hos unge på Sørøstlandet. Det er registrert i de fleste av de store byene opp til og med Trondheim (jf. Skjekkeland 2005:79).

Det kan selvfølgelig reises flere kritiske innvender mot en slik oversikt. Diagrammet gir svært begrenset informasjon om den enkelte informants språkbruk, og vi får nok ikke et helt representativt bilde av forskjellene mellom informantene. Det er på mange måter større variasjon mellom informantene enn det diagrammet tilsier. For illustrasjonens skyld burde nok variablene som fikk fram de markerte trekkene fått ”telle mer” i utregningen. Søylen over Jan kunne for eksempel vært høyere med tanke på at vi i hans talespråk finner de mest markerte og tradisjonelle formene, som *ær*-endelser og tjukk *l* av *rð*.

Diagrammet er en sterk forenkling, men gir likevel en viss pekepinn på forskjellene mellom informantenes språk. Det er helt klart slik at Jan er den som har flest lokale språkformer, mens Ali er den som har færrest.

7.2 Resultat pr. variabel

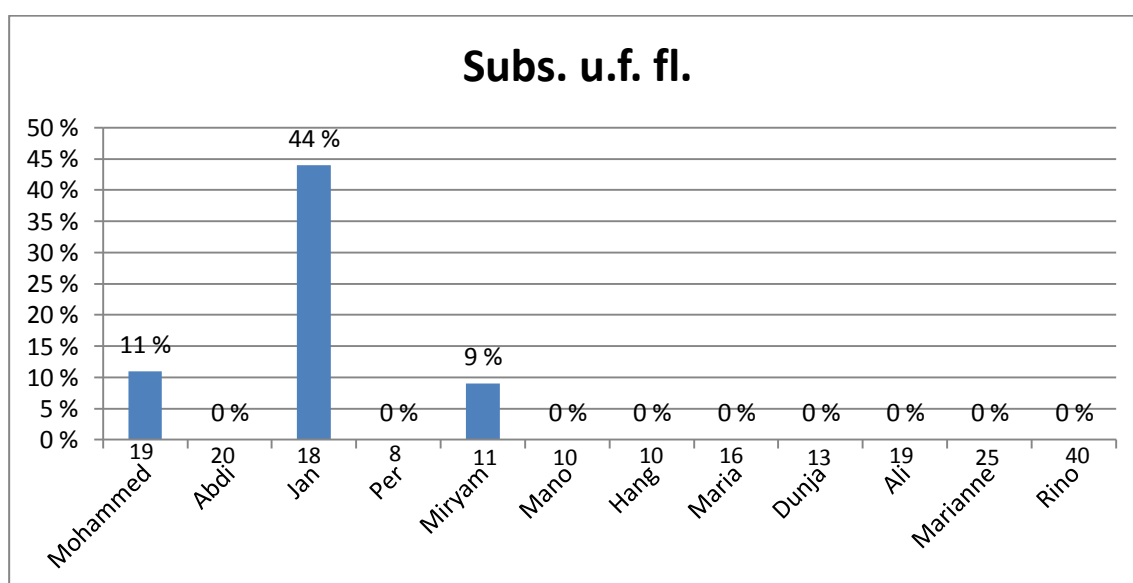
Som vi kan se av diagrammet ovenfor, er det ingen av informantene som har språktrekket *kløyvd infinitiv*. Videre er det kun én informant som har *tjukk l* av norrøn *rð* (Jan). Dette er samsvar med resultatene i undersøkelsen fra Drammen jeg viste til tidligere (Kristiansen 1995). Både *kløyvd infinitiv* og *tjukk l* av *rð* var språktrekk informantene i denne undersøkelsen eksplisitt sa at de kunne tenke seg å kutte ut.

Det var også lite variasjon på variabelen *pers. pron. 1. pers. entall*. Nesten alle informantene mine har varianten *jæ* i over 80 % av tilfellene. Det er bare én informant som skiller seg ut med langt høyere forekomst av *jei*, nemlig Ali. Dette er ikke overraskende. Som vist ovenfor (pkt. 7.1), peker Ali seg ut som den med absolutt færrest tradisjonelle dialektvarianter.

I det følgende vil jeg se nærmere på de variablene der vi i større grad finner variasjon.

7.3 Variabelvariasjon

Substantiv hankjønn, ubestemt form flertall

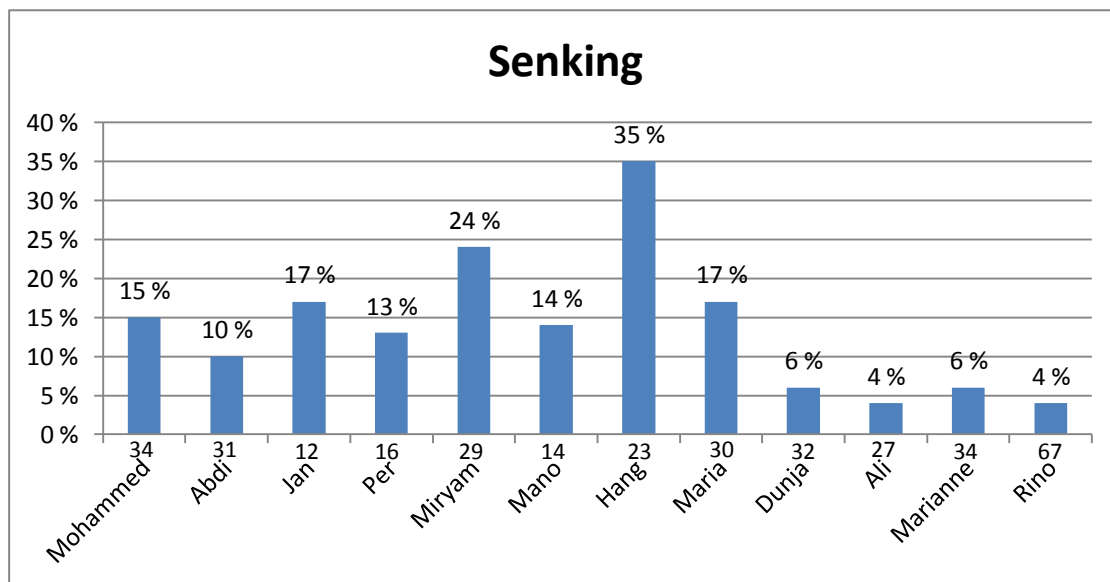
Det går tydelig fram av diagrammet at *ær*-endelser i substantiv flertall er et frekvent språktrekk hos Jan. Det synes som om Jan i stor grad holder på de mer markerte språkformene. Som nevnt i forrige del, har Jan også språktrekket tjukk *l* av *rð*. Som vi ser, finner vi *ær*-endelser hos to andre informanter også, Mohammed og Miryam, men hos disse er språktrekket ikke frekvent. Mohammed hevder riktignok at han bruker *–ær* i ”99 % prosent av tilfellene”, men det er altså ikke tilfellet.

Senere i oppgaven vil jeg gå nærmere inn på informantenes egne vurderinger og oppfatninger, både av egen språkbruk og av dialekter og språk mer generelt. Det jeg vil understreke allerede her, er at flere av informantene refererer til bokmålet. Marianne, Rino, Dunja og Ali forholder seg bevisst til bokmålet som en språklig størrelse. De to sistnevnte sier selv eksplisitt at de snakker henholdsvis ”bokmålsspråk” og ”bokmål”. Dessuten sier en informant, Abdi, at han forsøker å snakke ”mest mulig formelt”, ”litt mer Oslo, litt mer sånn penere, litt renere”.

Etter mitt syn er det rimelig å tolke ”mest mulig formelt”, som mest mulig standardisert, mest mulig skriftspråksnært. Det rimelig at disse informantene unngår *ær*-endelser. Det er utvilsomt slik at *ær*-endelser avviker fra normen i skriftspråket, og fra idealet om et mest mulig ”formelt” språk.

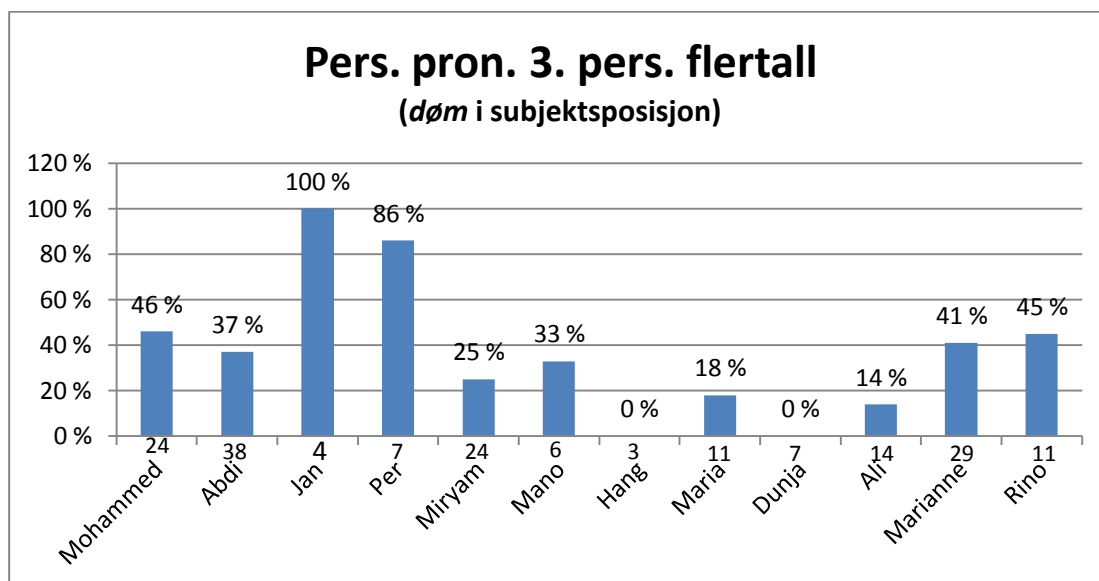
En kan for øvrig merke seg at ingen av informantene som har *ær*-endelser, refererer til ”bokmål”, ”bokmålsspråk”, ”formelt” eller lignende standarder.

Senking

Fenomenet *senking* finner vi eksempler på hos alle informantene. Blant informantene senkes *e* > *æ* og *i* > *e*, for eksempel forekommer former som *hjæpp*, *æɾva*, og *te* (*til*). Det er imidlertid ingen forekomster av senking *y* > *ø*. Informanter sier for eksempel *flytte* eller *fɿtte*, men ikke *fɿtøtte* som er den typiske varianten i tradisjonell Fredrikstad-dialekt.

Senking er nok ikke et språktrekk som er like markert som *ær*-endelser, men det er et trekk som også kan sies å avvike fra et bokmålsnært, standardisert talespråk. Slik sett er det rimelig at Dunja og Ali, men også Marianne, Rino og Abdi har færre tilfeller av dette språktrekket.

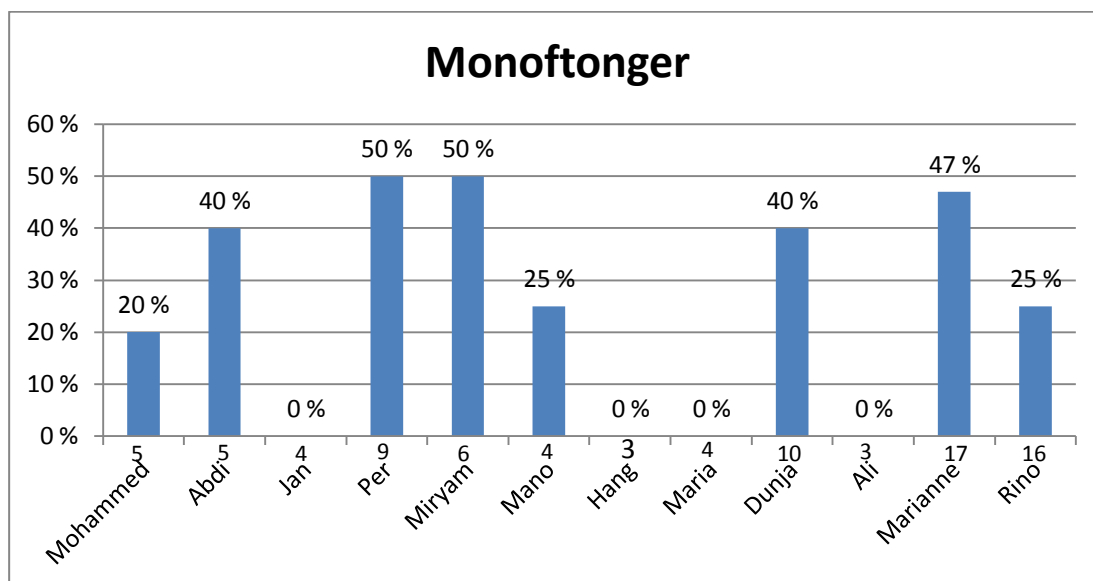

På variabelen *pers. pron. 3. pers. flertall* var det en god del variasjon, men det er en del usikkerhet knyttet til den oppgitte prosentandelen. Som vi ser, er det få belegg hos noen av informantene på denne variabelen. Det er dermed høyst usikkert om for eksempel Jan stort sett bare benytter varianten *døm*, og det er slett ikke sikkert at dette språktrekket aldri forekommer i Hangs talespråk.

I likhet med *ær*-endelser og senking, avviker også språktrekket *døm* i subjektsposisjon fra normen i skriftspråket. Imidlertid finner vi ikke et like klart mønster her. Dunja og Ali, som altså selv mener at de *snakker* bokmål, bruker ikke eller i liten grad *døm*. Derimot ser vi at Abdi, som helst vil snakke mest mulig ”formelt”, har en relativt høy forekomst av denne varianten. Marianne og Rino, som også har bokmålet som en slags referanse, bruker også *døm* ganske ofte.

Flere informanter bruker for øvrig ofte varianten *dem* i subjektsposisjon, for eksempel ”*Dem er høflige*”. Denne varianten kan kanskje betraktes som en mellomform i en nivelleringsprosess, et slags kompromiss mellom det tradisjonelle og det standardiserte.

Monoftonger

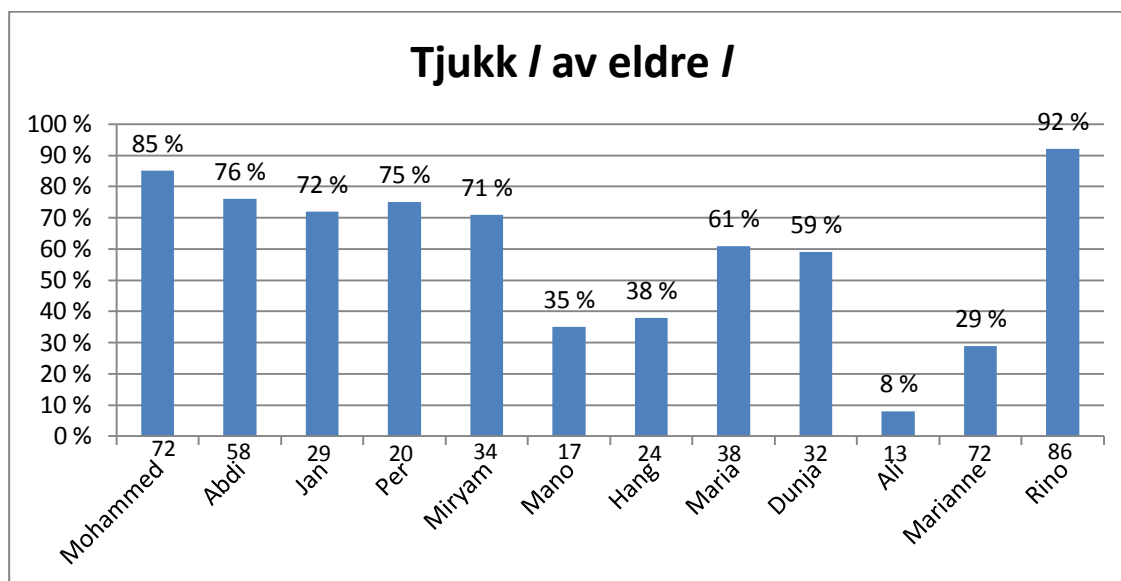

Språktrekket *monoftongering* finner vi hos de fleste av informantene. Som vi ser, er det bare hos fire informanter at dette trekket ikke er registrert. Det er variasjon med hensyn til hvilke diftonger som blir monoftongert. Enkelte sier for eksempel *røyk*, men *ben*. Videre kan en merke seg at bruken av monoftonger ikke er helt konsekvent. Noen veksler for eksempel mellom *ben* og *bein*.

Det er litt overraskende at det ikke ble registrert monoftonger hos Jan, informanten som ellers i høy grad bruker tradisjonelle dialektvarianter. På den annen side er det få belegg på denne variabelen, og det kan godt tenkes at monoftonger i realiteten også er et trekk i Jans talespråk.

Monoftonger er nok i liten grad et markert språktrekk. Det er sannsynligvis et trekk informantene i liten grad selv er oppmerksomme på. Monoftonger bryter heller ikke med normen i skriftspråket. Dermed er det heller ikke så oppsiktsvekkende at vi finner monoftonger hos for eksempel Dunja.

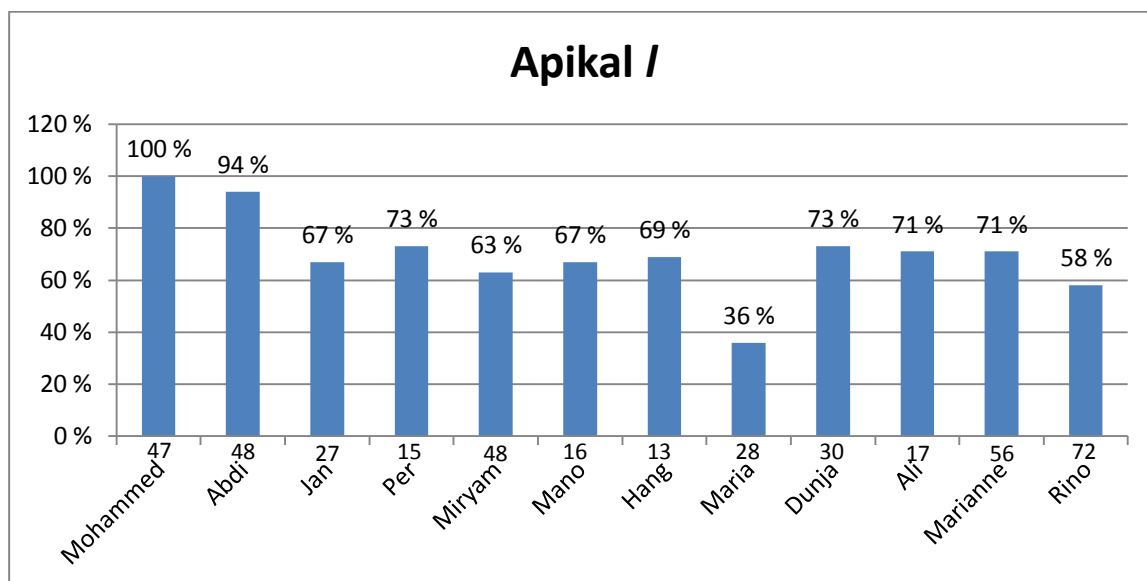
Tjukk l av eldre l

Vi finner interessant variasjon på variabelen *tjukk l av eldre l*. Som vi ser av diagrammet, har Ali *tjukk l* i bare 8 % av tilfellene der denne lyden kunne forekomme. Rino skiller seg ut i motsatt ende. Han har *tjukk l* i de fleste ord der en kunne forvente denne lyden (92 %). For øvrig er det interessant at det er stor forskjell mellom søstrene Miryam og Mano. Førstnevnte har lyden i 71% av tilfellene, sistnevnte har den bare i 35% av tilfellene.

I undersøkelsen fra Drammen som jeg viste til tidligere (Kristiansen 1995), kom det fram at *tjukk l av eldre l* i høy grad var et akseptert språktrekk. Mitt materiale er begrenset i omfang, men resultatene fra min undersøkelse kan tyde på at *tjukk l av eldre l* ikke er et like akseptert språktrekk blant alle. Når forskjellene er såpass store, også mellom to som er søstre, kan det være en indikasjon på at det er en lyd som enkelte både har et bevisst forhold til og kanskje forsøker å unngå.

Apikal l etter a og å-lyd

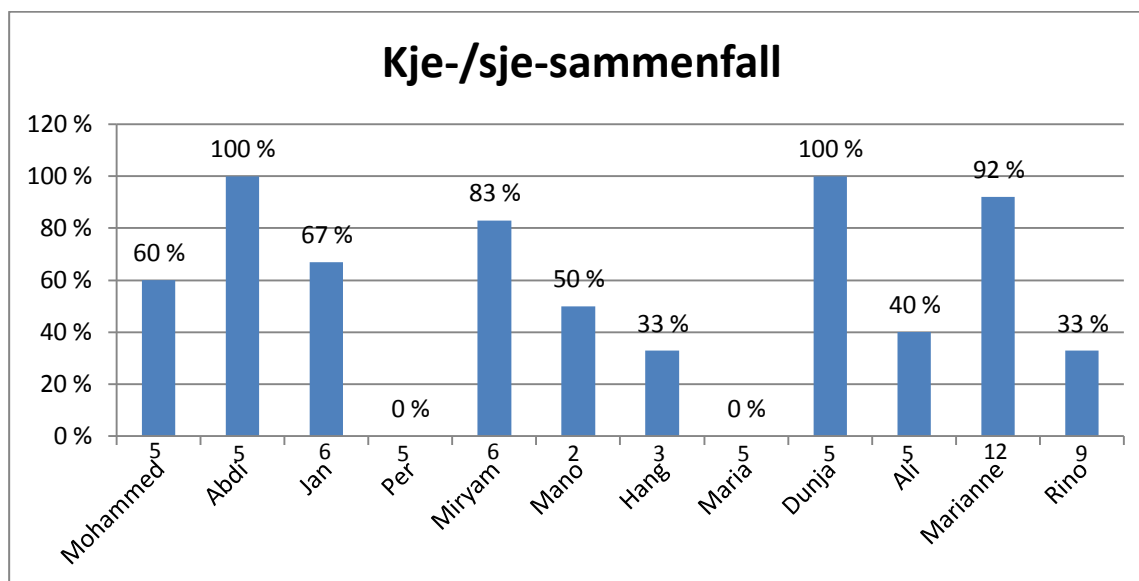

Når det gjelder apikal *l* etter *a* og *å*-lyd, er det slik at dette språktrekket jevnt over er frekvent hos alle informantene. Det er én informant som peker seg ut med langt færre tilfeller av denne *l*-lyden, og det ser vi er Maria. De informantene som i størst grad har dette språktrekket er brødrene med foreldre fra Somalia, Mohammed og Abdi. Som vi ser, har brødrene apikal *l* etter *a* og *å*-lyd i henholdsvis 100 % og 94 % av tilfellene.

Det jeg imidlertid oppfatter som særlig interessant, er at språktrekket også er frekvent hos de informantene som ellers i liten grad har andre tradisjonelle Fredrikstad-språktrekk. Apikal *l*, for eksempel i *a[[e]*, *ba[[*, *ho[de* osv., finner vi for eksempel i høy grad også hos Ali, informanten med absolutt færrest tradisjonelle trekk. Som vi ser av diagrammet ovenfor, har han faktisk apikal *l* i 71 % av tilfellene. Hvordan kan vi forklare dette?

På den ene siden kan vi betrakte apikal *l* i de nevnte posisjonene som et typisk språktrekk i tradisjonell Fredrikstad-dialekt (og i andre Østfold-dialekter). På den andre siden er det et trekk som har vist seg å være ekspansivt andre steder. Det er et språktrekk som er i frammarsj blant dagens unge i Oslo og omegn (jf. Svendsen 2009). Dette handler sannsynligvis om språklig forenkling. Det dreier seg ikke om at et tradisjonelt Østfold-trekk har spredt seg til Oslo-området. At Ali i stor grad har dette trekket, har trolig simpelthen å gjøre med at denne *l*'en er enklere å uttale enn den alveolare.

Generelt er nok apikal *l* etter *a* og *å*-lyd et trekk språkbrukere i liten grad selv registrerer og reflekterer over. Det er ikke et markert språktrekk som bryter med noen språklig norm.

Sammenfall av *kje-/sje*-lyd er et ekspansivt trekk blant unge språkbrukere, og i likhet med apikal *l* etter *a* og *å*-lyd, er det et språktrekk som dreier seg om språklig forenkling. Apikal *l* etter *a* og *å*-lyd er svært frekvent hos mine informanter, og ti av tolv har, i mer eller mindre grad, *kje-/sje*-sammenfall. Er det rimelig å se de to variablene i sammenheng?

Maria, den ene informanten som vi ser *ikke* har *kje-/sje*-sammenfall, skiller seg samtidig ut med betydelig lavere forekomst av apikal *l* etter *a* og *å*-lyd enn de øvrige informantene. Hadde det samme vært tilfellet med Per, den andre informanten uten sammenfall av *kje-/sje*, kunne vi til en viss grad peke på et mønster. Vi kunne konstatere at de informantene som konsekvent uttaler *kje*-lyd der det tradisjonelt er *kje*-lyd, også i mindre utstrekning benytter den apikale *l*'en. Slik er det imidlertid ikke. Som vi så i forrige diagram, bruker Per i stor grad den apikale *l*'en.

For øvrig er det problematisk at det er relativt få belegg på *kje-/sje*-variabelen. Det er på det rene at de fleste informantene har *kje-/sje*-sammenfall, men det kan knyttes usikkerhet til i hvilket omfang de har dette språktrekket.

7.4 Språkbruk og sosiale bakgrunnsvariabler

Informanten med absolutt flest tradisjonelle dialektformer har foreldre fra Fredrikstad, har arbeiderklassebakgrunn, er interessert i motorkjøretøy og går på yrkesfaglig studieretning. Jan minner slik sett om "busen" eller "rånaren" i Røynelands talemålsundersøkelse fra Røros og

Tynset (Røyneland 2005). Dette var en kategori ungdom som også viste seg å holde mest på den tradisjonelle dialekten.

Mye av det som kan sies om Jan, kan også sies om Per. Han er interessert i motorkjøretøy, og som nevnt tidligere går han på yrkesfaglig studieretning for å bli bilmekaniker. Det er imidlertid noen forskjeller mellom Per og Jan. Moren til Per kommer fra Tromsø. Det er dessuten slik at moren har en akademisk bakgrunn. Hun er lærer.

Informanten som skiller seg ut med færrest tradisjonelle språkformer har derimot foreldre som begge har akademisk bakgrunn. Selv tar han realfag på videregående, og er interessert i teknologi og astronomi. Han ønsker å utdanne seg til ingeniør eller lege, gjerne i utlandet. Ali har nok mye til felles med ”skule/kultur–ungdomen” i Røynelands undersøkelse (2005). Han omtaler seg selv og kameratene som ”nerder”.

Ut fra de sosiale bakgrunnsvariablene kan vi altså tegne et tydelig bilde av to *typer* språkbrukere som utgjør to ytterpunkter på en skala. Språkbruken til disse er i samsvar med det tidligere undersøkelser har vist (for eksempel Røyneland 2005). ”Råneren”, yrkesfageleven fra et ikke–akademisk hjem, holder i stor grad på den tradisjonelle dialekten. Den skoleflinke allmennfageleven derimot, som gjerne også har foreldre med høyskole–eller universitetsutdanning, snakker i mindre grad tradisjonell dialekt.

7.5 Oppsummering av de kvantitative resultatene

Vi finner typiske vikvørske trekk hos alle informantene, men som det går fram av det som er sagt og vist ovenfor, er det snakk om en moderat forekomst hos de fleste av informantene. De fleste av informantene nivellerer en god del. To informanter skiller seg imidlertid mer ut. Den ene er Jan, som i høy grad holder på den tradisjonelle dialekten. Den andre er Ali, som i svært liten grad benytter tradisjonelle dialektvarianter; som altså i stor grad *nivellerer*.

Et funn jeg finner særlig interessant, er at språktrekket apikal *l* etter *a* og *å*–lyd står sterkt blant informantene. Det er frekvent også hos de informantene som ellers bruker få tradisjonelle språkformer, ikke minst gjelder dette Ali. Det er nok grunn til å ha et litt videre perspektiv på dette språktrekket. Det kan i utgangspunktet betraktes som et tradisjonelt språktrekk typisk for Fredrikstad og Østfold. Når mange unge språkbrukere har dette trekket i dag, både i og utenfor Østfold, kan det forklares på samme måte som vi kan forklarer *kje*–/sje–sammenfall. Det har trolig i stor grad med språklig forenkling å gjøre.

Et annet funn jeg oppfatter som interessant i det språklige materialet, er variasjonen på variabelen tjukk l av eldre l. Når to søstre i såpass ulik grad bruker tjukk l, kan det tyde på at denne l-lyden ikke nødvendigvis er så akseptert som en kan få inntrykk av fra andre undersøkelser (jf. for eksempel Kristiansen 1995).

Flere av informantene refererer som nevnt til bokmålet, noe jeg vil komme nærmere inn på i neste del av oppgaven. Mye tyder på at flere av informantene er influert av og nivellerer mot det en kan kalle det mest mulig bokmålsnære talespråket, det mest mulig standardiserte talespråket. Fravær av *ær*-endelser er en ting, få tilfeller av senking og bruk av pronomenformen *de* som subjekt kan indikere dette. Hos noen av informantene finner vi også trekk som kan tyde på påvirkning fra talemål lenger nord, altså fra Oslo-området. Enkelte har diftong der det i tradisjonell Fredrikstad-dialekt er monoftong. For eksempel bruker noen formen *veit*, og ikke *vet*.

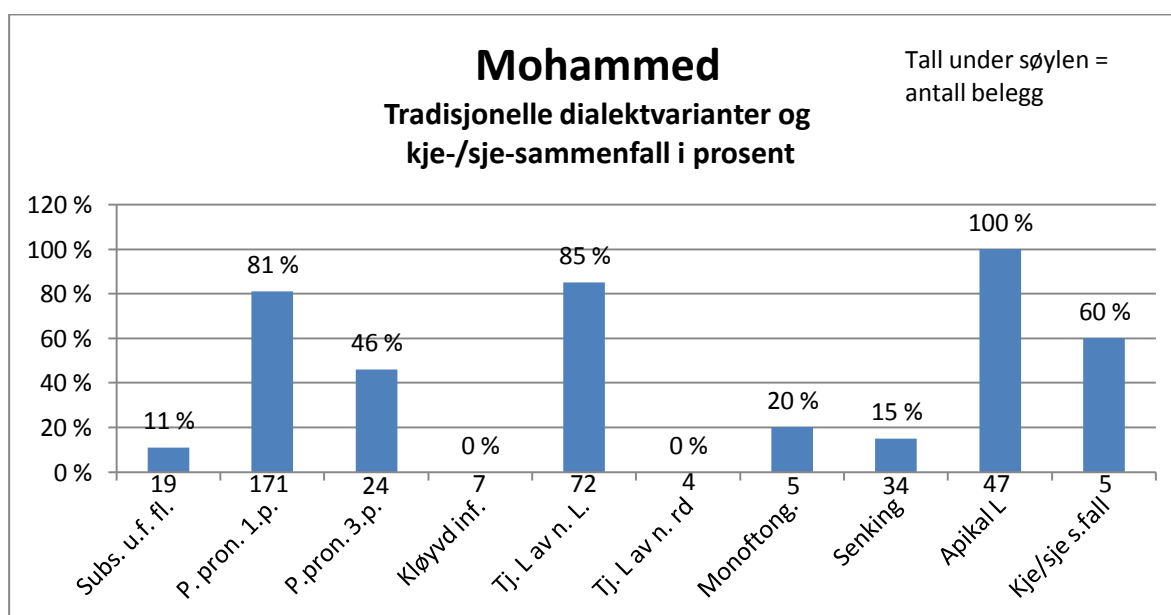
I det følgende vil jeg forsøke å avdekke hvilke holdninger, vurderinger og/eller normer som kan ligge bak den enkelte informants språklige praksis.

8 En kvalitativ analyse av den enkelte informant

I det følgende vil jeg forsøke å forstå den enkelte informants språkbruk gjennom kvalitativ metode. Ved å ta utgangspunkt i informantenes utsagn, vil jeg prøve å få fram hvilke holdninger og vurderinger som kan ha betydning for deres språkbruk. Jeg vil også forsøke å synliggjøre eventuelle sosiale normer som informantene forholder seg til; språklige forventninger i omgivelsene som kan påvirke språkbruken. I analysen vil jeg benytte meg av teoriene jeg har gjort rede for.

Først vil jeg imidlertid se nærmere på i hvilken grad det er samsvar mellom hvordan informantene oppfatter språkbruken sin og hvordan de faktisk snakker i opptaket.

8.1 Mohammed

Mohammeds oppfatning av egen språkbruk

Mohammed mener selv at han snakker Fredrikstad-dialekt, og han gir eksempler på hva han legger i "Fredrikstad-dialekt": "Ja, jæ mener at jæ snakker Fredrikstad ... sånn som æ'ene og a'ene og fukk l, for eksempel ba[l]l".

Det er interessant at Mohammed forbinder den apikale *l*'en som typisk Fredrikstad–dialekt, (selv om han feilaktig omtaler den som tjukk *l*), ikke minst med tanke på at dette er et svært frekvent trekk hos alle informantene.

Mohammeds språk i opptaket

Som nevnt tidligere, hevder Mohammed at han bruker –*ær* ofte (”i 99 % av tilfellene”). Det stemmer ikke med hva som kommer fram i opptaket. Av 19 belegg på variabelen substantiv flertall ubestemt form, har han kun to tilfeller av *ær*–endelser (*bilær*). Språket hans kjennetegnes allikevel av såpass mange tradisjonelle Fredrikstad–trekk at det er fullt forståelig at både han selv og andre mener han snakker Fredrikstad–dialekt. I språket hans finner vi for eksempel en relativt høy forekomst av pronomenvarianten *døm*. Han bruker denne varianten 11 ganger, *dem* 6 ganger og *de* 7. Vi finner også monoftonger (for eksempel *tau*>*tævv*) og dessuten noe senking (for eksempel *til*>*te* og *hjelpen*>*hjæppen*). Tjukk *l* av eldre *l* er et svært frekvent trekk hos Mohammed, som i sistnevnte *hjæppen* og i ord som *bjitt*, *foʔk*, *spørsmålʔ*, *fʔytte* osv. Språket hans kjennetegnes for øvrig av en helt gjennomført bruk av apikal *l* etter *a* og *å*–lyd (for eksempel *foʔbaʔʔ*, *aʔʔe*, *koʔʔektiv*, *normaʔ*, *stoʔt*).

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Mohammed har positive holdninger til hjembyen. Han forteller at han er veldig glad i Fredrikstad og at han godt kunne tenke seg å bo her som voksen. Om han kommer til å bosette seg fast i Fredrikstad, kommer imidlertid an på familien. Hvis familien flytter, vil han flytte etter, sier han.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

Mohammed uttrykker seg også på mange måter positivt om Fredrikstad–dialekten:

Som sagt, jæ syns den er veldig pen, ganske pen dialekt. Morsom også. Men jæ kan ikke fatte hvorfor døm har fått ... eller hvorfor foʔk sier at den er stygg. Kan ikke begripe det, men det får være dømmes sak.

Samtidig merker vi her også en viss modifisering (jf. *veldig pen, ganske pen*). Det samme legger vi merke til i andre utsagn Mohammed kommer med:

Den syns jæ er ålreit. Den syns jæ er en ganske bra dialekt. Jæ...syns den er morsom å høre på, når de som snakker'n ordentlig ...på en måte, skikkelige Fredrikstad-dialekt.

Og i samtalen med broren sier Mohammed at han ville gitt dialekten en femmer, men samtidig at (...) *"den kanskje kan gjøre litt narr av deg, den dialekten der, da"*. I likhet med flere av de andre informantene viser han til frasen *"bilær og båtær som tutær og bråkær"* og reklameinnslaget med revyartisten Vivi Haug.

Mohammed er nok på flere måter positiv til Fredrikstad-dialekten, men vi kan samtidig helt klart spore en viss ambivalens hos ham.

Normidealer

Mohammed uttaler seg positivt om dialekten på hjemstedet, men som vi har sett, har han også en viss ambivalens til den. Det er problematisk å hevde at det er en dialekt eller språklig størrelse, Fredrikstad-dialekt eller andre, som fungerer som et ideal for ham. Som det kommer fram nedenfor, er det slik at Mohammed tilpasser språket sitt i flere ulike situasjoner.

Språklige forventninger

Mohammed framstår som ganske bevisst når det gjelder egen språkbruk. Han understreker at han er vokst opp med Fredrikstad-dialekten og at han snakker den *"på en måte daglig"*. Han understreker også, både i intervjuet og samtalen, at han mange ganger har fått tilbakemeldinger på at han snakker dialekten: *"Jæ har fått høre det mange ganger da, av folk som mener at jæ snakker ganske ...eller jæ snakker veldig Fredrikstad-dialekt, da"*.

Mohammed virker opptatt av å tilpasse språket sitt i ulike situasjoner og blant ulike sosiale grupper. Det kommer tydelig fram ved at han flere ganger bruker uttrykk som *"forsøker å snakke"*, *"prøver å legge om"* osv., Dessuten sier han følgende: *"(...) når jæ snakker med noen venner, jeg merker at jeg noen ganger legger om dialekta for å tilpasse meg den ... på en måte ... vennekretsen da..."*.

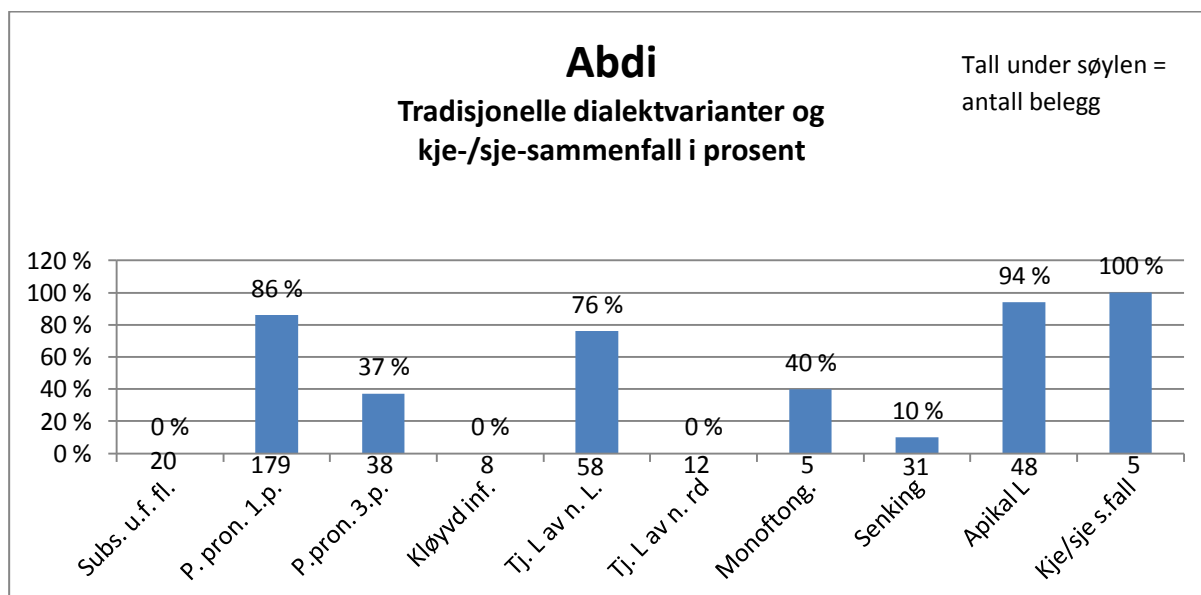
Høy motivasjon er en viktig forutsetning for språklig konvergens, ifølge tilpasningsteorien.

Videre er det tydelig at Mohammed har kunnskap om de ulike gruppene eller miljøene han møter. Han vet hva som skal til for å tilpasse seg, han vet hvilken språkbruk/hvilke språktrekk som kjennetegner de ulike gruppene. Han forteller for eksempel at han legger om til *”lavere nivå”* når han er sammen med de vennene som ikke har vokst opp i Norge. Med andre ord, Mohammed har det som Bourdieu kaller for symbolsk kapital eller lingvistisk/språklig kapital, og han er oppmerksom på at ulike lingvistiske markeder (f. eks. samtalesituasjoner med fotballkompiser vs. samtaler med lærere på høyskolen) krever ulik kapital eller valuta.

Imidlertid kommer det ikke så klart fram *hvordan* han faktisk tilpasser språket sitt. Han gir ikke så mange eksempler. Mohammed understreker at han snakker annerledes med en lærer enn det han gjør med kamerater, men uten å gå nærmere inn på hvordan. Broren Abdi foreslår at han da snakker *”mer formelt”*. Mohammed protesterer ikke på dette, men gir ikke selv noen beskrivelse av forskjellene.

Oppsummert kan vi si at det som særlig karakteriserer Mohammed, er ønsket og viljen til å tilpasse seg. Tilpasning, på flere ulike områder, har også vært viktig for ham i oppveksten. Hjemme har han tilpasset seg familien og den somaliske kulturen. *”Det er familien som bestemmer”*. På barneskolen gikk han med *”litt sånne sæggeklær”* fordi alle de andre guttene gjorde det. Og på ungdomskolen endret han stil, for da gikk *”a[lle mer med sånn sossestil”*.

8.2 Abdi

Abdis oppfatning av egen språkbruk

Abdi sier følgende om sitt talespråk: *"Jæ snakker Fredrikstad–dialekt, men jæ prøver alltid å holde mæ på ... prøver å snakke litt mer formelt norsk"*. Han understreker flere ganger at han stort sett går inn for å snakke *"mest mulig formelt"*. Når jeg spør hva han mener med det, svarer han *"(...) litt mer Oslo, litt mer sånn penere, litt renere ... ja ikke renere, litt sånn snakker på en pen måte"*.

Forestillingen om at noen språklige varieteter er "renere" enn andre, eller omvendt; at noen er mer "urene" enn andre, er ikke ny (jf. Mæhlum 2011). En varietet som blir betraktet som "ren", er gjerne en varietet som også blir sett på som "ekte" og "opprinnelig". En varietet som er "uren", er derimot ofte samtidig ansett som vulgær, et blandingsprodukt o.l. Det har nok for eksempel vært vanlig å betrakte de mest arkaiske dialektene som mer "rene" og "ekte" enn bymålene.

Som vi skal se, er ikke Abdi alene om å referere til et talespråk som er "renere" enn den hjemlige dialekten (jf. pkt. 8.9, 8.10 og 8.12).

Abdis språk i opptaket

Hva kan man si om Abdis talespråk ut fra opptakene? Språket hans er nok ikke veldig forskjellig fra brorens, men det er nok en tendens til at han nivellerer mer enn Mohammed. Først og fremst legger vi merke til at han i motsetning til broren ikke har *ær*-endelser. Variabelen pronomen 3. person flertall får også fram forskjellene. Abdi bruker relativt sett mindre *døm*; sammenlignet med broren sier han oftere *de* (14 *døm*, 4 *dem* og 20 *de*).

Han har også noe lavere forekomst av tjukk *l* i språket enn broren har. For øvrig er det ikke så store forskjeller. Som broren monoftongerer han *au*, for eksempel sier han Vivi *Hævv*, og han sier *løv*. Videre har han i likhet med broren i stor grad apikal *l* etter *a* og *å*-lyd, for eksempel *tennisba[[*, *a[[bansk*, *ko[[ektivtrafikk*, *ho[[de*. og dessuten 100 % sammenfall av *kje*–/sje–lyden.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Abdi gir uttrykk for positive holdninger til Fredrikstad. Byen er *"koselig"*, *"hyggelig"*, *"veldig bra å vokse opp i"*, mener han. Hvor han kommer til å bosette seg i framtida avhenger imidlertid av familien og eventuelle jobbtilbud.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

Abdi sier flere ganger at han ikke liker Fredrikstad–dialekten noe særlig, både i intervju og samtale: *"Jæ syns ikke den er noe fin dialekt, jæ. 'Årnær sæ og går bra' og sånn"*. I likhet med broren og flere informanter refererer han også til revyskuespiller Vivi Haug og *"bilær og båtær som tutær og pærtær"* som en slags demonstrasjon på hva han forbinder med Fredrikstad–dialekt.

Abdi uttrykker seg imidlertid ikke bare negativt om dialekten. Han innrømmer for eksempel ovenfor broren at det egentlig er *"ganske fint å høre på"* når Vivi *"Hæv"* snakker. Han sier også at han ville gitt dialekten terningkast fire. Til tross for at han stort sett kommer med negative utsagn om den hjemlige dialekten, kan vi altså også spore en viss ambivalens hos ham. Det er for øvrig verdt å merke seg at Abdi omtaler Fredrikstad–dialekten som *"dialekten våres"*. Abdi oppfatter med andre ord dialekten som sin dialekt, til tross for at han har et motsetningsfylt forhold til den.

Normidealer

Når det gjelder Abdi, kommer det tydelig fram hva som er det ideelle talespråket. Han sier altså eksplisitt at han forsøker å snakke *"mest mulig formelt"*, *"litt mer sånn Oslo, litt penere"* (jf. sitatet ovenfor). Som enkelte av de andre informantene, nevner han ikke bokmålet eksplisitt. Det er imidlertid nærliggende å tenke seg at han med *"mest mulig formelt"* sikter til et mest mulig skriftspråksnært/standardisert talespråk. Oslo–dialekt er i hvert fall utvilsomt et språklig normideal og en rettesnor for ham. Han har en klart oppfatning om at talespråket i Oslo er *"litt sånn penere"*.

Språklige forventninger

Abdi innrømmer ovenfor broren at han bruker former som *årnær sæ, bilær, bråkær* i situasjoner der han *”merker at andre snakker sånn”*. I samtalen sier han følgende om sitt forhold til Fredrikstad–dialekten: *”Jæ liker’n ikke. Jæ bruker’n når jæ trenger’n”*.

Det sistnevnte er interessant. Abdi forklarer at han for eksempel snakker Fredrikstad–dialekt i møte med eldre mennesker:

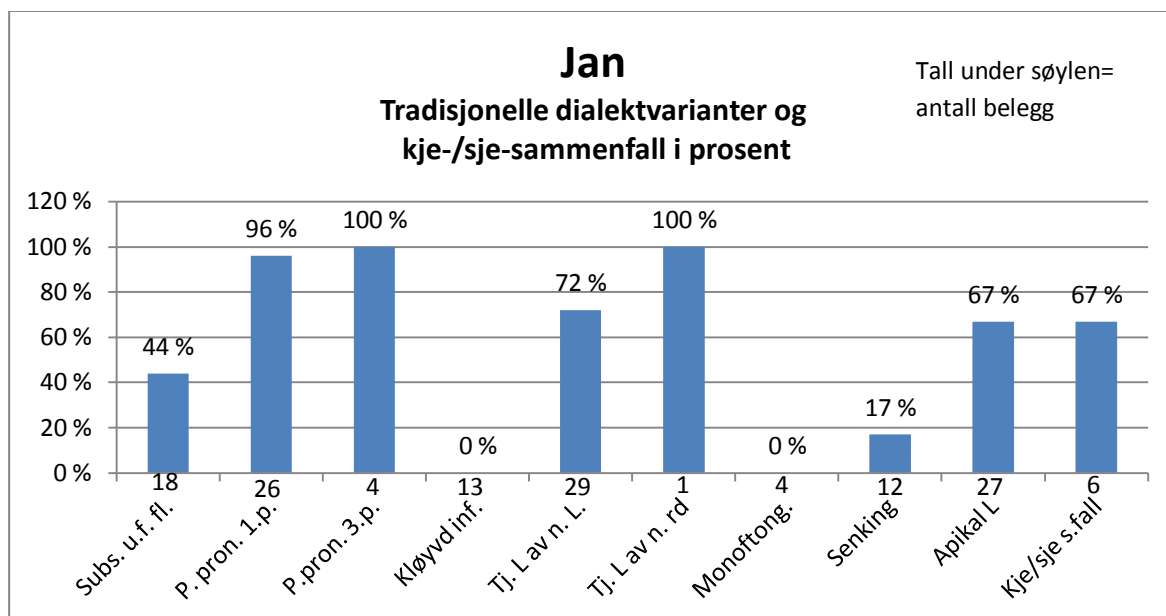
Men med eldre mennesker, da snakker jæ litt mer Fredrikstad–dialekt. Og det har jæ fått respons på fra mange ganger når jæ snakker te eldre – norske etniske, eldre mennesker. ’Å, jæ hører du snakker Fredrikstad–dialekten. Det er så fint’, sier døm da. At du som innvandrер også lærer dæ ikke bare ditt eget språk, men også dialekten også, sier dem. (...) Så sier jæ: Jæ prøver å snakke så mye som mulig Fredrikstad–dialekt.

Abdi forteller at han pleier å slå av en prat med eldre på sykehjemmet der moren hans jobber. Og nylig snakket han med en eldre dame på bussen. Ifølge Abdi gav også hun ham positiv tilbakemelding på at han snakket Fredrikstad–dialekt.

Som broren kan Abdi sies å ha en høy grad av metaspråklig bevissthet. Han er oppmerksom på hvordan han selv bruker språket; han er oppmerksom på at en bestemt språkbruk kan gi en bestemt effekt. Abdi erfarer at Fredrikstad–dialekt er noe som verdsettes blant de eldre han møter. Bourdieus teori om lingvistiske markeder kan belyse Abdis språklige atferd. Den hjemlige dialekten er en vare som har en høy verdi i et bestemt lingvistisk marked. Abdi har helt klart en forventning om at han, som har *”utenlandsk”* bakgrunn, vil motta positive reaksjoner fra de eldre når han snakker tradisjonell Fredrikstad–dialekt. Anerkjennelse fra denne gruppen er etter alt å dømme en gevinst for Abdi. Det er noe som motiverer ham til å snakke en dialekt han har et anstrengt og motsetningsfylt forhold til.

Vi får et bestemt inntrykk av at Abdi er et individ som gjør bevisste og selvstendige språklige valg. Det gjør han åpenbart også på andre områder: *”Jeg er nesten helt motsatt av a[l]le. Som du ser, jæ går med joggebukse og en vanlig t–skjorte og sånn. Jæ er ikke så opptatt av moter og sånn”*. Abdi understreker at han ikke redd for å skille seg ut fra vennene, som enten kler seg i *”gangsterklær og sånn, med store bukser og smykker”* eller som kler seg *”litt mer finere”*.

8.3 Jan

Jans oppfatning av egen språkbruk

Jan er klar på at han snakker Fredrikstad-dialekt, jf. *"Jæ har bodd her hele livet, så prekær jo Fredrikstad-dialekt"*. Når jeg ber Per beskrive språket sitt, sier han: *"Prekær vel bredt. Mye æ'er, også lissom litt sånn sleng og sånn, kanskje"*.

Jans språk i opptaket

Jan er altså definitivt den informanten som i størst grad bruker tradisjonelle dialektvarianter. Han peker seg ut ved at han også i høy grad bruker de mest markerte, tradisjonelle formene. Han har *ær*-endelser ikke bare i substantiv, men også i andre ordklasser (jf. for eksempel *jobbær* og *penære*). Dessuten har han tjukk *l* av *rø*, han sier *jotbær*. Vi merker oss også at han sier *døm* i hundre prosent av tilfellene, og han bruker gjennomgående pronomenvarianten *jæ* (96 %). Tjukk *l* og apikal *l* kjennetegner også talespråket hans. Tjukk *l* finner vi for eksempel i ord som *kjær*, *bjir*, *soɽ*, *skoɽ*, *foɽk* osv. Eksempler på apikal *l* hos Jan er *aɭɭe*, *tennisbaɭɭ*, *Østfoɭd*, *kaɭdt* osv. Monoftonger er som nevnt tidligere ikke registrert hos Jan. Derimot kan det dokumenteres *kje*–/*sje*–sammenfall.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Jan kommer stort sett bare med positive holdninger til Fredrikstad. Det kan være litt lite å gjøre for ungdom her, mener han, men det er en *"bra by"*, *"fint miljø"* og *"mye snille folk og sånn"*. Han vil helst bo i Fredrikstad som voksen, men det vil avhenge av om han får jobb her eller ikke, påpeker han.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

Jan mener det er mange som parodierer Fredrikstad–dialekten: *"Og det er mange som parodierer Fredrikstad–dialekta, eller Østfold–dialekta generelt så..Folk er vel akkurat som alle andre folk, bara en annen dialekt"*.

Selv synes han dialekten er *"dritbra"*, *"konge"*, *"tøff å høre på"*, *"lett å kjenne igjen"*, *"jævlig bra"* osv. Dialekten fortjener en klar sekser. Jan mener man bør være stolt av dialekten, og han forklarer hvorfor: *"Det beskriver jo lissom hvor du kommer fra, kanskje åssen person du er òg. Det vet jæ ikke, men du bør jo være stolt. Det betyr jo hvor du er oppvokst hen"*.

Jan er en åpenbart en bevisst språkbruker. Han knytter språkbruk, det å snakke dialekt, til identitet (jf. sitatet ovenfor). At han oppfatter Fredrikstad–dialekten som *sin* dialekt, som *sitt* talespråk, kommer for øvrig tydelig fram: *"Vi har noen uttrykk, som 'tællær på vo[[ane med gummipæte'r, som betyr 'går på vo[[ene med gummistøvler'. Det er ikke ofte mange skjønner når du sier gummipæter, men må forklare døm det (...)*.

Normidealer

Tradisjonell Fredrikstad–dialekt er utvilsomt det ideelle talespråket i Jans øyne. Det er tydelig at det å snakke dialekten er noe som har personlig betydning for Jan. Som han selv sier det, dialekten *"beskriver hvor du kommer fra, kanskje åssen person du er òg"*. Å snakke Fredrikstad–dialekt er åpenbart en identitetshandling for ham. Vi får et eksempel på det Tabouret-Keller og Le Page (1985) tar opp i sin teori. Ut fra det Jan selv forteller, er det

tydelig at han gjennom den tradisjonelle dialekten både får gitt uttrykk for lokal tilhørighet og sin personlige identitet.

Språklige forventninger

I miljøet til Jan, som også Per tilhører, finnes det åpenbart visse språklige normer man må forholde seg til, normer som er med på å opprettholde de tradisjonelle Fredrikstad-språkformene:

Ja, hvis du lissom sier med et uhell da, noe som er lissom litt... høres litt sånn Oslo-dialekt ut, lissom, så kan det hende døm begynner (bynnær) å le litt av deg og sånn. Men det er ikke noe sånn, du bjr ikke mobba for det, lissom. Det er bare sånn at folk ler av det.

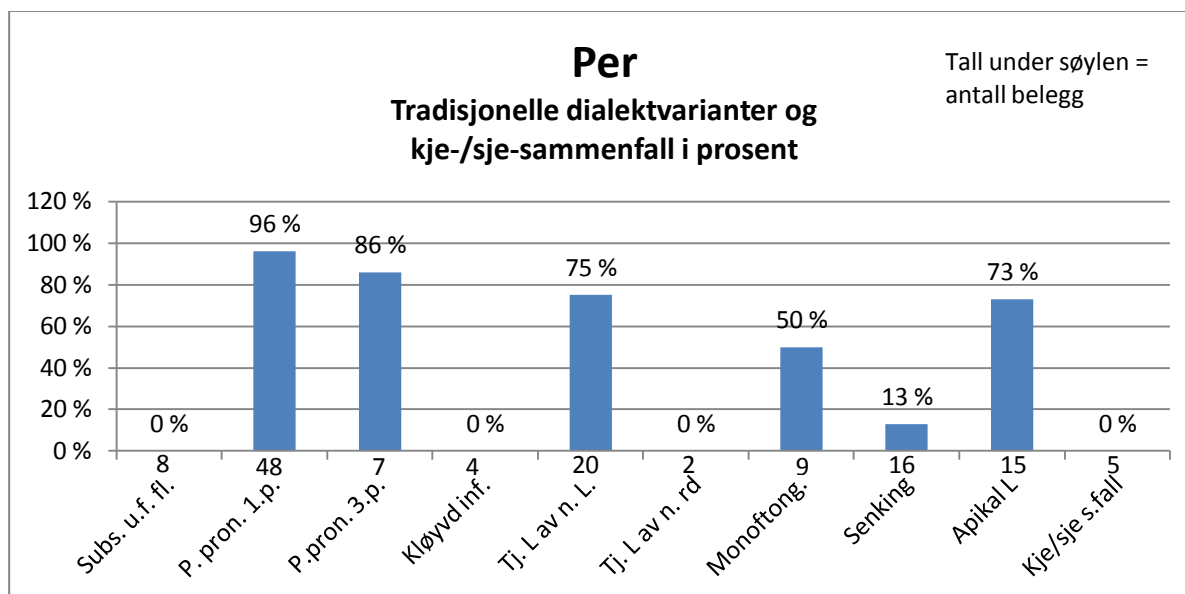
Det er altså den lokale, tradisjonelle dialekten som er det gangbare talespråket i dette miljøet, ikke en eller annen form for Oslo-dialekt. Man kan bli møtt med reaksjoner, dersom man bruker språkformer som bryter med den lokale dialekten.

Milroys nettverksteori kaster lys over det Jan her forteller om, og motsatt; vi får belyst det sentrale poenget i denne teorien. Tette og multiplekse nettverk fungerer som en normerings- og sanksjonsinstans. Språklige normer og verdier blir bedre bevart i slike sosiale nettverk.

Det er bare i noen situasjoner at Jan modifiserer språket sitt: (...) ”noen ganger må du kanskje preke litt penære. Hvis noen utenlandske folk skal forstå hva du sier for noe, og litt sånn hvis du skal være høflig og sånn, så kanskje du må snakke litt mer ordentlig”.

Det er interessant det Jan her sier om høflighet og det å snakke ”ordentlig”. En av de andre informantene gir også uttrykk for at det i noen sammenhenger ikke alltid er høflig å snakke Fredrikstad-dialekt.

8.4 Per

Pers oppfatning av egen språkbruk

Per er selv klar på at han snakker Fredrikstad–dialekt. Man kan høre det på ”*døm brede æ’ene*”, mener han. Som eksempel nevner han uttrykket *hællæ*. Samtidig er han klar på at han ikke sier *stofter*, at han ikke har *ær*-endelser. Per sier han av og til endrer språket sitt for å bli forstått: ”*Du snakker til døm og døm ikke forstår, så pæier jæ å snakke litt finere*”.

Pers språk i opptaket

Det Per sier om *æ’ene* blir til dels bekreftet i opptaket. Vi kan for eksempel høre ham si *slækt* to ganger, for eksempel når han omtaler sin egen stil som en ”*bjanding av slækt og sossestil*”.

Hva kjennetegner ellers språket til Per, slik det framstår i opptaket? I likhet med Jan, sier Per ofte *jæ* (i 96 % av tilfellene), bare to ganger sier han *jeg*. Videre bruker han pronomenformen *døm* nokså gjennomført (*døm* 6 ganger, *de* 1 gang, ingen forekomst av *dem*). Han har monoftonger av *au* og *ei*, han sier *tævv* (tau) to ganger og *ben* (bein) en gang.

Monoftongeringa av *ei* er ikke gjennomført, siden han ved to tilfeller også sier *bein*. Ellers har Per apikal *l* i ord som *kjøttbo[[er, fotba[[, ba[[, a[[lltid, sto[[t osv.*, men han veksler litt, for eksempel mellom *ska[[* og *skal*. For øvrig har han også høy forekomst av tjukk *l* av *l* (*b[[ir*,

fytte, støter, måt osv.), men overraskende nok ikke i for eksempel *pleier, å kle*. Ellers kan vi merke oss at Per ikke har *kje-/sje*-sammenfall.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Per gir uttrykk for positive holdninger til hjembyen. Han sier det har vært greit å vokse opp i Fredrikstad. Det er *"en fin by"* med *"et bra miljø"*, mener Per. Samtidig er han usikker på om han alltid vil bo her.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad-dialekten

Per er blant informantene som uttrykker seg svært kortfattet. På spørsmålet *Hva syns du om Fredrikstad-dialekten?* svarer Per: *"Den er helt grei. Den er enkel, den er ikke så vanskelig å forstå"*. I samtalen med kameraten uttrykker han seg på lignende vis. Han vil gi dialekten terningkast fem fordi *"den er enkel å forstå"*.

I motsetning til kameraten Jan, kommer Per med få karakteristikk av Fredrikstad-dialekten. Når han omtaler Fredrikstad-dialekten, bruker han ikke adjektiver som *"morsom"*, *"fin"* osv. Derimot bruker han flere ganger uttrykkene *"enkel"* og *"vanskelig"*, for eksempel *"Jæ trur døm syns den (Fredrikstad-dialekten) er enkel"*. Det samme gjelder når han uttaler seg om andre dialekter, for eksempel *"Bergen-dialekta er litt vanskelig"*. Dette virker som om Per i liten grad vurderer dialekter som pene, stygge og lignende. Han tillegger ikke dialekter positive eller negative verdier slik de andre informantene gjør. For Per er dialekter enten *"enkle"* eller *"vanskelige"*. Dermed er det også få nyanser å spore i Pers beskrivelse av Fredrikstad-dialekten. Fredrikstad-dialekten er simpelthen *"enkel"*.

Selv om Per uttrykker seg kortfattet, kommer det klart fram av hans uttalelser at han identifiserer seg med Fredrikstad-dialekten. I samtalen med Jan erklærer han at han alltid har snakket Fredrikstad-dialekt: *"Det har jæ alltid gjort, selv om jæ kommer fra Tromsø"*. Han forklarer også hvorfor det er bra å snakke dialekt: *"Det er viktig å ha noe man kan føle sæ trygg på, så det gjør jæ"*.

Normidealer

Per sin språklige virkelighet kan beskrives som flerdialektal. Han snakker Fredrikstad–dialekt med venner og andre i Fredrikstad, men han legger om til Tromsø–dialekt når han er på besøk hos familien i morens hjemby. Denne praksisen, som kan omtales som kodeveksling, framstår i liten grad som et bevisst valg. Det er noe som *”skjer der og da”*, ifølge Per. Det er egentlig *”ingen grunn til det”*, hevder han.

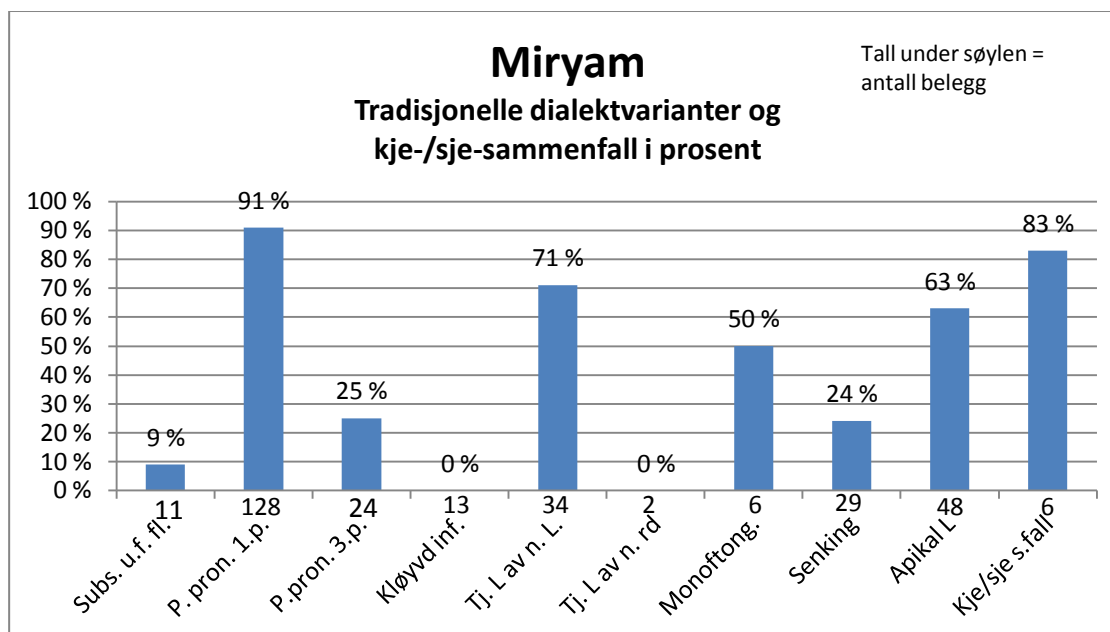
Vi får et klart inntrykk av at Per langt ifra er like språklig bevisst som Jan. Verken Fredrikstad–dialekt eller Tromsø–dialekt kan sies å fungere som et språklig normideal for Per.

Språklige forventninger

Vi kan gå ut fra at Per møter de samme språklige forventningene eller normene som Jan. De har vært nære venner siden barneskolen, og de tilhører fortsatt det samme miljøet. I dette miljøet er det altså slik at man kan vente reaksjoner/sanksjoner dersom man sier noe som *”høres litt Oslo–dialekt ut”*.

Med tanke på at Per ikke framstår som en spesielt bevisst språkbruker, er det ikke sikkert han selv erfarer eller er oppmerksom på de sanksjonene Jan forteller om. Like fullt er nok dette noe som, om enn mer indirekte, også påvirker Per språklig. Bourdieu peker på at den enkeltes språklige habitus, som altså fungerer som en sans for hva som språklig sett er akseptabelt og har verdi, blir formet i løpet av et langvarig forhold til et bestemt marked.

8.5 Miryam

Miryams oppfatning av egen språkbruk

Miryam svarer ikke helt kategorisk på spørsmålet om hun snakker Fredrikstad–dialekt eller ikke. Hun sier både *”Nei, vil ikke si at jæ snakker det, egentlig”* og *(...) ”trur ikke jeg snakker sånn veldig Fredrikstad–dialekt”*. Hun er imidlertid sikker på at hun ikke sier *”bilær”*. Hun mener hun snakker sånn som de fleste ungdommene hun henger med gjør.

Miryams språk i opptaket

Det stemmer nok at former med *–ær* ikke er typisk i Miryams talespråk, selv om jeg etter flere gjennomlysninger er nokså sikker på at hun ved et tilfelle sier *kjøttbo[[ær*. Uansett kan en konkludere med Miryam bruker flere tradisjonelle dialektvarianter; i større grad enn søstera Mano. Som vi kan se av diagrammet, bruker hun nokså gjennomført formen *jæ*. Når det gjelder variabelen personlig pronomen 3. person, merker en seg at varianten *de* forekommer ofte. Miryam bruker *de* i subjektsform 11 ganger, *døm* 6 ganger og *dem* 7.

Videre ser vi at hun har forholdsvis stor forekomst av tjukk *l* av eldre *l*. Den forekommer ofte i ord med *l*-lyd i slutten av ord *fo[ɫk*, *må[ɫ*. I ord med *l* i framlyd er det mer variabelt, hun sier for eksempel både *flytte* og *fɿytte*, samt *fleste* og *fɿtst*.

For øvrig er den apikale *l*'en frekvent i språket til Miryam, vi hører den i ord som *fotball*, *all*, *bolller*, *forhold*, *stoff* osv. Videre kan vi høre monoftonger; hun sier *ben*, og dessuten *fjævv* (flau). Ellers hører vi noen eksempler på senking; *te* (til) og *tebake* (tilbake).

Til sist er det slik at Miryam i høy grad har *kje*–/–*sje*–sammenfall.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Miryam har åpenbart blandede følelser og holdninger til Fredrikstad by. Det er *”litt kjedelig”* og *”tomt”* i byen, samtidig som det er *”veldig koselig”* her. I samtalen med Mano sier hun at hun *”like godt kunne bodd i en annen by”*, men også: *”Jæ føler det er lissom...det er her er hjembyen, da. Det er her jæ føler mæ litt mer hjemme”*.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

I likhet med flere av de andre informantene, er det *æ*'ene Miryam assosierer med den tradisjonelle Fredrikstad–dialekten: *”Dialekten? Hva kan du si om den da? Gummipææter og bilær og båtær (...)*. Den skiller seg litt ut fra andre dialekter, mener hun.

Miryam sier ellers i intervjuet at Fredrikstad–dialekten er *”grei”*, men når noen snakker *”veldig mye Fredrikstad–dialekt”* synes hun at *”det bjør på en måte litt sånn slæng, da”*. Hun sier også eksplisitt at dialekten *”er ikke det peneste du kan høre”*. Den fortjener ikke noe mer enn terningkast tre eller fire.

Det er også tydelig at Miryam i liten grad identifiserer seg med Fredrikstad–dialekten. Det er ikke *hennes* dialekt, samtidig som hun er for at den opprettholdes: *”Det er jo fint at døm har sin egen dialekt, da. At døm ho lder på den og at noen faktisk snakker sånn som døm vil da, ho ldt jæ på å si”*.

Normidealer

Tradisjonell Fredrikstad–dialekt er åpenbart ikke et språklig normideal for Miryam. Hun gir klart uttrykk for at hun ikke liker språkbruk som er *”litt sånn slæng”*, og tradisjonell Fredrikstad–dialekt oppfatter hun som nettopp det. I motsetning til flere andre informanter, refererer hun imidlertid ikke til andre språklige størrelser, som for eksempel *”bokmål”*, *”bokmålsspråk”*, *”Oslo”* eller lignende.

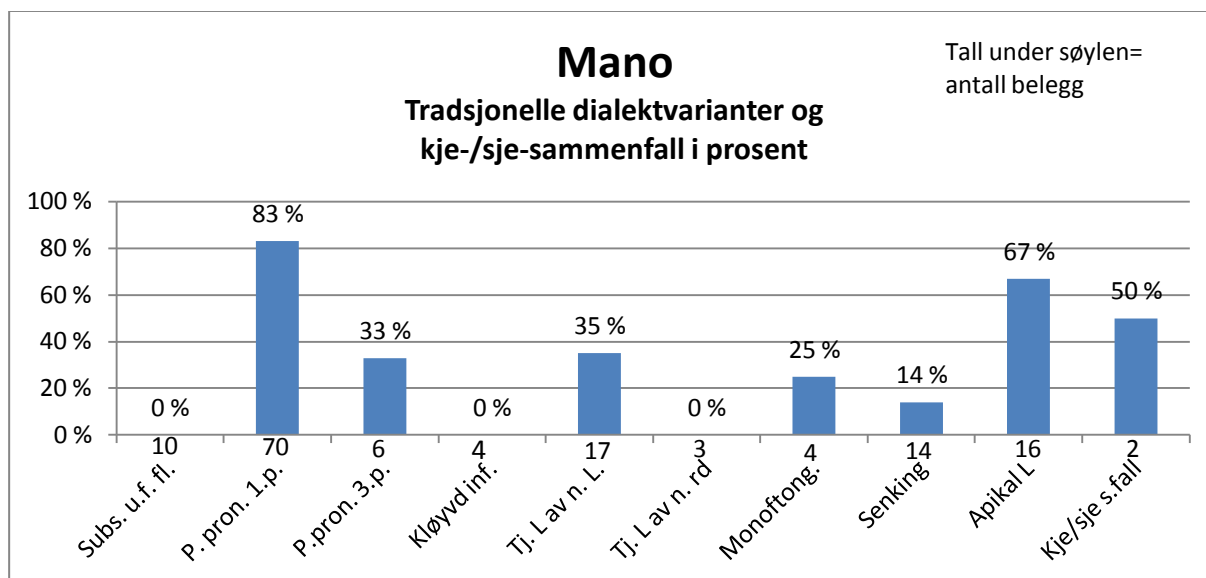
Språklige forventninger

I samtalen med søsteren framholder Miryam: *”Vi er ikke omringa av folk som snakker sånn veldig dialekt”*. Den tradisjonelle Fredrikstad–dialekten hører hun mest blant de eldre og *”fotba[l]folk”*.

Vennemiljøet til Miryam og søsteren Mano kan beskrives med nettverksteoriens begreper som et tett og multiplekst sosialt nettverk. De har gått, og går fortsatt, i samme klasse med flere av venninnene de har kjent siden barneskolen. De har også spilt på fotballag med flere av dem under oppveksten. Ut fra nettverksteorien kan vi forvente at dette vennemiljøet fungerer som en normerings– og sanksjonsinstans, men vi får ikke et helt tydelig bilde av hvilke språklige normer og verdier som gjelder i dette sosiale nettverket. Imidlertid har søstrene også venninner som bor i Oslo. Disse venninnene synes ikke det er særlig pent å høre på Fredrikstad–dialekt, forteller Miryam. De synes Miryam og Mano stort sett snakker *”pent”* (jf. *”ja, dem syns vi snakker litt mer sånn pent, da”*), men reagerer når Miryam for eksempel sier *ho*. Et paradoks er at venninnene fra Oslo selv *”snakker slæng”*, de sier blant annet *”huder”*, ifølge Miryam.

Miryam framstår som en nokså bevisst og observant språkbruker. Hun gir opplysninger om både språkbruken og holdningene i de miljøene hun tilhører. Venninnenes tilbakemeldinger og holdninger er trolig noe som påvirker Miryam til å nivellere mot et mest mulig standardisert talespråk. Miryam mener man blir tatt mindre seriøst hvis man snakker tradisjonell Fredrikstad–dialekt. Hun sier det blir feil å snakke *”på den måten”* for eksempel ved et jobbintervju, for *”der skal du lissom virke sånn ordentlig og sånn”*.

8.6 Mano

Manos oppfatning av egen språkbruk

Mano hører til de informantene som uttrykker seg svært kortfattet. På spørsmål om hun snakker Fredrikstad-dialekt, svarer hun et kort "nei". Det er åpenbart vanskelig for henne å beskrive egen språkbruk. Mano mener hun ikke snakker noen form for dialekt i det hele tatt. I et forsøk på å få henne til å utdype svaret sitt, kommer jeg til å stille et litt ledende spørsmål. Jeg spør om hun "snakker sånn som man skriver". Hun svarer da: "Bokmål? Ja, egentlig". Dette kommer jeg mer inn på nedenfor.

Manos språk i opptaket

Talespråket til Mano, slik det framstår i opptaket, skiller seg en god del fra Miryams. Hun nivellerer en god del mer enn søsteren. En kan merke seg at hun har en mye lavere forekomst av tjukk *l* av eldre *l* (35% vs. 71 %) og færre tilfeller av både monoftongering og senking. Dessuten ser det ut til at hun bruker pronomenformen *jei* noe oftere enn Miryam.

For øvrig er det flere språklige likheter mellom søstrene. Apikal *l* etter *a* og *å*-lyd er omtrent like frekvent hos Mano som hos Miryam. Det er heller ikke stor relativ forskjell på variabelen personlig pronomen 3. person (25% versus 33%). Imidlertid er det færre belegg fra Manos tale. Hun sier *døm* to ganger, fire ganger *de* (ingen tilfeller av *dem*). Det gir et tynt grunnlag å

si noe sikkert på, men vi kan i hvert fall konstatere at (bokmåls)varianten *de* forekommer hos begge.

I likhet med Miryam, har Mano for øvrig *kje-/sje*-sammenfall.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Mano har helt klart en mer negativ holdning til Fredrikstad. Hun føler definitivt ikke sterk tilhørighet til hjembyen: *"Jæ har ikke planer om å bo her, det har jæ ikke", "Jæ vil ikke bo her resten av livet, det vil jæ ikke"*. Mano nevner Oslo som et mulig bosted i framtida. Mano synes at Fredrikstad er en trygg by, men *"det skjer lissom ikke noe nytt"*.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad-dialekten

Mano uttrykker seg som sagt svært kortfattet, både i intervjuet og i samtalen med søstera. I tillegg virker hun generelt lite opptatt av språk og dialekter. På spørsmål om hva hun synes om Fredrikstad-dialekten, svarer hun *"jæ vet ikke"*. Og når Miryam spør henne om hun har noen formeninger om Fredrikstad-dialekten, svarer hun: *"Nei, egentlig ikke"*.

I samtalen med søstera kommer hun likevel med enkelte utsagt og synspunkter om Fredrikstad-dialekten. Fredrikstad-dialekt er noe du bruker *"når du tuller"*, mener hun. Hun ville ikke gitt dialekten mer enn terningkast tre. Hun mener også at det *"ikke er så høflig"* å snakke Fredrikstad-dialekt.

Normidealer

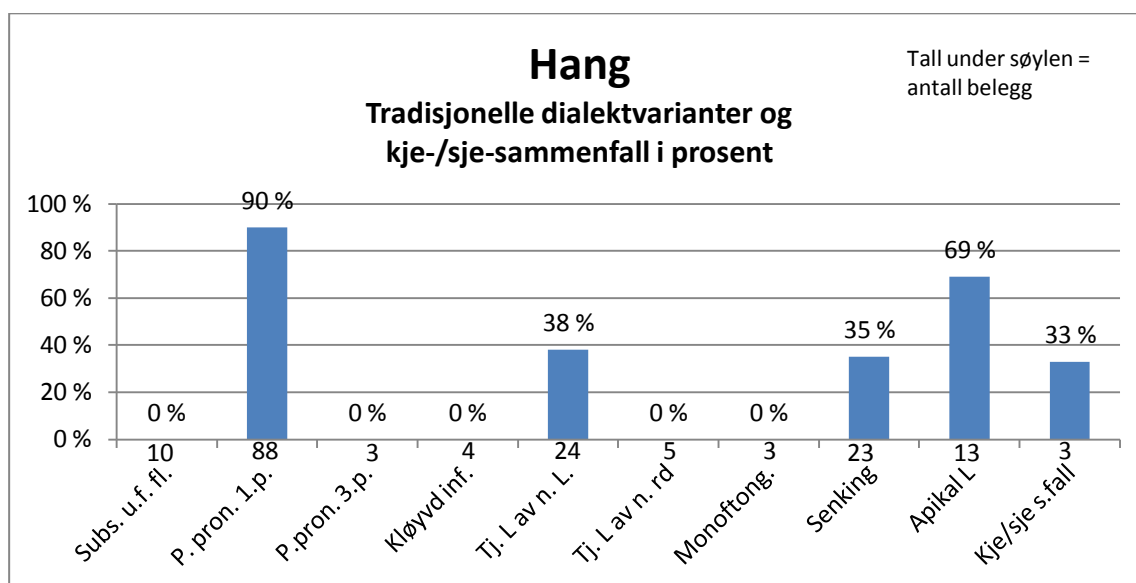
Vi kan definitivt slå fast at tradisjonell Fredrikstad-dialekt ikke er et språklig normideal for Mano. Antakelig er det heller ingen andre dialekter eller språklige størrelser som har en slik funksjon for henne. Hun nevner som sagt bokmålet, men bare som et kort svar på en spørsmål. Det er dermed ikke grunnlag for å hevde at det er skriftspråket eller et skriftspråksnært talespråk som er språklig retningsgivende for henne.

Språklige forventninger

Mano og Miryam har som nevnt tilhørt det samme sosiale miljøet under oppveksten. Vi kan gå ut fra at Mano har møtt de samme språkholdningene og normene som søstera. Mano og Miryam går fortsatt i samme klasse og har fortsatt mange av de samme vennene. Imidlertid er ikke alt slik det har vært tidligere, sosialt sett. I motsetning til Miryam, er Mano ikke lenger aktiv i et fotballmiljø lenger. Miryam er både fotballspiller og trener flere ganger i uka. Mano har isteden valgt å trene på et helsestudio.

Tradisjonell Fredrikstad-dialekt er mest typisk blant ”fotballfolk” og eldre, påpeker Miryam. Det er Mano enig i. At Mano ikke lenger har en tett tilknytning til fotballmiljøet, er en faktor som kan medvirke til at hun i noe mindre grad enn søstera bruker tradisjonelle dialektvarianter.

8.7 Hang

Hangs oppfatning av egen språkbruk

Hang hører også til de informantene som uttrykker seg svært kortfattet. Og i likhet med for eksempel Mano, synes hun det er vanskelig å beskrive egen språkbruk.

I intervjuet med meg erklærer hun at hun ikke snakker Fredrikstad-dialekt. I samtalen med venninnen Maria, er hun derimot ikke fullt så bestemt: ”(...) *jæ vet ikke jæ, men jæ snakker*

ikke Fredrikstad–dialekt så mye”. Hun bruker i hvert fall ikke uttrykk som ”tællær” og ”pællær”, sier hun.

Hangs språk i opptaket

Hang har rett i at hun ikke snakker ”så mye” Fredrikstad–dialekt. Resultatet på flere variabler indikerer at Hang nivellerer nokså mye. En ting er at hun ikke har ær–endelser, noe få av informantene har, men vi merker oss også flere andre trekk som tyder på det. For det første bruker hun kun pronomensformen *de* (ikke *døm* eller *dem*). For det andre har hun lav forekomst av tjukk *l* (38 %). I motsetning til de fleste av de andre informantene har hun alveolar *l* i ord som *folk*, *flytte*, *stoler osv.*, stort sett også i *bli*, *ble osv.* For det tredje har hun ikke monoftonger.

Samtidig kan en registrere flere tradisjonelle trekk i Hangs talespråk. Hun er den informanten som har flest tilfeller av forekomst av senking. Dessuten bruker hun stort sett bare pronomensvarianten *jæ*, sjelden *jei*. Apikal *l* etter *a* og *å*–lyd er også frekvent i språket hennes, hun sier *ka[[er*, *ba[[*, *a[[osv.*, men hun veksler litt mellom *ska[* og *skal*.

For øvrig kan det dokumenteres at Hang har sammenfall av *kje/sje* (i en av tre tilfeller).

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Hang har stort sett bare positive holdninger til hjembyen. Det er ”*en fin by*”, og det er lite kriminalitet her, mener hun. Hun føler åpenbart sterk tilhørighet til byen også, for etter studier andre steder, kommer hun ”*sikkert tilbake, helt sikkert*”.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

I intervjuet sier Hang at det ”*ikke er så fint*” når folk sier ”*tællær og alt det der*”. Hun gir uttrykk for det samme når Maria i en humoristisk tone kommer med frasen ”*bilær og båtær som tutær og pærtær*”. Samtidig omtaler Hang Fredrikstad–dialekten som ”okay”, og hun erklærer at hun ville gitt den terningkast fire.

I likhet med flere av de andre informantene, er det særlig former med *æ* og *-ær* hun ikke liker. Terningkastet og ”okay” indikerer at hun ikke nødvendigvis tar helt avstand fra den hjemlige dialekten.

Normidealer

Tradisjonell Fredrikstad-dialekt er ikke et språklig ideal for Hang, men det er nok heller ikke andre dialekter eller språklige størrelser. Det framstår som om Hang generelt i liten grad er oppmerksom på dialektforskjeller og ulike vurderinger av dialekter. Hun sier for eksempel at hun ikke vet ”*åssen Oslo snakker*”. Hun har heller ikke ”*hørt noe særlig om hva andre synes*” om Fredrikstad-dialekten.

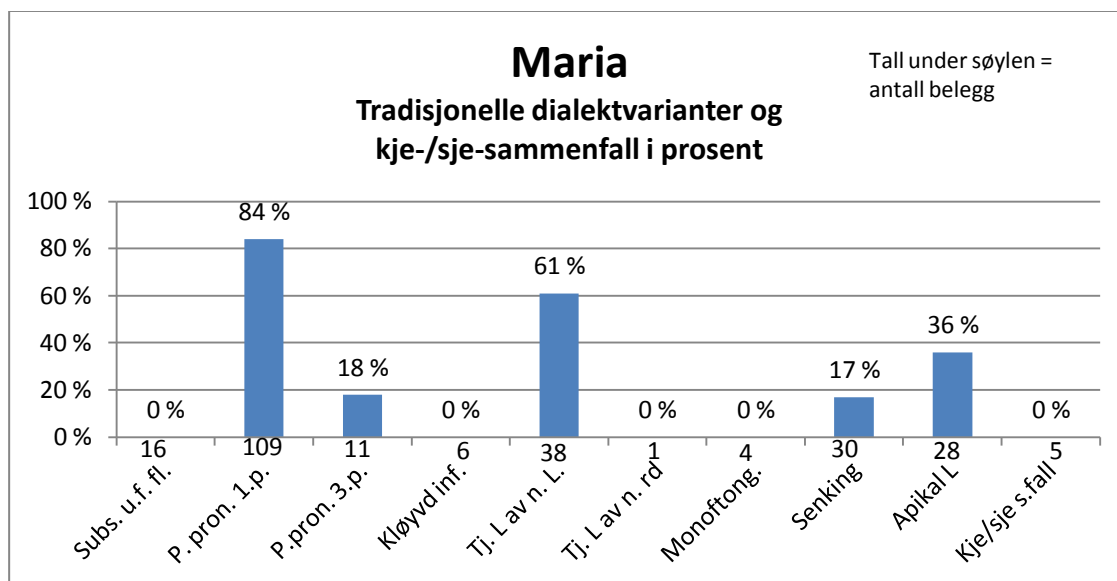
Språklige forventninger

Vi får inntrykk av at Hang i liten grad opplever noen form for språklig påvirkning eller press blant venner. Hun tror ikke at hun noen ganger forandrer på måten hun snakker norsk på. Hun stiller seg nærmest undrende til spørsmål om dette i intervjuet og i samtalen. Det framstår som at det for Hang kun eksisterer to måter å forandre språket på; nemlig å veksle mellom norsk og vietnamesisk. Hjemme snakker hun som nevnt både norsk og vietnamesisk med foreldrene. Det er mora som ønsker at Hang skal snakke norsk med henne, noe som av og til kan føre til konflikt og frustrasjon:

”Mamma er ikke så god i norsk, ikke sant. Så sier ho til meg ’vi må snakke norsk sammen’, at det b̃jir bedre. Jæ bare...ok.” Og videre: *”Jæ lover deg, jæ b̃jir så irritert hver gang jæ snakker med foreldra mine. Så kommer de og sier: ’jæ skjønner ikke hva du sier’. Så blir jæ så sur da, jæ blir så oppgitt.”*

Som vi skal se, minner Hangs situasjon en del på Marias. Når jeg i det følgende snakker om Maria, vil jeg også komme mer inn på Hang. Her vil jeg også trekke inn teorier som kan kaste lys over begges språklige virkelighet.

8.8 Maria

Marias oppfatning av egen språkbruk

Maria sier hun har en *”veldig blanda”* språkbruk og viser til at mora kommer fra Filippinene og faren fra Nord-Norge. *”Nei, jæ har en egentlig en veldig rar dialekt. Jæ bruker veldig mye engelske uttrykk i dagligtale (...)”*. For øvrig sier hun følgende: *”(...)jæ snakker ikke så ille mye... prekær’nte så ille mye Fredrikstad-dialekt”*.

Marias språk i opptaket

En kan nok konkludere med at Maria i liten grad snakker tradisjonell Fredrikstad-dialekt. Hun har ikke *ær*-endelser og ikke monoftonger. Samtidig hører vi også eksempler på lokale og tradisjonelle trekk i språket hennes. Vi kan høre *æ*’en når hun senker vokalen i *hjelp* og *elva*, altså *hjæpp*, *ærlva*. Maria senker med andre ord *e* > *æ* typisk foran tjukk *l* av eldre *l*. Vi hører også at hun sier *døm* i subjektsform, selv om hun oftere sier *dem* og en gang *de*.

Maria skiller seg imidlertid ut ved mye lavere forekomst av apikal *l* etter *a* og *å*-lyd enn de andre informantene. Hun har for eksempel ikke apikal *l* i *alltid*, *altså*, *dagligtale*, *holdt*, *balanse*, men i *a[l]e*, *sto[l]*, *kjøttbo[l]er*, *ho[l]de*. Og som Hang veksler hun mellom *ska[l]* og *skal*. Hun skiller seg også ut som en av to informanter som ikke har *kje*–/*sje*–sammenfall.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Når det gjelder Fredrikstad by, har hun positive holdninger til den. *"Fredrikstad er jo hjemmet mitt, så jæ tror jæ kommer te å bosette mæ her fast"*. Maria gruer seg til å flytte til Oslo for å studere:

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

I samtalen med Hang refererer Maria til *"ho fra reklamen vet du"*, *"ho der Vivi Haug"* som *"prekær og prekær"*, og frasen *"bilær og båtær som tutær og pærtær"*. Fredrikstad–dialekt er kult sier Maria, og hun vil gi dialekten terningkast fem, men måten Vivi Haug snakker på blir *"litt for mye"*. I intervjuet gir hun uttrykk for det samme: *"altså for mye Fredrikstad–dialekt er ikke så bra, syns jæ, men hvis man har balanse da, så ... Ja, da er det bra"*.

I likhet med Hang og flere av de andre informantene, er det altså former med –ær hun reagerer på, det er slike former som blir *"for mye"*. Maria kan sies å ha et ambivalent forhold til Fredrikstad–dialekten. Hun gjentar flere ganger at Fredrikstad–dialekten er kul, men at det også kan bli *"for mye"*.

Normidealer

Det kommer ikke fram at Maria har en bestemt dialekt eller varietet som et språklig normideal. Det er i hvert fall ikke den tradisjonelle dialekten i Fredrikstad som fungerer som en språklig rettesnor.

Språklige forventninger

"Pappa forstår alltid hva jæ sier", forteller Maria. Det gjør derimot ikke alltid at moren, som kommer fra Filippinene. Som nevnt omtaler Maria dialekten sin som *"en veldig rar dialekt"* og viser til at hun ofte bruker engelske uttrykk. At hun gjør dette, har utvilsomt sammenheng med at hun vil gjøre seg forstått ovenfor mora. Maria understreker at hun bare kan *"litte grann filippinsk"*.

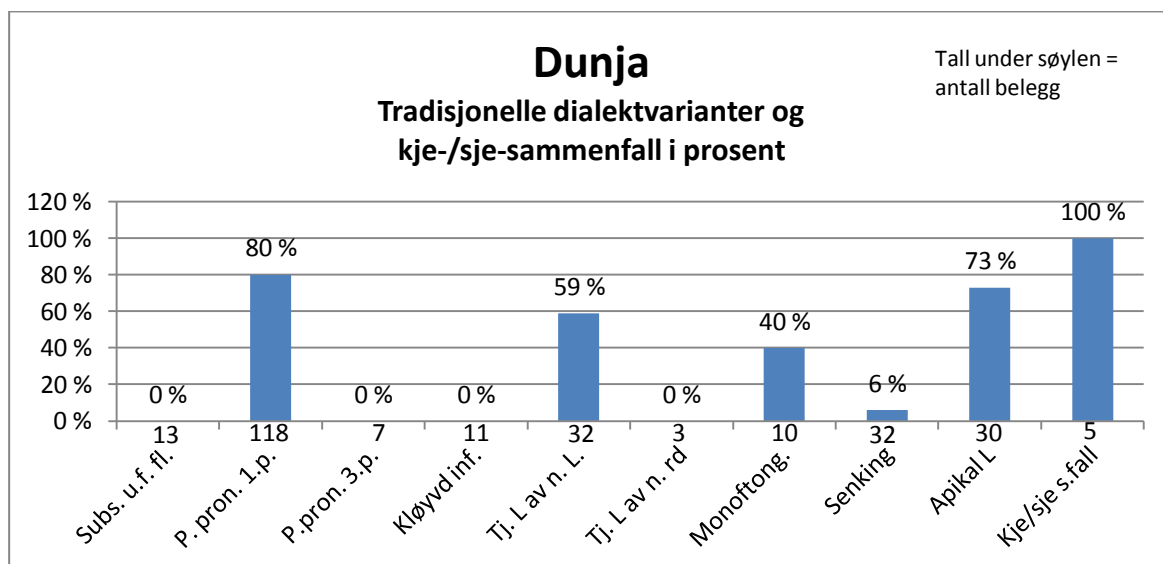
Marias og Hangs situasjon har flere fellestrekk. Språkbruk i hjemmet handler mye om å gjøre seg forstått og det å få til god kommunikasjon. Både for Maria og Hang er språkbruk i hjemmet noe som kan være problematisk og konfliktfylt.

Ifølge Bourdieu er alle språkhandlinger potensielt konfliktfylte. Jo mer ulik fordelingen av de ulike kapitalformene er mellom partene, jo større er sannsynligheten for konflikt. Når det gjelder Maria og Hang, er det slik at de begge har en språklig kompetanse som mødrene ikke har. Begge tilpasser seg språklig i stor grad for å unngå konflikt. I Marias tilfelle dreier det seg om å legge inn engelske ord og uttrykk i samtalesituasjoner med moren. Med tilpasningsteoriens begreper kan en kanskje beskrive dette som en form for leksikalsk konvergens.

Utenfor hjemmet er det annerledes. Maria påpeker at hun har *”en veldig layback måte å snakke på”* når hun er sammen med venner. Språkbruk blant venner er åpenbart noe som ikke skaper frustrasjon eller koster energi. For å bruke Bourdieus begreper; fordelingen av språklig/lingvistisk kapital er mer jevnt fordelt i vennemiljøet enn den er i hjemmet.

”Fredrikstad–dialekt” er nok ikke en viktig størrelse i verken Marias eller Hangs bevissthet. Deres språklige fokus er nok først og fremst rettet mot de språklige utfordringene på hjemmebane.

8.9 Dunja

Dunjas oppfatning av egen språkbruk

På spørsmålet *Snakker du Fredrikstad–dialekt?* svarer Dunja enkelt og greit: *”Nei, det gjør jeg ikke”*. Senere i intervjuet utdyper hun svaret: *”Jeg snakker egentlig vanlig bokmålspråk,*

uten noe sleng eller uten noe kjang i måten jæ snakker på. Jæ snakker egentlig...jæ føler jæ snakker ganske rent, helt vanlig bokmål”.

Dunjas språk i opptaket

En kan nok være enig med Dunja i at hun liten grad snakker tradisjonell Fredrikstad–dialekt. Hun har ikke *ær*-endelser, i liten grad senking, og sier ikke *døm*. Imidlertid blir det feil å omtale talespråket hennes som et talt bokmål. Hun sier *jei* i en del tilfeller, men i likhet med de fleste informantene sier hun *jæ* i minst 80 % av tilfellene. Og selv om hun ikke bruker formen *døm*, bruker hun omtrent like ofte *dem* som *de* i subjektsposisjon. For eksempel: *”Og dem føler at det høres mer sånn tullete ut, på en måte”.*

Vi kan altså konstatere at Dunja har flere typiske, dialektale trekk. Vi finner også monoftonger. Hun sier riktignok *tau*, *bein*, *steiner*, men vi kan også høre at hun sier *røk* fire ganger i opptaket. For øvrig er apikal *l* etter *a* og *å*-lyd frekvent i språket hennes, for eksempel *fa[l]ler*, *ho[l]der*, *a[l]le*, *fo[t]ba[l]l*, *norma[l]*, *kj[ø]ttbo[l]ler*. Det er med andre ord grunn til å være uenig med Dunja når hun hevder at det ikke er *”noe kjang”* i måten hun snakker på.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Det kommer klar fram at Dunja er udelt positiv til hjembyen: *”Jeg er veldig glad i Fredrikstad. Jæ har vært her siden jæ var fire år gammel, og a[l]le mine nærmeste bor her. Jæ kunne aldri tenkt mæ og flytta noen andre steder”.*

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

Fredrikstad–dialekten er *”morsom å høre på”*, sier Dunja i intervjuet, men det høres ikke seriøst ut når noen snakker Fredrikstad–dialekt. Det har de snakket om på skolen: *”(...) altså fo[k]k fra andre deler i Norge, diskuterte vi, at fo[k]k kan ta det som om... ikke ta det så veldig seriøst den dialekta. For dem føler at det høres mer sånn tullete ut på en måte”.*

I samtalen med Ali sier hun eksplisitt ut at hun ikke synes dialekten er noe fin. Hun ville ikke gitt den noe mer enn *"fire av ti ... eller av seks"*.

Normidealer

Når det gjelder Dunja, kommer det tydelig fram at hun har et bestemt språklig normideal. Hun mener som nevnt at hun snakker *"et vanlig bokmålsspråk, uten noe sleng"*, *"ganske rent, helt vanlig bokmål"*. Vi kan registrere at Dunja, i likhet med Abdi (jf. pkt. 8.2) , refererer til et talespråk hun oppfatter som "rent". Det er det mest mulig bokmålsnære, mest mulig standardiserte talespråket som er idealet.

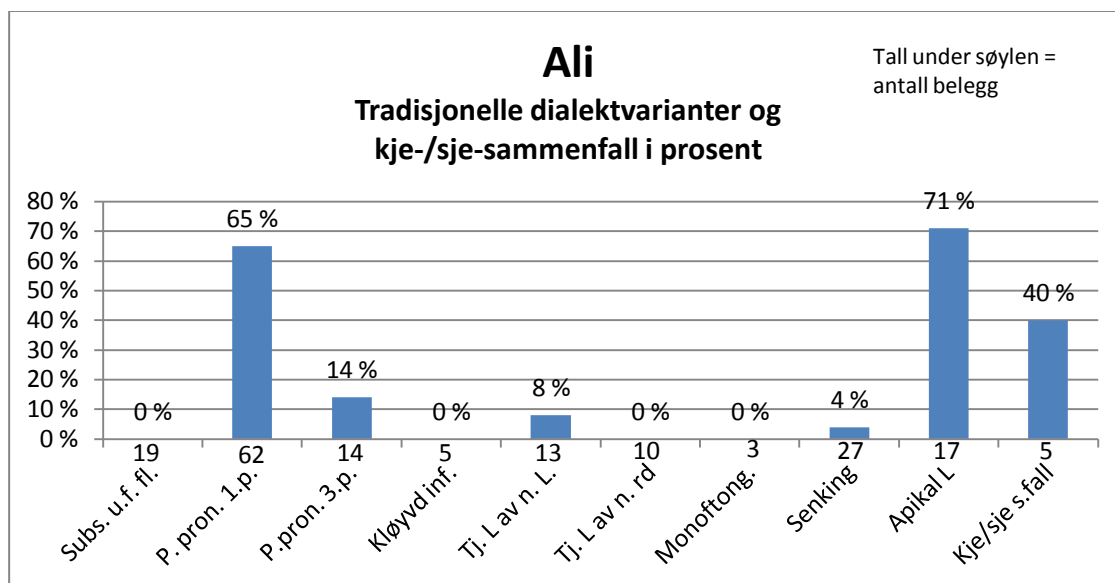
Språklige forventninger

Dunja har altså en klar oppfatning eller forestilling om at man ikke blir tatt seriøst hvis man snakker tradisjonell Fredrikstad-dialekt. Hun tror at *"folk fra andre steder i Norge"* heller ikke tar dialekten seriøst. Med Bourdieus begreper kan vi si at tradisjonell Fredrikstad-dialekt, i Dunjas øyne, er en språklig vare som har lav verdi på de fleste lingvistiske markeder. Bokmålet derimot, eller rettere sagt det bokmålsnære talespråket, er en språklig vare som kan gi profitt. Snakker man et mest mulig bokmålsnært språk, vil man bli tatt seriøst.

Dunja sier ellers at hun *"ikke sånn til vanlig"* forandrer på språket sitt. Det gjør hun bare av og til når hun snakker med folk som ikke har bodd så lenge i Norge, for eksempel elever som går i innføringsklassen på skolen hennes. Når hun snakker med disse elevene, hender det at hun bruker ord og uttrykk fra andre språk.

Det sosiale miljøet som omgir Dunja, framstår for øvrig som tolerant: *"Vi er vårs selv alle sammen. Og det er ikke noen kategori vi er under. Ingenting"*.

8.10 Ali

Alis oppfatning av egen språkbruk

Når jeg spør Ali om han snakker Fredrikstad–dialekt, svarer han: *”Til tider. Så det kan hende at jeg endrer på det og..., men det blir sånne Fredrikstad–dialektord ofte: hællæ, bablær..”* I samtalen med Dunja sier han også at han *”til tider”* snakker Fredrikstad–dialekt, men her understreker han at han snakker *”mest normal norsk”, ”rent bokmål”*.

Språket til Ali i opptaket

Ali skiller seg ut som den informanten som bruker færrest tradisjonelle språkformer. Han sier *jei* langt oftere enn det de andre informantene gjør. Han har ikke *ær*-endelser, ikke monoftonger, og senking forekommer nesten ikke. Det samme gjelder tjukk *l*. Derimot finner vi høy forekomst av apikal *l* etter *a* og *å*-lyd: *fotba[l]*, *ho[l]de*, *rea[l]ag*, *forho[l]d*, *a[l]le*, *ba[l]*, *sto[t]* osv. Vi hører også at han sier *døm* som subjekt, men oftere *dem* og noen ganger *de*. For øvrig har han ikke *kje*–/*sje*–sammenfall.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Ali synes hjembyen er *”ganske flott”*. Den er ikke for liten, og ikke for stor. Han mener også at Fredrikstad kommune bryr seg om innbyggerne sine.

Imidlertid ser han ikke nødvendigvis for seg en framtid i byen:

”Jæ vet egentlig ikke. Jeg vurderer jo sterkt å bo i utlandet, så kanskje bli igjen der”.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

I samtalen med Dunja sier Ali følgende om Fredrikstad–dialekten: *”Jæ syns den er kul, jæ. For den er ...(latter).. den er ganske morsom, den er ganske morsom å høre på”*. Av den grunn vil han gi den en femmer.

Det er tydelig at Ali har blandede holdninger til dialekten. I intervjuet omtaler Abdi Fredrikstad–dialekten som *”ganske bra”*. Han mener også at det kan være litt vanskelig å forstå Fredrikstad–dialekt, spesielt når folk snakker fort.

Normidealer

Når Ali hevder han *”til tider”* snakker Fredrikstad–dialekt, dreier det seg om bruk av enkelte typiske ord og uttrykk. I samtalen med Dunja innrømmer han at han for det meste snakker *”normal norsk, rent bokmål”*. Det er dermed liten tvil om at Ali, i likhet med Dunja, bevisst forholder seg til bokmålet som en norm og et ideal. For Ali er *”normal norsk”*, et *”rent”* talespråk, synonymt med et mest mulig bokmålsnært talespråk.

Språklige forventninger

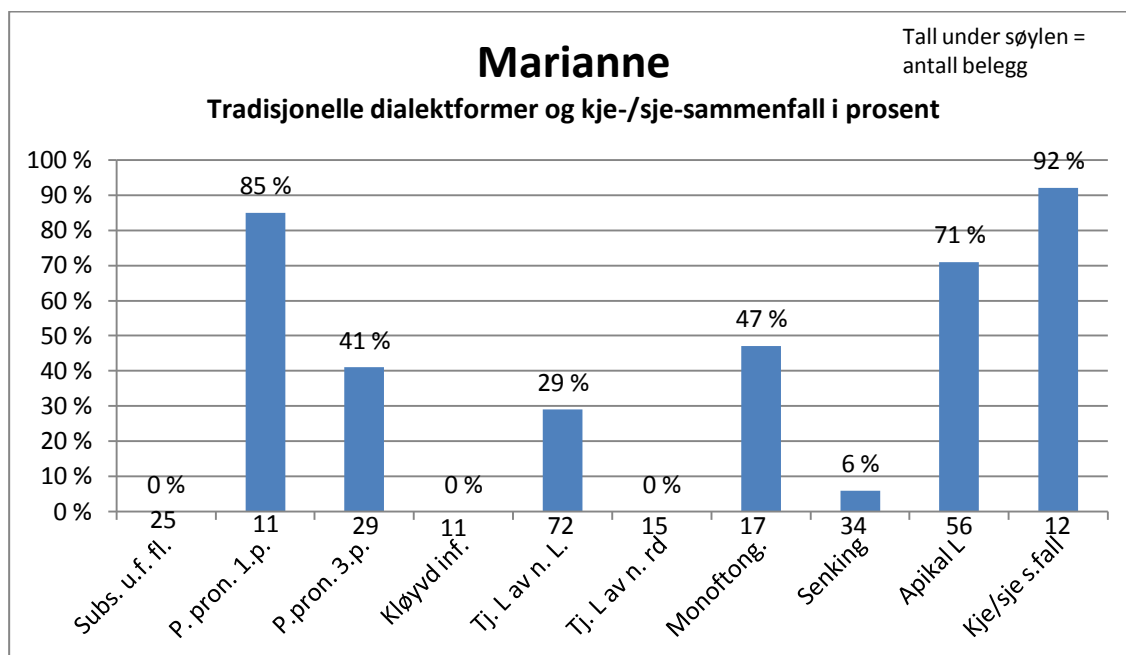
Ali framstår som en svært bevisst språkbruker. Han beskriver hvordan han forandrer talespråket sitt i ulike typer situasjoner. Han forklarer at han aktivt går inn for å tilpasse språket sitt til *”vennegjengen”*. Egentlig er det snakk om ulike vennegjenger. Når han er sammen med dem han spiller data sammen med, snakker han det han kaller *”et enklere språk”*. Er han derimot sammen med vennene han tar realfag sammen med, bruker han *”mer vanskelige ord”*. Han forklarer det slik: *”(...) man blir jo påvirket av hvem man er sammen med, og man har lyst til å passe inn i den vennegjengen”*.

Det kommer altså fram at Ali har en sterk motivasjon for å tilpasse seg språklig. Det å passe inn i ulike *”vennegjenger”* er, sagt med Bourdieu, en gevinst for ham. Ifølge teorien til Le Page og Tabouret-Keller (1985) er nettopp sterk motivasjon en av forutsetningene for at et individ skal kunne tilpasse seg en gruppe. Ali er også oppmerksom på at språkbruk og

øvrige atferd i de gruppene, spillkameratene vs. kameratene på realfagslinja, er forskjellig. Han har innsikt om de gruppene han ønsker å tilhøre; og han har innsikt om de ulike situasjonene som disse gruppene representerer. Med Bourdieu kan man kanskje si at han har den lingvistiske kapitalen som skal til i de ulike markedene. I det ene markedet gjelder det å snakke *"et enklere språk"*, i det andre vil han bruke *"mer vanskelig ord"*. Å bruke faglige ord og uttrykk er god valuta blant vennene på realfag. Han forteller at de er *"fem eller seks personer som sitter og spiser sammen, finner på mye sammen"*. *"Vi er nerder for det meste... for å si det sånn"*. Blant spillkameratene derimot, forsøker han å unngå faglige uttrykk og vanskelige ord.

Den språklige tilpasningen eller konvergensen i møte med ulike vennegjenger handler altså i liten grad om å snakke mer eller mindre Fredrikstad-dialekt. Det gjør den muligens i andre situasjoner. Ali hevder at han endrer språket sitt *"til mer formelt"* når han snakker med kommunen og politikerne i Fredrikstad.

8.11 Marianne

Marianne oppfatning av egen språkbruk

Marianne mener hun ikke snakker *"så veldig Fredrikstad-dialekt"*. Hun er i hvert fall sikker på at hun ikke har ær-ender: *"Jæ prøver lissom ikke å si det, for jæ syns det er mye finere"*

når man sier gutter istedenfor guttær". Samtidig forklarer hun at språkbruken varierer, hun sier: *"Det er sånn opp og ned hvem jø snakker med"*. I noen situasjoner snakker hun *"litt mer penere"*. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Mariannes språk i opptaket

Vi finner flere typiske, tradisjonelle trekk i Mariannes talespråk. Hun har relativt høy forekomst av monoftonger, hun sier *stener, hundeben, kjøttben, tævv (tau), flævt (flaut)*. Videre har hun nokså høy forekomst av pronomenformen *døm* i subjektsposisjon (12 *døm*, 10 *dem*, og 7 *de*). I opptaket hører vi ikke *ær*-endelser i substantiv, men hun sier ved et tilfelle *snakkær*.

Senking forekommer sjelden. Det er også interessant at forekomsten av tjukk *l* er forholdsvis lav (29%). Derimot er apikal *l* etter *a* og *å*-lyd frekvent i språket hennes, for eksempel i *overa[ɫ], a[ɫ]tid, håndba[ɫ], vedlikeho[ɫ]de, sentra[ɫ], sto[ɫ]* osv. I likhet med en del av de andre informantene, veksler hun mellom *ska[ɫ]* og *skal*. Ellers kan en merke seg at hun i høy grad har *kje-/sje*-sammenfall (i elleve av tolv tilfeller).

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Marianner synes Fredrikstad er *"en veldig fin by"*. Hun tror hun kommer til å flytte tilbake til byen etter studier i Oslo. *"Jø tror det er ganske bra å bo her i forho[ɫ]d til andre steder, sånn som Oslo og sånt. Der tror jeg det er veldig vanskelig å passe inn (...)"*.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad-dialekten

Fredrikstad-dialekten er *"ikke akkurat så veldig pen"*, sier Marianne i intervjuet. Den er *"mer morsom"*, sier hun, og viser til revyartistene Vivi Haug og Raymond som *"prekær og prekær"*. I samtalen med Rino gjentar hun at dialekten er morsom, og her kommer det også tydelig fram at dette ikke bare er positivt:

Den er jo litt morsom, da. Du tenker på Raymond, men det er litt flævt òg. Du tenker på at folk fra andre steder i landet tror at a[l]le i Fredrikstad snakker sånn. Så...men det er jo bra at noen vedlikeholder dialekten.

I likhet med Dunja tror Marianne at folk andre steder i landet har en svært negativ oppfatning av dialekten: *"Døm syns den er veldig sånn grumsete lissom, fordi... Vi forkorter jo orda og snakker litt sånn sløvt, kanskje. Mens de andre steder snakker mer penere"*. Hun mener det er *"veldig mange som mobber den dialekten"*, og hun synes derfor folk er *"tøffe som faktisk tør å gå rundt å snakke"* den. Hun tror det er *"mange som slår om til bokmål når døm snakker med nye mennesker"*.

Samtidig som Marianne har disse holdningene til og forestillingene om Fredrikstad–dialekten, er det tydelig at hun også identifiserer seg med den, jf. setningen i sitatet ovenfor: *"Vi forkorter jo orda og snakker litt sånn sløvt, kanskje"*.

Normidealer

Det er ikke grunnlag for å hevde at bokmålet eller et bokmålsnært talespråk er et ideal for Marianne. Imidlertid er det tydelig at hun har "bokmål" som en referanse og et slags sammenligningsgrunnlag. Som nevnt ovenfor, har hun en forestilling om at mange *"slår om til bokmål"* i møte med nye mennesker. I samtalen med Rino erklærer hun dessuten at man blir *"tatt mer seriøst"* med bokmål. Vi så at Dunja hadde den samme oppfatningen.

Marianne refererer også til Oslo og Oslo–dialekt. Hun sier det er flere som har trodd at hun kommer fra Oslo. Samtidig vil hun ikke si at hun selv snakker Oslo–dialekt, for *"døm snakker lissom litt for ...ja, i forhold til det jeg gjør"*.

Språklige forventninger

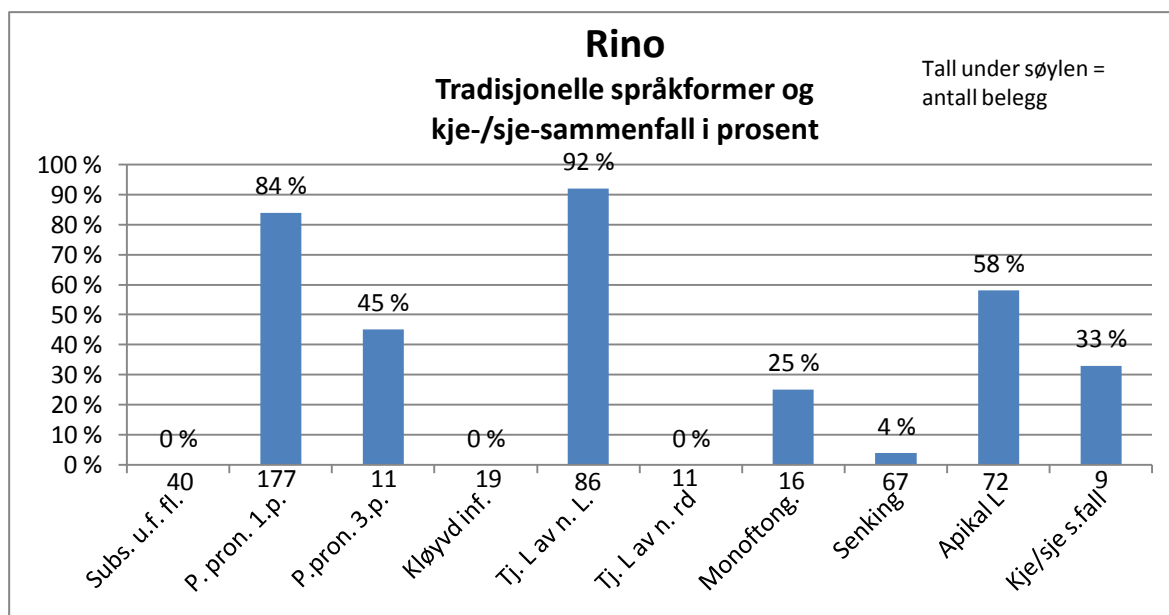
Det er ikke mange som snakker tradisjonell Fredrikstad–dialekt, mener Marianne. Det er bare noen som *"er sånn veldig brede"*, og *"de kommer som regel fra Gressvik"*, ikke fra Kråkerøy der hun bor. I klassen er det bare én som snakker *"bredt"*, ifølge Marianne.

Marianne forklarer at egen språkbruk varierer. Det er snakk om en situasjonsbestemt *språklig konvergens*. Hun sier følgende:

Hvis det er noen jæ ikke fenner så godt, så snakker jæ kanskje litt mer penere og litt mer rent på en måte. Hvis jæ snakker med døm jæ henger mye med, da får jæ lissom litt sånn slæng på en måte.

Det er åpenbart at Marianne er en bevisst språkbruker. Med Bourdieu kan vi si at hun forholder seg bevisst til ulike lingvistiske markeder. Å snakke *”litt sånn slæng”* (Fredrikstad–dialekt, slik jeg tolker det) er en språklig vare med akseptabel verdi blant de nærmeste vennene. Det er derimot noe som fungerer dårlig når man i nye omgivelser og situasjoner ønsker å bli tatt alvorlig.

8.12 Rino

Rinos oppfatning av egen språkbruk

Rino sier følgende i intervjuet: *”Jæ vil ikke si at jæ snakker så veldig bred Fredrikstad–dialekt, nei. Men som jæ sa, jæ har vel kanskje noen ... noen ting da, som er litt Fredrikstad fortsatt, men ikke noe sånn kraftig”*. Rino gir en kort analyse av sitt eget talespråk. Han mener han ikke har mange *ær*-endelser, han sier ikke ofte *”bilær og sånn”*. Derimot kan han for eksempel si *”påsan”* og ikke *”posen”*, *”drekke”* og ikke *”drikke”*, forteller han.

I likhet med Marianne, understreker han det er litt situasjonsavhengig hvordan han snakker. Dette vil jeg gå nærmere inn på nedenfor.

Rinos språk i opptaket

Rino utmerker seg som den informanten med høyest forekomst av tjukk *l*. Av mer lokale språktrekk finner blant annet monoftonger. Han sier for eksempel *røk*, *røken*, *stener*, men som vi ser av diagrammet ovenfor, har han monoftonger langt ifra i alle tilfeller.

Språktrekket senking er ikke frekvent i språket hans, men vi hører ham for eksempel si *te*, *hælvete* og *sjæʔ*. Apikale *l* etter *a* og *å*-lyd er derimot et frekvent trekk hos ham. Han sier *aʎe*, *baʎʎ*, *forhoʎd*, *stoʎt*, *koʎʎektivtrafikk* osv. I likhet med flere andre informanter, veksler han mellom *skal* og *skaʎ*. Videre bruker Rino i mange tilfeller pronomformen *døm* i subjektsposisjon (fem ganger *døm*, seks ganger *dem*, men aldri *de*).

For øvrig har han *kje*–/*sje*–sammenfall i tre av ni tilfeller.

Holdninger og tilknytning til Fredrikstad

Rino gir uttrykk for blandede holdninger til hjembyen. Det er "*en flott by*", "*kul by*" osv., men det kunne skjedd mer her, mener han. "*Det er ikke så veldig mye nytt som skjer*". Han tror likevel han kommer til å flytte tilbake til byen etter å ha bodd andre steder.

Assosiasjoner og holdninger til Fredrikstad–dialekten

Fredrikstad–dialekt, sier Rino, "*det er bestefar, det er havna, det er Hvaʔer, det er reker, det er sjøen. Det er Fredrikstad, lissom*". Han synes den "*er flott*" og "*feels like home*", derfor vil han gi den en sekser.

Til tross for at Rino sier dette, kommer det klart fram at han har ambivalente holdninger til dialekten. I samtalen med Marianne gir han uttrykk for at dialekten er "*ganske bred da, i forhold til andre dialekter*". Han sier også at han har hørt "*Oslo-folk og sånne som snakker litt finere Bærum, litt pappagutt, synes den er ganske harry og stygg*".

I intervjuet erklærer Rino at *"helt lett Fredrikstad–dialekt funker fint"*. *"Helt reint, lissom. Ikke noe overdrevent eller breit, bare vanlig Fredikstad–dialekt"*.

Normidealer

Rino referer til *"bokmål"*. I samtalen karakteriserer han Fredrikstad–dialekten som en mer *"(...) utydelig dialekt da, enn for eksempel reint bokmål"*. I likhet med flere av de andre informantene, har Rino altså en forestilling om et talemål med en annen og høyere kvalitet. Han har en forestilling om et talt bokmål som er *"renere"*, mer tydelig enn den tradisjonelle Fredrikstad–dialekten. Han hevder imidlertid ikke, som Dunja og Ali, at han selv snakker *"bokmål"* eller *"bokmålspråk"*.

Språklige forventninger

I likhet med Marianne mener Rino at det ikke er så mange som snakker tradisjonell Fredrikstad–dialekt. Han mener folk i hans generasjon snakker *"en mildere form for Fredrikstad–dialekt"*.

Rino framstår også som nokså bevisst når det gjelder egen språkbruk. Han tror han snakker noe ulikt i ulike situasjoner. Han sier han snakker mer tradisjonell dialekt når han er sammen med bestefaren, *"for han har en litt bredere dialekt en dem fæste"*. Når han er sammen med ham, kan han for eksempel bruke formen *"guttane"*.

Her kan en snakke om *språklig konvergens* slik begrepet brukes i tilpasningsteorien. Måten Rino beskriver forholdet til bestefaren på, tyder på at det er gjensidig tillit mellom dem. Tillit er ifølge teorien en viktig forutsetning for språklig konvergens. Den språklige tilpasningen som foregår når Rino treffer bestefaren, er nok i høy grad også en identitetshandling. Som vist ovenfor, assosierer Rino Fredrikstad–dialekt sterkt med bestefaren (jf. Fredrikstad–dialekt *"er bestefar"*). Gjennom å bruke de tradisjonelle formene som bestefaren bruker, får Rino antakelig både gitt uttrykk for tilhørighet til bestefaren og tilhørighet til det lokale.

Ellers sier Rino at han snakker ”*mye penere og renere*” med for eksempel en arbeidsgiver enn det han gjør med en kompis. Det samme gjelder når han snakker med ukjente og folk han ikke treffer så ofte. I forhold til dette, kommer Rino med en interessant kommentar:

Bjør litt falsk, egentlig. Jæ snakker vel ikke helt mæ sjæf unntatt når jæ er sammen med kanskje bestevennene mine da, vil jæ si. Og...eller kanskje mamma og pappa. Jæ er mæ sjæf når jæ er sammen med dem. Det er ikke noe fæut å si det.

Et poeng i tilpasningsteorien er nettopp at språklig konvergens kan innebære noen omkostninger. I dette tilfellet dreier det seg til en viss grad om tap av identitet. Rino opplever at han ikke helt er seg selv når han snakker ”*sånn penere*”.

9 Oppsummering/konklusjon

I dette masterprosjektet har jeg på den ene siden vært ute etter å kartlegge språkbruk blant noen utvalgte ungdommer fra Fredrikstad. Jeg har undersøkt i hvilken grad ungdommene bruker tradisjonelle dialektvarianter, og jeg har dessuten undersøkt hvorvidt de har *kje*–/*sje*–sammenfall. På den andre siden har jeg ønsket å få en dypere innsikt om bakgrunnen for den språklige variasjonen blant ungdommene.

I det følgende vil jeg oppsummere og konkludere med utgangspunkt i de forskningsspørsmålene jeg stilte innledningsvis (pkt.1.2).

9.1 Tradisjonelle dialektvarianter og *kje*–/*sje*–sammenfall

Vi finner tradisjonelle språktrekk typiske for Fredrikstad hos alle informantene, men det er stort sett snakk om en moderat forekomst hos de fleste. To informanter skiller seg imidlertid språklig mer ut. Den ene er Jan, som i høy grad holder på de tradisjonelle språktrekkene. Hos ham finner vi både *ær*–endelser og tjukk *l* av eldre *rð*. Den andre er Ali, som i liten grad benytter tradisjonelle dialektformer.

Et interessant funn i det språklige materialet er den relativt store variasjonen på variabelen tjukk *l* av eldre *l*. Tidligere undersøkelser har vist at dette i stor grad er et akseptert språktrekk (jf. for eksempel Kristiansen 1995). Blant mine informanter er det nok enkelte som helst unngår denne *l*–lyden. Ali har tjukk *l* i bare 8 % av tilfellene. Videre er det slående at to som er søstre, Miryam og Mano, har såpass ulik forekomst av denne *l*'en (henholdsvis 71 % og 35 %).

Et annet interessant og viktig funn, er den høye og jevne forekomsten av apikal *l* etter *a* og *å*–lyd. Dette språktrekket er frekvent også i talespråket til de informantene som ellers i liten grad er tradisjonelle, ikke minst gjelder dette Ali.

Antakelig har dette å gjøre med språklig forenkling. Den apikale *l*'en er en enklere lyd å uttale enn den alveolare, og i dag er apikal *l* etter *a* og *å*–lyd et språktrekk på fremmarsj flere steder. Blant unge i Oslo–området har former som *ba*ll, *a*ll*e* osv. blitt mer og mer vanlige (jf.Svendsen 2009). Språktrekket er altså ikke lenger bare å betrakte som et typisk og tradisjonelt språktrekk i Fredrikstad og Østfold, selv om mange fortsatt vil regne det som

typisk for området. Det er interessant at Mohammed nevnte dette språktrekket som et eksempel på et viktig trekk ved Fredrikstad-dialekten. Han omtalte riktignok lyden feilaktig som tjukk *l*.

I likhet med apikal *l* etter *a* og *å*-lyd, er *kje*–/*sje*–sammenfall et frekvent trekk blant nesten alle informantene i undersøkelsen. Med tanke på at begge språktrekk dreier seg om forenkling og er i frammarsj, er det rimelig å se en viss sammenheng mellom dem. Maria, den ene av de to informantene som ikke har *kje*–/*sje*–sammenfall, har langt færre forekomster av den apikale *l*'en enn de øvrige informantene. Imidlertid ser vi at Per, som heller ikke har *kje*–/*sje*–sammenfall, i ganske høy grad har apikal *l* etter *a* og *å*-lyd. Det er dermed ingen helt tydelig sammenheng mellom variablene.

Grovt sett er det for øvrig langt på vei samsvar mellom informantenes språkbruk og de sosiale bakgrunnsvariablene. Jan, som i høy grad snakker tradisjonell Fredrikstad-dialekt, kommer fra et ikke-akademisk hjem, har foreldre fra Fredrikstad, går på yrkesfaglig studieretning og har interesse for motorkjøretøy. Han minner på mange måter om ”rånaren”, den kategorien ungdom i Røyne-lands studie (2005) som i høy grad viste seg å holde på den tradisjonelle Røros-dialekten. Motsatt minner Ali om ”skule/kultur-ungdomen” i den samme undersøkelsen, ungdom som i mindre grad snakket tradisjonell dialekt. Ali har foreldre med akademisk bakgrunn, foreldre som dessuten ikke kommer fra Fredrikstad. Han tar selv realfag på videregående for senere å kunne utdanne seg videre til lege eller ingeniør.

Vi finner også et til dels godt samsvar mellom informantenes språkbruk og deres språklige holdninger, vurderinger eller forestillinger. Dette kommer jeg nærmere inn på i det følgende.

9.2 Holdninger og språkbruk

Mange av informantene kan sies å ha ambivalente holdninger til den tradisjonelle Fredrikstad-dialekten. Mohammed sier for eksempel at dialekten er ”*veldig pen, ganske pen dialekt*”, men også at ”*den kan kanskje gjøre litt narr av deg, den dialekten der da*”. Et annet eksempel er Rino. Fredrikstad-dialekten er ”*flott*” og ”*feels like home*”, men den er også ”*ganske bred da, i forhold til andre dialekter*”.

En moderat forekomst av tradisjonelle Fredrikstad-språktrekk hos de fleste av informantene kan sies å være i samsvar med blandede følelser og holdninger til den tradisjonelle Fredrikstad-dialekten.

Det språktrekket som mange av mine informanter åpenbart registrerer og er negative til, er *ær*-endelser. Flere av informantene refererer til frasen *bilær og båtær som tutær og pærtær*, og flere viser til revyartisten Vivi Haug, ”*ho der Vivi Haug, som prekær og prekær*”. Måten Vivi Haug snakker på, blir ”*litt for mye*”, synes Maria.

Det er bare én av informantene i undersøkelsen som har en udelt positiv holdning til Fredrikstad-dialekten. Det er Jan. Han synes dialekten er ”*konge*”, ”*tøff å høre på*” osv., og dette gjenspeiles tydelig i talespråket hans.

9.3 Normidealer

Flere av informantene i undersøkelsen har forestillinger om talespråk som er, for å bruke informantenes egne ord, ”*finere*”, ”*renere*”, ”*mer seriøst*” osv. enn tradisjonell Fredrikstad-dialekt.

Flere har et annet språklig *normideal* enn den hjemlige dialekten. Fem refererer eksplisitt til bokmålet. Dunja og Ali hevder de selv *snakker* bokmål, jf. ”*Jeg snakker egentlig vanlig bokmålspråk*” og Ali: ”*Mest normal norsk. Rent bokmål*”. Marianne mener de fleste ”*slår over til bokmål*” og at man blir ”*tatt mer seriøst*” med bokmål. Rino synes at Fredrikstad-dialekten er en mer ”*uttydelig dialekt, enn for eksempel reint bokmål*”.

En informant, Abdi, sier han prøver å snakke ”*litt mer Oslo, litt mer sånn penere, litt renere*” og ”*mest mulig formelt*”. Det siste kan også tolkes som mest mulig standardisert/skriftspråksnært.

Disse forestillingene og vurderingene gjenspeiles hos de fleste langt på vei i språkbruken. Vi finner imidlertid et interessant unntak. De språklige holdningene og idealene til Abdi står til dels i kontrast til den faktiske språkbruken hans. Han har riktignok ikke *ær*-endelser, men i likhet med broren har han en relativt høy forekomst av tradisjonelle dialektformer. Dette står i kontrast til hans uttalelser om Fredrikstad-dialekten. Han understreker flere ganger at han ikke liker dialekten, og at han forsøker å snakke ”*mest mulig formelt*”, ”*litt mer Oslo*”. Abdi sier han bare av og til bruker Fredrikstad-dialekten: ”*Jæ bruker’n når jæ trenger’n*”. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

9.4 Sosiale normer (språklige forventninger)

Når det gjelder sosiale normer/språklige forventninger, er dette noe som ganske sikkert har betydning for informantenes språklige praksis. Det kommer særlig klart til uttrykk hos Jan, som altså sier følgende:

Ja, hvis du lissom sier med et uhell da, noe som er lissom litt... høres litt sånn Oslo–dialekt ut, lissom, så kan det hende døm begynner (bynnær) å le litt av deg og sånn. Men det er ikke noe sånn, du b[er] ikke mobba for det, lissom. Det er bare sånn at folk ler av det.

I vennemiljøet til Jan, som Per også er en del av, finnes det åpenbart klare, etablerte normer for språklig atferd. Dersom man bryter disse, kan man møte ulike former for reaksjoner/sanksjoner. Miljøet er et tett og multiplekst sosialt nettverk som fungerer normbevarende.

Nettverksperspektivet kan også kaste lys over de språklige forskjellene mellom tvillingsøstrene Miryam og Mano. Søstrene har hatt felles omgangskrets siden barndommen. De har fortsatt mange felles venner, men i dag er det bare Miryam som fortsatt er aktiv i fotballmiljøet. Det er ikke utenkelig at dette er noe av årsaken til at Mano har færre tradisjonelle trekk i språket sitt enn Miryam. Begge mener at det er blant de eldre og blant ”fotba[[folk]” man hører mest Fredrikstad–dialekt.

Normer eller språklige forventninger er nok også noe som spiller inn ved mer situasjonsbestemte språklige tilpasningsstrategier. Abdi forklarer at han i møte med eldre mennesker, på sykehjemmet der moren jobber eller på bussen, snakker ”mer Fredrikstad–dialekt”. De eldre gir ham positiv tilbakemelding på at han, som er ”utenlandsk”, snakker Fredrikstad–dialekt. Vi vet jo ikke i hvilken grad dette stemmer; i hvilken grad Abdi faktisk konvergerer språklig i disse situasjonene. Uansett forteller det mye om Abdis språklige bevissthet, om hvordan språkbruk får en bestemt funksjon eller mening for ham i en viss type situasjon/i et bestemt miljø. Med Bourdieus begrepsapparat kan vi si at den hjemlige dialekten er en vare som for Abdi får en høy verdi i et bestemt lingvistisk marked.

Tilsvarende er det med Rino, som tilpasser språket sitt og blir mer tradisjonell når han snakker med bestefaren. Gjennom språklig konvergens får han gitt uttrykk for tilhørighet til bestefaren og tilhørighet til det lokale. Både Abdis og Rinos språklige tilpasning kan sies å være illustrerende eksempler på språkbruk som identitetshandlinger.

9.5 Forslag til videre forskning

En talemålsundersøkelse kan gi en del svar og nye innsikter, men avler også nye spørsmål og problemstillinger. I etterkant av min egen undersøkelse, ser jeg flere forhold det kunne vært interessant å få mer kunnskap om.

For det første mener jeg det ville være nyttig å undersøke nærmere statusen til språktrekket tjukk *l* av eldre *l*. I hvilken grad er denne *l*-lyden et trekk språkbrukere selv er oppmerksomme på? Er språktrekket like akseptert som det vi får inntrykk av gjennom tidligere undersøkelser? Har lyden samme status i alle ord/alle lydlige kontekster?

For det andre kunne det være aktuelt å se enda nærmere på språktrekket apikal *l* etter *a* og *å*-lyd. Dette språktrekket har i og for seg språkforskere allerede et fokus på (jf. Svendsen 2009), men det kunne vært nyttig med flere undersøkelser, både i og utenfor Østfold. Blant annet kunne det vært interessant å få mer inngående kunnskap om utbredelse og holdninger til dette trekket blant unge språkbrukere.

For det tredje kunne det vært interessant å undersøke nærmere den språklige tilpasningen enkelte av informantene selv forteller om. Mohammed forteller at han tilpasser seg språklig i flere ulike situasjoner, uten at vi får et helt klart bilde av hvordan dette skjer. Abdi understreker at han snakker mer tradisjonell Fredrikstad-dialekt i møte med eldre mennesker. Det kunne vært spennende å undersøke nærmere om dette faktisk og eventuelt i hvilken grad dette stemmer. På sammen måte hadde det vært spennende å undersøke nærmere hvordan Rino konvergerer i møte med bestefaren.

Litteraturliste

Akselberg, Gunnstein 1994: *Paradigmatransformasjon i sosiolingvistikken. Mot en post-labovsk sosiolingvistikk*. I: Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Årgang 12. Hefte 2.

Akselberg, Gunnstein 1995: *Fenomenologisk dekonstruksjon av det labovsk-milroyske paradigmet i sosiolingvistikken. Ein analyse av sosiolingvistiske tilhøve i Voss kommune*. Dr. art. avhandling. Nordisk institutt. UiB.

Akselberg, Gunnstein 1997: "Kvalitativ eller kvantitativ sosiolingvistikk?" I: J. Bondevik m.fl.: *Språket er målet*. Festskrift til Egil Pettersen på 75-årsdagen. Alma Mater.

Auer, Peter & Frans Hinskens 1996: "The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area". I: *Sociolinguistica*, 1–30

Bortoni-Ricardo, Stella Maris 1985: *The urbanization of rural dialect speakers. A sociolinguistic study in Brazil*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre 1993: *Sociology in Question*. London: SAGE Publications. London

Bourdieu, Pierre og Loïc J. D. Wacquant 1995: *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Samlaget.

Bourdieu, Pierre (utg.) 1996: *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag A/S

Bourdieu, Pierre 2005: *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press

Dahl, Marianne 2002: *Talemålsstrategier blant barn og unge i Sandefjord*. Hovedoppgave i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo

Eliassen, Sven G. 2004: *Østfolds historie. Bind 3. Små len—ett amt*. Østfold fylkeskommune

Endresen, Rolf Theil 1990: Vikværsk – målet i Østfold, Vestfold, Grenland og Nedre Buskerud. I: Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Oslo: Novus Forlag

Giles, Howard og P. Smith 1979: Accommodation Theory. Optimal Levels of Convergence. I: Howard Giles og Robert N. St. Clair (red.): *Language and Social Psychology*. Oxford. Basil Blackwell. 45-65.

Gregersen, Frans 2009: *Københavnsk sociolingvistik*. Festskrift til Frans Gregersen på 60-årsdagen. Novus forlag.

- Grønmo, Sigmund 1996: Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen. I: Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.): *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Universitetsforlaget.
- Gumperz, John J. 1977, 1968: *The Speech Community*. I P.P. Giglioli (red.): *Language and Social Context*. Harmondsworth: Penguin Books, 219-230
- Hagen, Kristin m.fl. 2008: *Transkripsjonsveiledning for NoTa–Oslo*
- Haugen, Ragnhild 1997: *Variasjon og endring i sogndalsdialekten. Ei sosiolingvistisk undersøkning av talemålet i Sogndal*. Hovedoppgåve. Nordisk institutt. Universitetet i Bergen
- Hernes, Reidunn 1989: “*Eg snakke sånn så –det komme av av seg sjøl*”. *Ein sosiolingvistisk analyse av talemålsvariasjon hjå ungdomar i Os*. Hovedfagsavhandling ved Nordisk Institutt. UiB.
- Hult, Ida Elisabeth 2008: *Språk og lokal tilhørighet. Om talemålsutviklinga hos ungdom i Halden*. Masteroppgave. Institutt for nordisk og mediefag. Universitetet i Agder
- Høydahl, Even 2010a: *Befolkningsvekst rundt Oslo*. Artikkel. Statistisk sentralbyrå.
- Høydahl, Even 2010b: *Monitor for sekundærflytting. Sekundærflytting blant flyktninger bosatt i Norge 1999–2008*. Rapport 41. Statistisk sentralbyrå
- Hårstad, Stian 2010: *Unge språkbrukere i gammel by. En sosiolingvistisk studie av ungdoms talemål i Trondheim*. Doktoravhandling. NTNU
- Johannessen, Janne Bondi 2009: *Har du hørt Kjelsås–L’en?* Nordre Aker Budstikke [Avis] 27. august 2009 UiO
- Kristiansen, Elsa 1995: *Holdninger til vikværsk : en kvantitativ analyse av skoleelevers holdninger til noen trekk i drammensdialekten*. Hovedoppgave i nordisk. Universitetet i Oslo
- Kristiansen, Elsa 1999: *Haldningar til vikværsk*. I: Kleiva, Turid m. fl. 1999: *Austlandsmål i endring*. Oslo: Samlaget
- Kristoffersen, Gjert 1996: Noen grunnleggende banaliteter om tolkning av sosiolingvistiske forskningsresultater. I *Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*. Institutt för nordiska språk, Uppsala universitet

- Labov, William 1977: *The Logic of Nonstandard English, I: Language in the Inner City*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William 1978: *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press
- Labov, William (utg.) 2006: *The Social Stratification of English in New York City*. Cambridge University Press
- Le Page, Robert og Tabouret-Keller, Andrée 1985: *Acts of Identity. Creole-Based Approaches to Language and Ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press
- Lund, Christian 2006: “Vi sier ikke Freksta, vi sier Freiksta”. *En endrings- og variasjonsstudie av bymålet i Fredrikstad*. Masteroppgave. UiO.
- Lundeby, Einar 1995: *Østfoldmål*. Gressvik: Østfold Mållag
- Milroy, Lesley 1980: *Language and Social Networks*. Oxford: Blackwell
- Mæhlum, Brit 1990: *Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard*. Doktoravhandling. Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø
- Mæhlum, Brit 1991: *Er det språket til individet eller språket til kollektivet som er lingvistikkenes forskningsobjekt?* I: Norsk Lingvistisk Tidsskrift. Årgang 9/1991. Hefte 2
- Mæhlum, Brit m.fl. 1992: *Hva er ”identitet”?* Rapport frå et tverrfaglig seminar ved Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, 7.–8. mai 1992
- Mæhlum, Brit 1999: *Mellom Skylla og Kharybdis. Forklaringsbegrepet i historisk språkvitenskap*. Oslo. Novus forlag.
- Mæhlum, Brit m.fl. 2003: *Språkmøte. Innføring i sociolingvistikk*. Cappelen Akademisk Forlag, Oslo
- Mæhlum, Brit 2011: *Det ”ureine” språket. Forsøk på en kultursemiotisk og vitenskapsteoretisk analyse*. I: *Maal og Minne* H. 1 /2011
- Norsk Lingvistisk Tidsskrift* Årgang 27/2009 nr. 1: 3–93
- Røyneland, Unn 1994: *Når bygdemål møter bymål – ein individsentrert eksempelstudie av fire sunnmøringar i Oslo*. Hovudfagsoppgåve. INL. UiO

Røynealand, Unn 2005: *Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Dr. art.–avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo, Unipub.

Skjekkeland, Martin 2005: *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Sollid, Hilde 2002: ”Om observatørens paradoks”. I: Målbryting nr.6./2002. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

Strømshaug, Kristian 1995: *Mål i Østfold*. Oslo: Novus Forlag

Sveen, Karin 2000: *Klassereise. Et livshistorisk essay*. Forlaget Oktober. Oslo

Svendsen, Bente Ailin 2009: *Apikal L tar over i Oslo*. Intervju i NRK/P2/Språkteigen 28.04.2008. Publisering/trykk. Universitetet i Oslo

Svendsen, Åsmund 2004: *Østfolds historie. Bind 4. Fylke i grenseland*. Østfold fylkeskommune

Trudgill, Peter 1986: *Dialects in Contact*. Oxford: Blackwell

Trudgill, Peter (utg.) 2000: *Sociolinguistics. An introduction to language and society*. Harmondsworth: Penguin Books

Vikør, Lars S.: *Austlandsmål i endring*. I Kleiva, Turid m.fl.: *Austlandsmål i endring*. Samlaget 1999

Wiggen, Geirr 1990: *Oslo bymål*. I: : Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Oslo: Novus Forlag

Wolfson, Nessa 1997: ”Speech Events and Natural Speech”. I: Coupland, Nikolas og Adam Jaworski: *Sociolinguistics. A Reader and Coursebook*. London: Macmillan.

Vedlegg 1: Samtaleoppgaver

A Tegneoppgave (ca. 30 min)

Informantene setter seg sammen rundt et bord. Informant A forteller hva informant B skal tegne. Deretter forteller informant B hva informant A skal tegne (Tegneoppgave I og II)

B Diskusjonsoppgave (ca. 30 min): diskuter a) og b)

a) Hva synes du om Fredrikstad?

Hvordan har det vært å vokse opp i byen?

Hvordan er det å bo i byen i 2010?

Vil du alltid bo i byen? Vil du flytte tilbake til byen etter eventuell skolegang eller jobb andre steder i landet?

b) Hva synes du om Fredrikstad - dialekten?

Hvilket terningkast ville du gi Fredrikstad - dialekten?

Hva synes du om folk som snakker Fredrikstad - dialekt?

Snakker du Fredrikstad - dialekt?

Bør man være stolt av dialekten sin?

Forandrer du noen ganger på språket ditt? Hvorfor? På grunn av personen du snakker med, eller på grunn av situasjonen?

Tegneoppgave I

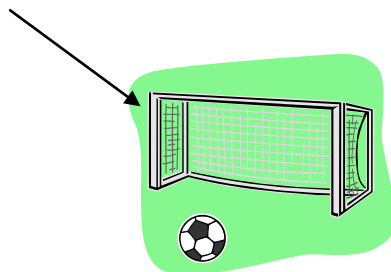
1) Tegn to .

Fargen på →

2) Tegn

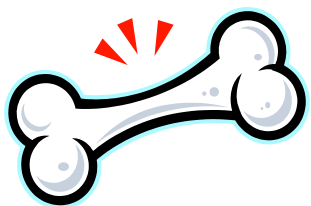
3) Tegn

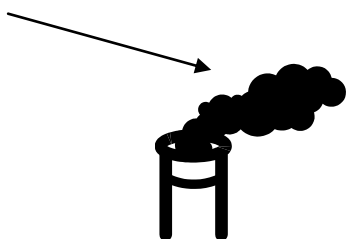
4) Tegn

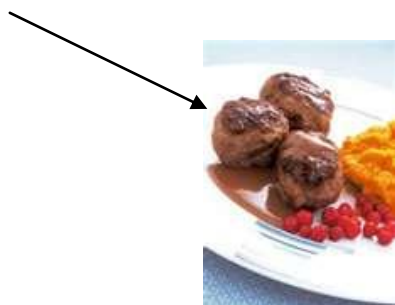
5) Tegn

6) Tegn

7) Tegn

Tegneoppgave II

1) Tegn to .

Fargen på →

2) Tegn

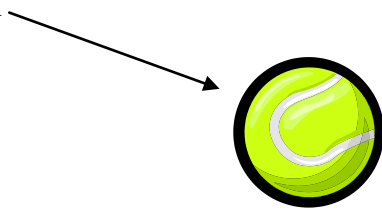
3) Tegn

4) Tegn

5) Tegn

6) Tegn

7) Tegn to

Vedlegg 2: Intervjuguide

- Interesser/fritid
Hvilke interesser og/eller hobbyer har du? Hva gjør du i fritida?
- Tilhørighet (idrettsmiljø, speider e.l.)
Kan du prøve å beskrive ungdomsmiljøet ditt? Hvilke ulike grupper og stiler fins?
- Utdanning og yrker generelt:
Hvilke utdanninger og yrker synes du høres spennende ut/kunne du tenke deg?
Hva slags yrke og utdanning har foreldrene dine?
- Hjemplassen (Fredrikstad, og Fredrikstad i forhold til andre plasser i landet)
Hvilke framtidsplaner/ønsker har du? Kunne du tenke deg å bosette deg i Fredrikstad?
- Dialekter generelt
Hvilke dialekter synes du er fine, hvilke synes du er mindre fine
- Fredrikstad – dialekten
Hva synes du om Fredrikstad - dialekten?
Hva tror du andre synes om Fredrikstad – dialekten?
- Snakker du Fredrikstad - dialekt?
Hvis ikke, hva slags dialekt snakker du? Kan du beskrive ditt eget språk og din egen språkbruk?
- Snakker du andre språk? I så fall: Hvilke?
- Forandrer du noen ganger på språket ditt? I så fall: hvorfor?

Vedlegg 3: Eksempel på transkripsjon

Utdrag fra Miryam (5) og Mano (6), tegneoppgave:

5: Tegn to stor^ter. Fargen på stor^tene er b^tå.

Neste tegning..

6: Vent da..

5: Neste tegning er et bord. Og neste tegning et må^t. Fotba^{ll}må^t. Og ..(latter) neste tegning er en elv som renner og så er det en gutt som prøver å hoppe over, som bruker en stav eller hva det ka^{ll}es. Ja. En sånn lang. Neste tegning er et ben. Kutt ut.. (latter)..hundeben ..(latter).

Vent da. Sånn som man kaster eller sånn som bit.. hunden biter på, ho^{ldt} j^æ på å si, tygger på. Neste tegning, en pipe som det kommer røyk ut av. Og.. masse røyk

6: Huspipe, eller?

5: Pipe, en vanlig pipe. Det kan like godt være fabrikkpipe, ho^{ldt} j^æ på å si.

6: Ja

5: Og den siste tegningen er noe som er rødt, noe som er rundt..

6: Vent, da

5: Nå må du gå ut..

6: Han kommer..

5: .. bilde sju...noe som er rundt..bilde sju

6: Hæ, hvilken bilde er det?

5: Det er mat. J^æ tror det er søttkaker...bo^{ll}ær j^æ.

6: Å, ja

5: Det er i hvert fall rødt.

6: Nå er det din tur..

Vedlegg 4: Informasjon/samtykkeerklæring

Mitt navn er Vemund Imrik. I forbindelse med at jeg er masterstudent i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo, skal jeg høsten 2010 i gang med en talemålsundersøkelse i Fredrikstad. Undersøkelsen tar sikte på å finne mer ut om språk og språkbruk blant ungdommer i Fredrikstad.

Jeg ber herved om samtykke til å intervju deg og til å ta lydopptak av intervjuet. Intervjuet med meg vil vare i ca. 30 minutter. På samme dag som du blir intervjuet, ønsker jeg også lydopptak av deg i samtale med en annen informant. Tidspunkt (klokkeslett) for denne samtalen får du oppgitt under intervjuet. Samtalen vil også ta ca. 30 minutter. Du og den andre informanten vil her få en praktisk oppgave (en tegneoppgave) og en diskusjonsoppgave. Tegneoppgaven går ut på følgende: Du får utdelt et par ark med tegninger på. Ut fra disse skal du fortelle den andre hva han/hun skal tegne. Deretter byttes rollene. Den andre informanten forteller hva du skal tegne. Hensikten er å fange opp språktrekk, tegningene i seg selv har ingen betydning. I diskusjonsoppgaven skal dere ut fra noen spørsmål diskutere fritt.

Hele opplegget vil altså til sammen ta ca. 1 time (intervju med meg 30 min. + samtale med en annen informant 30 min.).

Lydmaterialet vil kun bli brukt til forskningsformål. Med tanke på mulige oppfølgingsstudier, vil lydmaterialet bli lagret i fem år etter prosjektslutt (01.07.2011). Deretter vil det bli destruert. Materialet vil bli lagret på en nedlåst pc uten internettilgang. Kun undertegnede og evt. forskere vil ha tilgang til opptakene, og du vil bli fullstendig anonymisert i undersøkelsen. Alle informanter vil få et fiktivt navn og et informantnummer. Det må også understrekes at du når som helst kan trekke deg fra prosjektet.

Vemund Imrik

Samtykkeerklæring

Jeg har fått informasjon om talemålsundersøkelsen som skal gjennomføres og har forstått hva det innebærer å være informant. Jeg gir med dette min tillatelse til å bli intervjuet og til at det kan gjøres lydopptak av intervju og samtaler.

Sted

Dato

Underskrift

(Informanter under 18 år må ha foresattes samtykke:)

Jeg gir mitt samtykke til at min sønn/datter er med i talemålsundersøkelsen.

Sted

Dato

Underskrift (foresatt)